

Grønt Miljø

2 / FEBUAR 2023

Skills med evner og vilje

2. til 4. februar dystede 280 af landets bedste erhvervsskolelærlinge til DM i Skills i 45 fag hvor vinderne fra hvert fag bagefter kunne kalde sig danmarksmester. Vinderne hos anlægsgartnerne blev Anton Snedker og Casper Dam Mogensen. Fem tomandshold fra hver af anlægsgartner-skolerne med hovedførløb var med. Jakob Peter Bankel på billedet var med på et af de fire hold der ikke vandt, men var tæt på at gøre det.

Cirka 51.000 gæster mødte op til Skills der er et markedsførings- og oplysningsarrangement for erhvervsuddannelserne og hovedmålgruppen er folkeskolens afgangsklasser. Det skal bidrage til at få flere til at tage en erhvervsuddannelse, som nu også er blevet en skarp politisk målsætning.

"Jeg har til dette DM set nogle fuldstændig dedikerede unge mennesker som bringer en glæde over at være her med sig. Det er virkelig de bedste af de bedste, og det giver en positiv ånd," sagde formand for SkillsDenmark Søren Heisel. Se mere side 38.

Gårdrum. Høj detaljeringsgrad skal få den snævre plads til at synes større. 4

Krise. Selv om de fleste venter nedgang, er der ro hos anlægsgartnerne. 10

Planteanvendelse. Udtryk, præg og form er fagudtryk som hjælper på vej. 20

BNP. Grøn BNP og grøn reform skal lette vejen mod klima- og naturmål. 30

Skills. 280 dystede i 45 fag hvor Anton og Casper vandt hos anlægsgartnerne. 38

Arbejds miljø. Gør hinanden bedre. Samarbejd, forebyg og lær at sige stop. 46

Træerne på "Amager Skibakke" kommer fra den fynske muld

Træerne og buskene på Amager Ressource Centers skibakke er vokset op i den fynske muld. Her er de blevet plejet med passion efter miljørigtige og bæredygtige principper.

Du er altid velkommen til at henvende dig til os og få kvalificeret rådgivning om, hvordan du for eksempel tænker grønt i tide med danske træer i forbindelse med dine projekter.

KORTEGAARD

Telefon 65 97 26 56
pkp@kortegaard.dk
www.kortegaard.dk

DSV Frø leverer genetikken til Danmarks bedste Superliga-Stadion Brøndby Stadion

Skal vi også levere ny fantastisk genetisk til dig?

Naturgræsser

Blomstereng

Prydplæner

Nærmeste forhandler
Tlf. 9742 0533
www.dsv-froe.dk

Innovation og vækst

Papirøen

Københavns nye urbane åndehul omkranset af vand

Taghaverne på Papirøen er opbygget på Zinco systemopbygning FD40 til anlæg på dæk. Her vil blomstrende frugttræer, flerstammede prydtæer, stauder, blomstrende buske og høje græsser danne rammen om haverne i Københavns nye urbane boligkvarter.

ZinCo Danmark A/S · Tlf. 86 28 04 66 · salg@zinco.dk · www.zinco.dk

engcon

Effektivitet =
arbejdsglæde

ENGCON TILTROTATOR

f @ y t in

Tlf. + 45 70 20 13 50 | www.engcon.dk

GIANT
BY TOBROCO
G2700E X-tra

Julius Bjerg · 7688 4465
Vagn Hansen · 7688 4410 (Syddjylland)

 KØB I DAG - KØR I MORGEN
Scan QR-koden og find din nærmeste
Giant minilæsser forhandler

 Brdr. Holst Sørensen A/S
Obbekærvej 105-107 · 6760 Ribe · www.giantminilaesser.dk

DÆKBARK FRA KOLD
TRANSPORT- & HANDELSFIRMA

- SORTERET BARK:**
 - DÆKBARK 40 (20-80 mm) Fyr
 - DÆKBARK 20 (10-30 mm) Fyr/Gran
- FALDUNDERLAG:**
 - DS-godkendt faldsand
 - LEGEARK (20-60 mm) Gran
- USORTERET BARK:**
 - REKET DÆKBARK Gran (0-120 mm)
 - BARKSMULD (0-10 mm) til jordforbedring
- FLIS OG SPHAGNUM:**
 - TRÆFLIS (20-50 mm)
 - RIDEBANEFLIS
 - SPHAGNUM grov/fin

DÆKBARK FRA KOLD
DANMARKS STØRSTE BARKLEVERANDØR

HØVEDKONTOR:
Vognmand Kold A/S
Stærkindevej 37,
Vindinge
4000 Roskilde
Tlf. 9839 2722

Tlf. 4635 0531
fax 4635 2199
E-mail: Salg@kold-bark.dk
www.kold-bark.dk

LAGER PÅ SJÆLLAND
LAGER PÅ FYN
LAGER I JYLLAND

SPECIALPRIS VED
STØRRE LEVERANCER

KOMMENTAR

MERE LIV I PARKPOLITIKKEN

En undersøgelse i Vejle peger på at et flertal ikke savner flere byparker fordi de hellere vil besøge byens naturområder uden for byen. Og selv om det kun er en lille undersøgelse, bør vi bruge den som input i parkpolitikken der eller synes at være gået næsten i stå.

Man kan jo begynde med at slå fast at den omgivende natur ikke er nok, alene af den grund at der skal være grønne tilbud til alle, også for dem der ikke kan tage ud til fjerne naturområder. Med en generel synsvinkel kommer det i alle tilfælde an på hvor langt der er til naturområderne og dermed også byens størrelse. Og det kommer an på naturområdernes kvalitet og adgangsmuligheder hvor Vejle er meget bedre stillet end de fleste.

Hverken et naturområde eller en park kan alt, men er hver især gode til noget. Naturområder er f.eks. mindre gode til boldspil. Parker er mindre gode til at vilde dyr og planter. Så vi har brug for begge dele, men som forbundne kar. Er der mindre af det ene, behøver vi - til en hvis grad - mere af det andet. „Byplanlægning uden horisont - eller hvordan man ødelægger naturen og skaber behov for parker,“ som det lød i den parkpolitiske debat for over 40 år siden.

Antager man at parkerne mister interesse set i forhold til naturområderne, kan man omvendt antage at interessen for byrum og parker stiger i forhold til de bolignære friarealer. De almindelige bolignære grønne områder, herunder karrégårde, bruges mindre og mindre, samtidig med at altaner er blevet meget udbredt. Karrégårdens rolle er i dag primært at tilbyde en grøn udsigt, lys, sol og et stille uderum som soveværelser kan vende ud imod. Gårdene behøver derfor ikke være større end måske 80x80 meter.

Derfor kan man fortætte bebyggelsen, f.eks. i de store karrégårde hvor man kan opføre en sidebygning eller udfylde hele karréens kant hvis den ikke er komplet. Det gør gårdens indre mere stille set i forhold til åbne karreer og stokke. Fortætningen forudsætter bare at der ikke er langt til de nærmeste store grønne områder. De skal selvfølgelig sikres og der skal være flere af dem. Det forudsætter også at der er let og kort adgang til naturområderne længere væk. Hvilket fortætningen inde i byen hjælper til med.

Når byerne aktuelt fortættes er det ikke nødvendigvis et problem, bare det sker på den rigtige måde. Vi skal indtage et nuanceret synspunkt og ikke bare forfægte grønne kvadratmetre. Det minder Vejle-undersøgelsen os om når vi igen tager parkpolitikken op. **SØREN HOLGERSEN**

Grønt Miljø grontmiljo.dk

Redaktion: Søren Holgersen, ansv. (sh). SH@dag.dk. Tlf. 2065 1507.
Lars Lindegaard Thorsen (lt). LLthorsen@gmail.com. Tlf. 6116 9394.
Abonnement: Randi Salzwedell, RS@teknovation.dk. Tlf. 4613 9000.
Annoncer: Steen Lykke Madsen, Teknovation ApS. SL@teknovation.dk. Tlf. 3035 7797. Tlf. 4613 9000.
Udgiver: Danske Anlægsgartnere
Tryk: Jørn Thomsen Elbo A/S. Trykplag: 4.550.
Nettoplag: 1.7.21-30.6.22: 4.307 ifølge Danske Medier.
Medlem af Danske Medier. 41. årgang. ISSN 0108-4755.

Grønt Miljø er et magasin om planlægning, anlæg og drift af have, park og landskab. I ti årlige numre skriver vi for fagfolk i privat eller offentlig virksomhed, fagets kunder, leverandører og uddannelsessøgende. Årsabonnement: 450 kr. inkl. moms. Kollektive abonnementer kan aftales.

• Hovedelementerne i gårdrummet er en slynget sti af teglklinter og plantninger med græsser, enkelte stauder og spredte træer. Der er mest plads i ankomstområdet der bl.a. rummer fællesfunktioner som cykelskur, revovationsskur og to opholdspladser. Foto: Kirstine Autzen.

Snævert gårdrum i organiske former

PROJEKT. Høj detaljeringsgrad skal få pladsen til at synes større i smalt gårdrum ved ny boligbebyggelse hvor placeringen på dæk var en udfordring i både design og anlæg

Af Tilde Tvedt

Bernhard Bangs Allé starter ved Flintholm Station og løber mod nordvest. Vi er omtrent midt i Frederiksberg Kommune i et meget blandet kvarter med etageboliger fra forskellige tidsperioder og erhvervsbygninger, både høje og lave.

I nummer 17 er der en ny boligbebyggelse med 46 seniorenede boliger klemte ind langs metroen på et tidligere erhvervsareal. Mod gaden er der et smalt forhus i 6 etager og bagved en lang 5-etages bygning i to dele langs metrotracéet. Parkeringen ligger under jorden med adgang via bilelevator og trappe.

Friarealerne udgør cirka 2.700 m² hvilket er godt halvdelen af den L-formede grund. De intensivt udnyttede fællesarealer ligger primært mellem

det lange baghus og en høj mur. På den anden side af bygningen - mod metroen - findes et mere ekstensivt område med private terrasser og et smalt græsareal ud til stencuren langs sporene. Alle lejligheder har altan eller terrasse eller adgang til tagterrasse med orangeri.

Her er ikke ret meget plads - og heller ikke meget lys mellem bygningerne. Desuden er der parkeringskælder under langt hovedparten af arealet. Hvordan får man friarealet til at fungere og tilføre bebyggelsen kvalitet?

Landskabsarkitekt og partner Sune Oslev fra Masu Planning fortæller at grundtanken var at skabe et givende gårdrum ved hjælp af høj detaljeringsgrad og organiske former. Men placeringen på dæk gav en ekstremt presset situation med meget lidt højde at

arbejde i, og det fik også betydning for designet.

Den høje himmel

Til fods bevæger man sig ind gennem en port i forhuset, og indenfor åbner ankomstområdet sig med de største fællesfunktioner. Her er gården nogenlunde bred og giver plads til cykelskur og cykelstativer, renovationsskur og storskrald. Området rummer også to opholdspladser, henholdsvis en åben med en cirkelformet bänk og en mere intim i form af en lille grusplads, der er indrammet af bevoksning.

Ankomstområdet smalner ind til en passage mellem baghuset og den høje mur ind til erhvervsbygningerne mod gaden. Her slynger en bred sti sig mellem bede med græsser, stauder og enkelte buske og træer. Inderst i området er bygget et siddemøbel som

fanger solen når den kommer forbi enden af den 5-etagers boligblok. Andre steder står bænke to og to i små lommer på strategisk udvalgte steder, bl.a. op ad den høje mur som holder på varmen.

På den anden side af baghuset har lejlighederne i stueetagen små terrasser, afgrænset til naboen med træhegn og med fællesarealet af lave buske. Udenfor ligger en stribe klippet græs hvoraf den yderste del er tænkt som langt enggræs. Bag en cirka 1,2 meter høj mur af rionet med naturen kører metroen.

Her er der også smalt, men til gengæld vidt udsyn fra lejlighederne hen over metrosporet. „I modsætning til den anden side af bygningen er her ret meget himmel,“ fremhæver Sune Oslev.

Udover skur og stativer er der supplerende cykelparke-

ring i kælderens. Alligevel ser det ikke ud til at være nok. En del cykler er parkeret uden for stativerne og gnaver sig ind på den begrænsede plads.

Græsser og spredte træer

Bedenes placering er bl.a. bestemt af vinduerne i stueetagelejlighederne. „Når der er et bed uden for dit vindue, skærmer det mod indsyn og giver mulighed for at åbne vinduet uden at det kommer i vejen for forbipasserende,“ forklarer Sune Oslev.

Bunden består primært af græsser, enkelte stauder og forårsblomster. Målet er varieret tekstur og sanseindtryk, også hen over året. Langs terrasserne er plantet rosmarinpil og uldpil i bløde former. Spredte træer danner overstandere inde i gårdrummet, bl.a. skovfyr, røn og sydbøg.

På den høje mur i den smalle passage vokser slyngplanter ad stålwire, og de vil med tiden gøre den grå mur grøn. De to skure er også bevoksede og har desuden grønne tage. Bedene veksler i højde og hæver det grønne lidt op omkring en i små bløde bakker. Det skaber variation, men har sit helt praktiske udspring i gårdanlæggets placering oven på p-kælderen.

„For at få jordlaget dybt nok var vi nødt til at etablere forhøjninger til træerne. Ovenikøbet er dækket ikke plant på toppen. For at spare materialer er p-kælderens loft lavet lidt tyndere og forstær-

• Inderst i den smalle passage er der et stort siddemøbel som fanger solen for enden af baghuset. Den høje mur holder på varmen. Da Grønt Miljø besøgte anlægget, blev pladsen delvist brugt til cykelparkering. Foto: Kirstine Autzen.

• Det snævre gårdanlæg på Bernhard Bangs Allé er tegnet af MASU Planning. Grundtanken var at skabe et givende gårdum ved hjælp af høj detaljeringsgrad og organiske former. Plantegning: Masu Planning.

• På ydersiden af baghuset har lejlighederne i stueetagen små terrasser, afgrænset til naboen med træhegn og buske langs forsiden. Her er også smalt, men til gengæld udsyn over metrosporet bag den bevoksede mur til højre. Foto: Tilde Tvedt, januar 2023.

• Langs baghuset smalner gårdanlægget ind til en passage. Det meste af anlægget ligger på en parkeringskælder, så der kun er et tyndt jordlag. Træerne er plantet i små bakker for at give dem vækstjord nok. Bedene er anbragt ud for vinduerne for at reducere indsyn og give mulighed for åbne vinduer. Foto: Kirstine Autzen.

- De gulbrune teglklinter er lagt i samme retning i hele anlægget. Kanterne aftrappes dermed lidt forskelligt og understøtter det organiske udtryk. Beplantningen er primært græsser og spredte træer der vandes via siveslanger. Foto: Tilde Tvedt, januar 2023.

ket med støbte bjælker ovenpå. Det medførte stor variation i den mulige lagtykkelse,” siger Sune Oslev.

En flod af klinker

De gulbrune teglklinter er et afgørende element i anlægget. Deres små dimensioner (208x50x50 mm) passer godt til den lille skala. „Med klinkerne får gårdrummet en ekstra kvalitet der giver mere end en traditionel betonbelægning. Farvespillet og overfladen har større variation. De er dyrere end beton, men kan til gengæld holde op mod 100 år,” siger Sune Oslev.

Klinkebelægningen starter helt ude på den lille forplads mod Bernhard Bangs Allé. Som en flod snor belægningen sig rundt til indgange, skure og opholdspladser. Klinkerne er lagt i blokskifter, og hver række er forskudt en halv sten, sådan at de langsgående fuger danner et varieret mønster. Læggeretningen er ens i hele anlægget. Kanterne aftrappes dermed lidt forskelligt og understøtter det organiske udtryk. Ingen steder er der skæringer langs kanterne.

Kompliceret bundlag

Gårdanlægget er etableret af anlægsgartnerfirmaet Møller-Løkkegaard med Andreas Pedersen som projektleder. Han

„Egentlig ville vi hellere bruge drængrus, som også leder vandet godt og er nemmere at pakke sammen. Skærverne er anderledes at arbejde med, og vi var lidt spændt på opbygningens holdbarhed, men det fungerede,” siger Andreas Petersen.

I plantebedene ligger der en beskyttelsesmåtte over isoleeringen og derefter en dræn- og vandingsbakke der er dækket af rodgennemtrængelig fiberdug. Vækstjorden varierer meget i tykkelse fra 1 meter i forhøjningerne med træer til 35 cm hvor laget er tyndest.

Regnvand til kloak

Med en parkeringskælder under anlægget er det ikke muligt at nedsive regnvand. Vand fra belægningerne løber dels ned gennem fuger og afrettingslag til leca-laget, dels ned i brønde hvorfra det i bunden siver ud i lecaen. Herfra løber vandet mod kloakken ved hjælp af fald på betondækket. Vand fra bedene samles i dræn- og vandingsbakken og løber derfra mod kloak.

Bakken lagrer lidt vand før det løber væk, og det kommer planterne til gode. Men jordlaget er gennemgående så tyndt at det er nødvendigt med vanding. Det sker med et Oras drypvandingsanlæg. Hovedledninger fører ud til bedene hvor et tæt net af siveslanger sørger for fordeling af vandet. Vandingen styres via en app der også kan styre tilførsel af gødning sammen med vandet.

„Drypvandingen gør det

nemmere i opstartsfasen. Planternes behov for vand kan i højere grad tilgodeses så de hurtigere dækker jorden,” siger Andreas Petersen.

Ny måde at arbejde på

Sune Oslev fortæller at en betydelig del af tegnestuens opgaver nu er på dæk. „Det er en ret ny måde at arbejde på, men vi har allerede nogle erfaringer, bl.a. fra Flintholm Svømmehal og Sansehaven til 'Magnetten', begge lige i nærheden af Bernhard Bangs Allé 17. Nu efter 5 år står haverne stadig frodige og velfungerende,” konstaterer han.

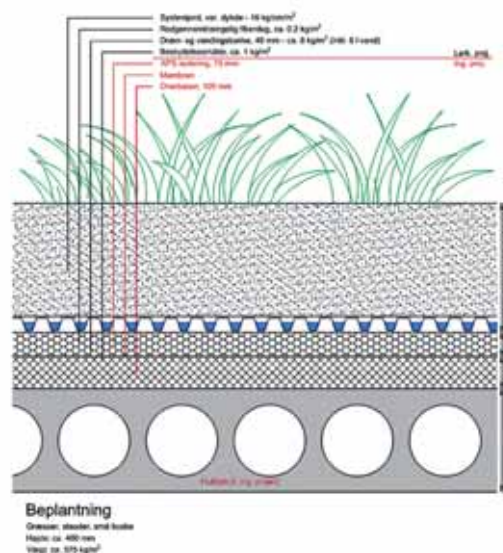
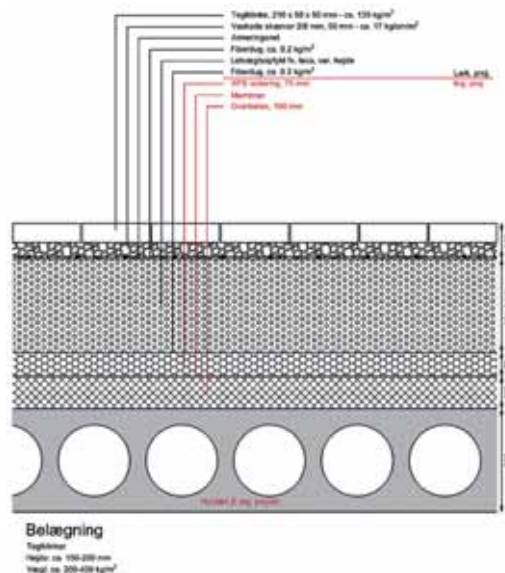
Senest har Masu Planning tegnet haven til H.C. Andersen Hus i Odense hvor hovedparten ligger på dæk. „Her var der mulighed for at lave op til 1 m dybe plantebede som giver rigtigt gode vækstbetingelser for de store træer og høje hække,” siger Sune Oslev. Han fortæller at tegnestuen lærer og samler erfaringer ved at følge nogle af de anlæg som tidligt blev anlagt på dæk med de vandhåndteringsløsninger der stadig bruges. □

Bygherre: Bernhardshave ApS.
Arkitekt: Formdanmark Arkitekter.
Landskabsarkitekt: Masu Planning.
Anlægsgartner: MøllerLøkkegaard
Ingeniør: Oluf Jørgensen.
Totalentreprenør: SG Totalentreprise.
Projektperiode: 2019-2020.

KILDER
Sune Oslev, interview 26.1.2023.
Andreas Petersen, interview 25.1.2023
Frederiksberg Kommune: Lokalplan 211: Senioregnede boliger på Bernhard Bangs Allé 17.
Masuplanning.com.
Bernhardshave.dk.

SKRIBENT
Tilde Tvedt er landskabsarkitekt og freelancejournalist.

- Placeringen på dæk kræver en helt særlig opbygning af bundlagene under henholdsvis belægning og beplantning. Snittegninger: MASU Planning.

Ukrudtfrie,
certificerede
jordprodukter

Grobund for vækst

Solum er landsdækkende leverandør af jordprodukter til f.eks. boligområder, haveanlæg, parker, sportsbaner og andre naturarealer. Og produkterne er fra vores egen bæredygtige produktion.

Alle vores produkter er tilpasset anvendelsen, de er certificerede og veldokumenterede og der er sikkerhed for levering af ensartet kvalitet.

Certificeret jord til blandt andet:

- Højbede og kummer
- Plantning af træer
- FLL 1 og 2 substrat
- Jordforbedring
- Stauder og køkkenhaver
- Regnbede
- Taghaver
- Græsarealer
- Vilde blomster

Villaejere vandt ikke hævde over kommunens jord

Højesteret fastslår i en sag fra Stevns at en såkaldt snighævd ikke kan ændre ejendomsretten

Tre grundejere med villaer har tilsammen taget 1.350 m² af Stevns Kommunes jord og inddraget dem i deres haver så de er blevet cirka en tredjedel større. Men den går ikke ifølge en principiel højesteretsdom der har betydning for alle kommuner. Heller ikke selv om der var gået mere end 20 år hvor man kan opnå en såkaldt ejendomshævd.

Det fremgår af en nylig dom fra højesteret. Den betyder at kommunen får ejendomsretten tilbage over arealet.

Der var ikke hævde

Arealet på cirka 15 x 400 meter er i kommuneplanen udlagt som et beplantningsbælte mellem et parcelhusområde og et erhvervsområde. I 60'erne og 70'erne blev det tilplantet med et hegn, men arealet var allerede få år efter blevet til en del af haverne. Det kom først til kommunens kendskab i 2013 hvor kommunen bad ejerne om at trække sig tilbage til det oprindelige skel. Det afviste parcelhusejerne der mente at de havde vundet ejendomshævd på arealet.

Sagen gik derefter i byretten der gav kommunens medhold. Siden fik grundejerne medhold i landsretten hvorefter

ter kommunen igen fik medhold i højesteret. Også selv om kommunen erkendte at arealet havde været inddraget til private haver i over 20 år. Og at det i over 45 år ikke havde haft kommunal interesse eller været under kommunal drift.

Ifølge højesteret kan der som udgangspunkt nemlig ikke vindes ejendomshævd hvis den rådende - på det tidspunkt hvor pågældende begyndte at råde over arealet - vidste at arealet tilhørte en anden. Villaejerne vidste at kommunen ejede arealerne da de inddrog dem som den del af deres haver, og efter en samlet vurdering fandt Højesteret ikke var grundlag for at fravige udgangspunktet.

Kommunernes Landsforening var gået ind i sagen til støtte for Stevns Kommune. For det have betydning for alle offentligt ejede arealer landet over hvis nogen - vel vidende at et areal ikke er deres - i det skjulte kan føje arealet til deres private ejendom (snighævd) og bagefter påkalde sig retten til arealet.

Hegn eller tilsyn

Havde Stevns Kommune tabt sagen, skulle den ifølge kommunen enten hegne offentligt

tilgængelige arealer ind og forbyde adgang, eller føre hyppigt tilsyn med arealerne. Da kommunen råder over 735 hektar jord med offentlig adgang til det meste, ville det derfor være blevet dyrt hvis kommunen havde tabt.

„Det ville have betydet at vi nu skulle til at føre kontinuerligt tilsyn med alle vores kommunale arealer for at sikre vores ejendomsret,” siger Flemming Petersen, formand for Plan, Miljø og Teknik. Samtidig kan læbæltet nu genskabes til sin oprindelige funktion til glæde for virksomhederne og de beboere i området som bor i 2. og 3. række til industriområdet, forklarer han.

„Det er ikke et ønskescenarie at føre en sag mod egne borgere helt til højesteret,” siger borgmester Henning Urban Dam Nielsen. „Omvendt er sagen så principiel at vi har set os nødsaget til at føre den til ende, og vi har nu højesterets ord for at arealet retmæssigt er Stevns Kommunes.”

Loven fra 1683

I sin dom oplyser højesteret at man kan få ejendomsret til et areal ved hævde (ejendomshævd) hvis man har rådet over det i 20 år. Det følger af

Danske Lovs 5-5-1 fra 1683.

Man kan dog ikke vinde ejendomshævd hvis man - på det tidspunkt man begyndte at råde over arealet - vidste at arealet tilhørte en anden. Med mindre man i mindst 20 år (hævdsperioden) har haft grund til at tro at ejeren havde opgivet eller ville opgive ejendomsretten.

Højesteret fremhæver at villaejerne var bekendt med at kommunen ejede arealerne da de inddrog dem. Og at de ikke gennem 20 år kunne tro at kommunen havde opgivet eller ville opgive ejendomsretten. Det havde der ikke været tilkendegivelser om. Ifølge højesteret kunne villaejerne let have spurgt kommunen om de kunne få ejendomsretten. Retten lægger også vægt på at kommunen havde forudsat at vedligeholdelse ikke ville være nødvendig i flere år. Der kunne derfor ikke skabes en berettiget forventning hos villaejerne om at kommunen ville opgive ejendomsretten. *sh*

KILDER

Stevns Kommune (2023): Stevns Kommune vinder i højesteret. Stevns.dk 3.2.2023.

Højesteret (2023): Villaejere havde ikke vundet hævde over kommunens tilstødende arealer. Dom afsagt den 3. februar 2023. Domstol.dk.

• Beplantningsbæltet der skiller villakvarteret til højre med erhvervsområdet til venstre. Foto: Peter Kryger, TV2 Øst, 4.2.2023.

STIHL

MARKEDETS STÆRKESTE BATTERIMOTORSAV

MSA 300 C-O

Vil du have styrke uden at gå på kompromis med arbejdsmiljøet? MSA 300 C-O er markedets mest kraftfulde batteridrevne motorsav til professionel vedligeholdelse af parker og naturområder – med en maksimal kædehastighed på 30 m/s og et støjniveau på helt ned til 104 dB. Og så frigives der ingen emissioner, når du bruger den. Vi anbefaler det nye **AP 500 S batteri**, der med sin kapacitet på hele 9,4 Ah sikrer optimal udnyttelse af alle funktioner på MSA 300 C-O.

LÆS MERE PÅ STIHLPRO.DK

MERE KRAFT

MINDRE STØJ

INGEN EMISSIONER

Lad ikke en god krise gå til spilde

KRISE. Stigende renter, høj inflation, dyrere energi og materialer er tegn på en landsdækkende krise i byggeriet, men selv om de fleste venter en nedgang, er der ro hos anlægsgartnerne.

Ser man på tallene, burde panikken brede sig i anlægsgartnerbranchen. Den pludseligt eksploderende inflation er ikke set højere i årtier og er hastigt i gang med at udhule befolkningens købekraft. Centralbankerne har reageret på inflationen ved at hæve renterne, så det er blevet dyrere og sværere at låne. Samtidig er byggematerialerne - især sten, beton, cement og træ - steget i årevis, og den tendens er fortsat.

I en analyse fra 4. januar 2023 konkluderer SMVdanmark at byggebranchen i tredje kvartal 2022 oplevede den højeste stigning i materialeomkostningerne i mere end 10 år, og at materialeomkostningerne i byggebranchen steg med 15% fra tredje kvartal 2021 til tredje kvartal 2022.

Alligevel er cheføkonom Martin Kyed fra SMVdanmark

ikke klar til at garantere overfor Grønt Miljø at krisen kommer: „Det er jo 10 millioner kroners-spørgsmålet som alle økonomer stiller sig selv. Mange ting har peget i en negativ retning længe, og her tænker jeg selvfølgelig på inflationen og renterne der rammer både husholdninger og virksomheder, men vi ser flere forskellige tendenser, og derfor har prognoserne også ramt så eksorbitant dårligt,” siger Kyed.

„I snart et halvt år har vi ventet på at beskæftigelsen og aktiviteten faldt, men vi må erkende at vi har været mere pessimistiske end økonomien reelt har udviklet sig,” fortsætter Kyed. „Det hænger delvist sammen med at der stadig er masser af indkomst derude jo. Den høje beskæftigelse betyder at folk tjener penge og har råd til prisstigningerne hvis man ser på det generelt.”

Martin Kyed vil dog stadig være forbeholden med en større investering i virksomheden netop nu, og har desuden ét råd til håndværksvirksomheder der står over for eller midt i en krisetid:

„Hver eneste gang der kommer en nedgangsperiode, er virksomhederne systematisk for langsomme til at få tilpasset deres medarbejderstab, og resultatet af dét er en meget kraftigt faldende produktivitet som ryger lige ned på bundlinjen. Derfor er min anbefaling at man skal være på vagt over for at jagte omsætning for enhver pris. Lad være med at tage urentable projekter ind bare for at sikre, at medarbejderne har noget at lave.”

Fint at slippe speederen

Hos Danske Anlægsgartnerne er landsformand Søren Sømød ikke ved at gå i panik når han

ser ind i 2023 selv om han godt kan se pilen peger ned.

„Som anlægsgartnerne ligger vores projekter jo sidst i anlægsfasen, og derfor mærker vi generelt også kriser senere end andre sektorer. Når det er sagt, er jeg overbevist om at vores markeder også kommer til at bremse op, men det går ikke i stå. Og her vil de firmaer som har fokuseret på nyanlæg fremfor drift, nok gå en hårdere tid i møde. Men en vis afmatning er ikke nødvendigvis kun et onde. I opgangstiderne går det hurtigt, og der opstår tit noget ineffektivitet. Så i nedgangstider har man pludselig mulighed for at se på om man kan gøre noget smartere,” pointerer Søren Sømød.

Han vurderer at anlægsgartnervirksomhederne har kæmpet så hårdt for at skaffe kvalificeret arbejdskraft i de seneste år at de fleste vil gå meget

Årlig udvikling i byggeomkostningsindeks i alt

MATERIALEOMKOSTNINGERNE ER STEGET 15%

• SMVdanmarks nyeste analyse 'Byggepriserne fortsætter himmelflugten' viser med al tydelighed at inflationen ikke er forsvundet selv om meget tyder på at den er topet. SMVdanmarks cheføkonom Martin Kyed fortæller at virksomheder i krisetider er notorisk langsomme til at skære medarbejderstaben til og fokusere på de projekter der rent faktisk er rentable og ikke blindt tage arbejde ind for at kunne beholde alle medarbejdere. Men i anlægsgartnerbranchen har der længe været mangel på faglært arbejdskraft, så man er ikke meget for at skille sig af med sine gode medarbejdere.

Bygherreforeningen om 2023:

VI TROR PÅ EN BLØD LANDING

Uddrag af artiklen 'Kig i krystalkuglen - trends og tendenser for byggeriet i 2023' på Bygherreforeningens hjemmeside 6. januar.

„Inflation, rentestigninger og vedvarende høje materiale- og energipriser vil fortsat dominere byggebranchen. I 2022 så vi at mange planlagte byggeprojekter ikke blev sat i gang. Realiseringsgraden af planlagte byggeprojekter var nede på 76% hvilket var en del lavere end f.eks. under den første coronabølge. Vi forudser at denne tendens vil fortsætte et stykke ind i 2023.

Offentlige og almene byggeprojekter vil vente på bedre tider, og en del private aktører vil udskyde deres byggeprojekter indtil business-casen ser bedre ud.

Dog er der aktører som trækker i en anden retning, og som vil trods udfordringerne. Selv om der kommer et fald i det samlede aktivitetsniveau, tror vi det bliver en blød landing for branchen som helhed.”

„Udfordringerne omkring prisstigninger rammer også leverandørleddet. I 2022 så vi en relativt stor stigning i antallet af konkurser blandt landets entreprenører. Mange fanges i opgaver og kontrakter med en økonomi der er så stram at den rammer hele virksomheden og dens likviditet.

En sådan situation kan ramme bygherrerne dobbelt hårdt. For det forsinkes et projekt at finde nye entreprenører, og alt andet lige bliver prisen også højere. Vi forventer at der i 2023 også vil være flere konkurser end normalt.”

• De seneste par år har været præget af voldsom travlhed i anlægsgartnerbranchen, og der har ikke været faglærte hænder nok til rådighed. Derfor har alle måtte løbe hurtigt - og måske også hurtigere end hvad godt er. Derfor vil en periode med lidt mere ro og længere mellem opgaverne måske falde på et tørt sted. Foto: Laney Smith.

langt for at beholde deres gode medarbejdere, trods krisetider. Det gælder også i hans eget firma, Søren Sømod ApS, hvor han straks vil ansætte to anlægsgartnersvende mere hvis muligheden bød sig.

Håber på opbremsning

Også formanden for Danske Anlægsgartneres Københavns Kreds, Marco Kjærsgaard, er på vej mod flere og ikke færre ansatte. Faktisk havde han en potentiel ny medarbejder til jobsamtale to dage efter Grønt Miljø ringede, og han er ikke bange for at indrømme, at han håber på en vis opbremsning.

„De sidste tre år har det været tæt på umuligt at følge med. Det har næsten været sådan at det ikke har kunnet betale sig at tage telefonen når nye kunder ringede, for vi kunne alligevel ikke løbe hur-

tigere og tage flere opgaver ind. Derfor tror jeg at en økonomisk nedgang vil være en fordel der nærmere vil føre til en normaliseret ordretilgang i anlægsgartnerbranchen hvor vi rent faktisk kan følge med. Det er i hvert fald hvad jeg hører på vandrørene ude hos kollegaerne,” fortæller Marco Kjærsgaard.

Han kan heller ikke forestille sig at skære i medarbejderstaben selv om der bliver længere mellem orderne. „Det har været så svært at skaffe medarbejdere, så jeg ville i dén grad vælge at videreuddanne fremfor at fyre,” understreger han.

Krise sender folk i haven

I Gug Anlæg & Planteskole A/S i Gug ved Aalborg sidder kredsformanden i Danske Anlægsgartneres Jysk Kreds, Peter Møller Jensen, også ret roligt i sin stol. Det skyldes ikke

mindst at mange af hans kunder i høj grad hører til blandt de mere velbærgede borgere, fortæller han:

„Der er selvfølgelig krise på vej, og vi ser at meget byggeri stopper. Men jeg tror at flere af vores kunder bliver ved at have penge, og samtidig har vi gjort meget for at behandle vores store, offentlige kunder godt igennem opgangstiderne, så på den baggrund er jeg ikke så bekymret. Behandler du kunderne godt i opgangstider, så er de der ofte også i nedgangstider.”

„Desuden ser vi tit at politikerne søsætter forskellige initiativer hvis krisen for alvor kommer - såsom boligjobordningen - og så ender vi med at skulle løbe endnu hurtigere nogle år senere, så jeg er ikke ovenud bekymret,” siger Peter Møller Jensen.

En anden grund til det rolige syn på de kommende tider er at Gug Anlægsgartner og Planteskole A/S, som navnet antyder, er opdelt i en anlægsgartnervirksomhed og et havecenter. Og netop sidstnævnte lokker når kriser får

folk til at sætte privatforbruget ned.

„Når folk har færre penge, så sparer de måske den store udlandsrejse væk, men tilbringer pludselig mere tid i deres have. Og så ser vi dem nede i havecenteret. Det er faktisk interessant at se hvor ofte folk kaster sig over højbede og forsøg på køkkenhaver og selvforsyning når krisen kradser. Men de kaster sig jo også over projekter som de må erkende at de har brug for professionel hjælp til, og så kontakter de Gug og vores kollegaer i Danske Anlægsgartnere,” siger Peter Møller Jensen.

Under coronaen oplevede han eksempelvis en ottedobling i salget af Juliane-drivhuse som virksomheden er én af tre forhandlere af i Danmark, og den efterspørgsel er ikke for alvor forsvundet igen.

Anlægsgartnerdelen af virksomheden er dog stadig den største del af forretningen, og her er Peter Møller Jensen ikke blind for at hans virksomhed nok vil møde mere konkurrence på privatkundemarkedet hvis nedgangstiderne for alvor

bider sig fast. Alligevel er han fortrøstningsfuld.

Opgang på længere sigt

Hos den landsdækkende anlægsgartner virksomhed OK-Nygaard er administrerende direktør Ole Kjærsgaard heller ikke klar til at sende virksomheden i fuldt kriseberedskab.

„Vi læser jo nyhederne og kan se prisstigningerne både privat og i virksomheden, men når vi ser på ordrebogen og taler med kunderne, er der ingen deciderede krisetegn endnu. Det er dog tydeligt at hele det område som hedder 'nybygger' er gået forholdsvis meget i stå, så jeg tror at de kollegaer som har satset på at lave belægninger og haveanlæg til nybyggerier bliver ramt hårdt,“ fortæller Kjærsgaard.

„Men ser vi andre steder hen, er der stadig rimeligt mange udbud derude, og kunderne bestiller fortsat renoveringer og ekstraarbejder, og vores driftskontrakter kører jo. Derfor mener vi at det er smartere at fokusere på de næste mange års bevægelse i retning

af eldrift, bæredygtighed og naturnær pleje end at træde hårdt på bremsen fordi aktiviteten i markedet sandsynligvis kommer til at falde i 2023 og måske 2024,“ forklarer han.

Ole Kjærsgaard var landsformand for Danske Anlægsgartnere under finanskrisen, og han ser ikke mange paralleller mellem dengang og nu.

„Dengang skete en stor del af forbruget jo for lånte penge, altså penge som egentlig ikke var til stede. Da lånemulighederne pludselig forsvandt, kunne virksomhederne ikke betale, og virkelig mange dele af økonomien gik i stå. Sådan er det ikke i dag hvor man lidt nonchalant kan sige at der eksisterer en pengerigdom. Der er stadig penge i folks lommer, bortset fra hos dem som virkelig er blevet ramt af eksempelvis gaspriserne, og selv om renterne er steget, er de stadig lave historisk set. Så jeg tror slet ikke at vi ser ind i samme bratte opbremsning som i tiden omkring 2008,“ siger Kjærsgaard.

Der er dog endnu et spørgs-

målsteg i den kommende tid, overenskomstforhandlingerne. „Her sidder vi og er lidt i venterposition, for hvad sker der med f.eks. løndannelsen? Og skal vi have en større strejke eller noget i den dur? Det håber jeg virkelig ikke, for det ville ramme alle parter,“ siger Ole Kjærsgaard.

Og ligesom sine øvrige kollegaer ser han - både i OK-Nygaard og blandt andre anlægsgartner virksomheder - snarere en tendens til at kæmpe for at beholde de gode medarbejdere fremfor at beskære medarbejderstaben.

Reduceret anlægsloft

Tilbage hos SMVDanmark er cheføkonom Martin Kyed dog lidt mere bekymret end anlægsgartnerne, og det skyldes bl.a. at han ser en risiko for at krisen breder sig på grund af offentlige besparelser.

„Man kunne godt have håbet på at politikerne på Christiansborg tog højde for at der er stilstand på vej på privatmarkedet på grund af de højere renter, prisfald på boliger

og høje materialepriser, og derfor ville arbejde for at skabe stabiliserende tiltag andre steder i økonomien så vi ikke får nedgang over hele linjen, f.eks. at sætte mere gang i det offentlige byggeri. Men i seneste finanslovsforslag skar man på anlægsbudgettet. Kommunernes anlægsbudget er samlet skåret med 4,1% og i nominelle priser hvor der ikke er taget højde for inflationen,“ fortæller Martin Kyed der henviser til endnu en indikator som peger mod en krise, nemlig lave forbrugsforventninger.

„Normalt viser undersøgelser af private borgeres forventninger under kriseperioder at de ser negativt på landsøkonomiens udvikling mens de er mere positive på deres egen økonomi når de ser et år frem. Sådan er det ikke nu, og det er usædvanligt at folk er pessimistiske på deres egen økonomis vegne,“ understreger Martin Kyed.

Så der er tydeligt mørke skyer i horisonten. Men måske bliver det bare et regnskyl der afkøler en opfedet branche. //

- De mørke skyer er ikke så mørke endda, skrev Grønt Miljø lige før finanskrisen i 2008 med Danske Anlægsgartnere som kilde. Børsen fik ret.

BRANCHE

Kraftigt fald i nybyggeriet

I 2. kvartal 2008 faldt nybyggeriet, opgjort ved det påbegyndte etageareal, med 24% i forhold til 2. kvartal i 2007. Tilbagegangen dækker over et fald i boligbyggeriet på 31% og et fald i erhvervsbyggeriet på 20%, mens bygninger til kulturelle formål og institutioner samt sommerhuse faldt med 25%. Selv om byggestatistikken er usikker, så er det tydeligt at vi nu oplever et markant tilbagegang, siger seniorøkonom Finn Bo Frandsen, Dansk Byggeri.

Lotte Möller fik Gröna Pennpriset

Forfatteren og journalisten Lotte Möller har fået den svenske 'Gröna Pennpriset'. Det fik hun bl.a. for sin redaktørrolle da Sven Ingvar Anderssons bog 'Brev från min trädgård' blev udgivet posthumt tidligere i år og for hendes tidligere bog 'Tre måstare, tre trädgårdar' om de tre skånske havearkitekter Per Friberg, Gunnar Martinsson og Sven Ingvar Andersson. Prisen blev givet ved 'Den stora trädgårdsfesten' på Sofiero Slott i Helsingborg 29.-31. august. Juryn begrundede bl.a. valget med at hun „med kundskab, kraft og hurtighed altid forsvaret haven som kunsthaven og havehansket ret mod gravemaskiner og uforstående planlæggere.“

HA Fog overtager motoragentur

USA-firmaet Kohler, der fremstiller benzinsmørtøjer og til omkring 40 hk repræsenteres nu i Danmark af HA Fog A/S. Det skyldes at Kohler for et år siden overtog den italienske dieselmotortransport Lomardini som HA Fog har haft agenturet for siden 1960'erne. Kohler ønskede samme importør for begge produktlinjer. Fra 1. juli har HA Fog derfor overtaget reservedele, lagervarer og reklamationsservice. „Og det passer rigtig fint ind i vores virksomhed,“ siger direktør Karsten Fog.

De mørke skyer er ikke så mørke endda

Anlægsgartnerfirmaernes fede år lakker mod enden, skrev Børsen. Danske Anlægsgartneres undersøgelse er mere optimistisk.

Mørke skyer over anlægsgartnerne. Sådan lød den ideevæsende overskrift i dagbladet Børsen 17. juni. De fede år med god omsætning, tilfredsstillende indtjening og høj beskæftigelse lakker mod enden, skrev bladet journalist Oscar Lund. Men så mørke er skyerne heller ikke, viser en intern konjunkturundersøgelse som Danske Anlægsgartnerne bagfter har foretaget. De fleste virksomheder har faktisk ikke færre ordrer nu end for. Oscar Lund begrundede de mørke skyer med en cocktail af flere forhold: En relativt kraftig nedgang i udbuddet af opgaver inden for nybyggeri og renovering. Et privathavemarked der er begyndt at stagnere. De stigende oliepriser der øger kørselsomkostningerne. Og overenskomsten mellem Danske Anlægsgartnerne og 3F - der trådte i kraft 1. marts - og som betyder 8-10% mere i løn over de næste to år.

„Lige nu har de fleste travlt op til sommerferien, men meldingerne fra kollegaerne rundt om i landet siger mig at anlægsgartnerfirmaerne til efteråret nok bliver nødt til at sende medarbejdere hjem på dagpenge tidligere end de plejer at gøre når der sker sæsonfyringer,“ sagde Henrik Hoffmann fra Anlægsgartnerne H. Hoffmann A/S i Århus til Børsen. Han så dog samtidig frem til flere kommunale udbud - udbud som ellers har ligget næsten stille siden kommunalreformen i 2007.

Flest venter status quo I Danske Anlægsgartneres undersøgelse anfører 42% af medlemsvirksomhederne at ordretningen er den samme som samme tidspunkt sidste år. Andre 42% mener at ordretningen er lavere, mens de sidste 16% anfører at den er større. Hidtil har 22% måttet afskedige medarbejdere, men det var kun hver tredje firma der skyldtes færre opgaver.

Undersøgelsen er udført som en spørgeskemaundersøgelse i august. 60 ud af foreningens knap 300 medlemmer svarede. 58% af dem vurderer at markedet vil være uændret i august 2008. 20% vurderer at markedet vil falde, mens 22% mener det vil stige. For 2009 forventer nogenlunde lige mange om deres omsætning vil stige eller falde, nemlig 48% og 52%. Optimisterne venter en stigning på 16% i gennemsnit, mens pessimisterne venter 14% fald.

Når forventningen for resten af 2008 fordeles på opgavetyper, forventer relativt mange et stigende marked inden for vedligeholdelse (erhverv, boligforeninger og kommunale driftsudbud). Relativt mange venter derimod i fald inden for anlægsgaver, især inden for anlæg af paroluhaver hvor 44% forventer et fald i år. I skemaet stillede man også spørgsmålet 'al den snak om krise påvirker markedet negativt?' Det er 74% enige i. På den anden side mener 78% at man ikke selv kan gøre noget for at påvirke markedet.

Ordrerbøgerne er endnu fulde hos de fleste anlægsgartnerne, men forventningen til fremtiden rummer samtidig en tendens til mere vedligeholdelse og mindre anlæg.

Stephan Falner. Der er ingen grund til at tale sig selv ned i en recession når branchen rent faktisk klarer sig glimrende.

Buldrer af tomme tænder "Undersøgelsen viser at der i branchen findes en langt større optimisme end det vi læser om til dagligt. Det gælder også når de ser frem til 2009. Desuden har vi ikke haft en stigning i konkurrencer i forhold til de seneste ti år eller andet der kunne pege på, at branchen skulle være i krise,“ siger direktør i Danske Anlægsgartnerne, Stephan Falner.

Han forklarer også at kommunerne er ved at komme i gang med at udbyde anlægsarbejder i licitation som ellers har ligget næsten stille siden kommunalreformen i 2007. Stephan Falner understreger at han ikke venter et boom i anlægsbranchen. Men man bør tage sortseerbillerne af. "Tre ud af fire af vores medlemmer mener at den pessimistiske tone er med til at forværre udviklingen, og jeg er tilbøjelig til at give dem ret. Forestil dig hvad det ville gøre ved familiehøgen hvis du udelukkende sad derhjemme og talte om død og ødelæggelse. Der er ingen grund til at tale sig selv ned i en recession når branchen rent faktisk klarer sig glimrende."

Stephan Falner karakteriserer artiklen i Børsen som 'Buldrer af tomme tænder'. "Der har altså været et boom i branchen uden de mange offentlige opgaver som til gengæld er på vej nu,“ anfører han. "Selvfølgelig vil nogle medlemmer mærke en afmatning for andre, men hvem ved om det er afmatning eller udsving, som skyldes andre forhold? F.eks. vil der altid være geografiske udsving da man visse steder i landet døjer med større afstande for medarbejdere til arbejdspladsen og fra arbejdspladsen til byggepladsen, hvilket koster i brændstoffsforbrug. Og ja, olien er blevet dyrere, men det er derfor man har indeksregulering,“ sh

KILDE Danske Anlægsgartnerne (2008): Resultat af konjunkturundersøgelse - medlemsskema. Medlemsundersøgelse. Danske Anlægsgartneres Nyhedsbrev 11/2008. Danske Anlægsgartnerne (2008): Pressemeldelse 4.3.08. Børsen 17.6.2008

Vort nye blomsterløg-katalog 2008 er udkommet !

- Tulipaner
- Narcisser
- Hyacinter
- Mange andre specialiteter
- Indige blandinger
- Og Verwer Export Løgskole

HAPPY TOGETHER®

RESOJ VOR HJEMMESIDE
WWW.VERWEREXPORT.NL

AGENT THJESSEN JENSEN A.S.
JAN THJESSEN +45 23 43 25 45
JMT.DK

The noble art of digging

Med en engon tiltrotator skaber du dine egne mesterværker. Den er et professionelt stykke værktøj, som garanterer et topresultat - ganske enkelt et suverænt konkurrencemiddel.

engon®

Danmark: Engcon, Vedtøllevej 42, DK-5620 Glamsbørg
Tel: +45 6970 178 00 • Fax: +45 6970 178 28
info@engcon.se • www.engcon.se

engcon, Box 111, SE-693 22 Skövde
Tel: +46 (0)870 178 00 • Fax: +46 (0)870 178 28
info@engcon.se • www.engcon.se

• Prunus persica 'Ice Peach'.
Foto: GC Plant

Fersken der giver fremragende frugt

Nye frugtsorter vinder ikke altid på smag, men den nye, ferskensort Prunus persica 'Ice Peach' er kåret som én af de

bedste ferskener når det gælder aroma og smag. Den får mellemstore, helt lyse ferskener som modner på friland fra midten af august. Den modner nogle uger før når den plantes i drivhus.

Udenpå er frugterne faste og kun let behårede, mens frugtkødet indeni er saftigt, sødt og helt lyst så det umiddelbart er svært at forestille sig frugtens faktiske, intense smag af fersken.

'Ice Peach' bliver kun 1,5-2 meter høj, men vokser med frodig, nye grene på sidste års skud. Hvis du ønsker en mere kompakt plante, så kan de meterlange skud klippes tilbage, cirka 50%, umiddelbart efter frugterne er høstet. *J. Thysen*

Ti projekter får statens kystsikringsstøtte

Statens pulje til kystbeskyttelsesprojekter var i 2022 på 150 mio. kr., og det kommer nu 10 projekter til gode i hele landet. Midlerne går til projekter der reducerer risikoen for oversvømmelse og erosion.

Ansøgningsrunden for 2022 udløb 30. september 2022, og der kom 17 ansøgninger svarende til anlægsomkostninger for 857 mio. kr.

En af de største modtagere i år er Køge Kommune der har fået 26,6 mio. til at beskytte kommunens kystnære byområder mod oversvømmelser fra havet på 11 km langs Køge Bugt. I løsningen indgår bl.a. diger, terrænhævninger, en højvandsmur og en port i havnen der kan lukkes når der varsles høj vandstand.

Andre projekter der fik store

beløb er Darum-Tjæreborg, Esbjerg Kommune (29,1 mio.), Nordkystens Fremtid, Halsnæs, Gribskov, Helsingør Kommuner (26,2 mio) og Dragør, Dragør Kommune (37,4 mio.).

De seks øvrige projekter har fået støtte på højst 8,7 mio. kr. De går til projekter i Haderslev, Svendborg, Slagelse, Hjørring, Frederikssund samt Odense Kommuner.

Med Finansloven for 2021 aftalte den daværende regering at afsætte 350 mio. kr. til at øge og forlænge den statslige pulje til kystbeskyttelsesprojekter og udvide kriterierne for relevante ansøgere. De 350 mio. kr. blev fordelt med 50 mio. kr. i 2021 hvortil kommer 40 mio. kr. fra den oprindelige finanslovsaftale og 150 mio. kr. for 2022 og 2023. *sh*

KØBENHAVNS UNIVERSITET
SKOVSKOLEN

PARKDIPLOM

DIN GRØNNE EFTERUDDANNELSE

Kursuskalender 2023

April	Klimatilpasning ved hjælp af grønne teknologier
April	Bearbejdelse af dronedata
Maj	GIS-analyser (QGIS)
Juni	Oprettelse af GIS-databaser
August	Konstruerede vækstmedier til urbane landskaber
September	Forvaltning af bynatur
September	Drift og forvaltning af bytræer
September	Bæredygtighed i grøn praksis

Kurserne kan tages som enkeltfag eller indgå som del af en samlet Parkdiplom.

Skovskolen videreudvikler parkdiplomuddannelsen, så den fremover bliver mere fleksibel og får særligt fokus på bæredygtighed

**Se alle datoer og tilmeld dig på
www.skovskolen.ku.dk/parkdiplom**

• Schoonschip, et flydende boligkvarter i Amsterdam, planlagt af Space&Matter og opført 2008-2021. Foto: Isabel Nabuurs.

Flydende kvarterer i fremtidens byer

I stedet for at skabe nyt land skulle vi hellere tænke på vandet som et sted der kan bygges med flydende boliger og på dén måde tage højde for klimaændringer og stigen de hav. Sådan lyder det fra Marthijn Pool, direktør i hollandske Space & Matter, i Byrummonitor 8.2.2023.

Han har en vision om en blå bykultur eller et moderne delta der ikke er en hård urbanisering som vi kender det, men danner en værdifuld balance mellem land og vand med sumpe, marsker og mangro-

ver. En bykultur der forholder sig til kystlinjer og tidevand og samtidig giver plads til mere biodiversitet.

„Det moderne samfund har ignoreret den værdi der ligger i at bevare det rige økosystem, der engang var og stadig er begrundelsen for overhovedet at opholde sig i deltaet,” forklarer Marthijn Pool som derfor leder efter havnefronter der kan omdannes til flydende boligområder, og efter kommuner der tror på at deres kystbeskyttelse kan styrkes af flydende byudvikling. *sh*

Erica x darleyensis 'Eva Gold'.

Erica carnea 'Steffi'.

To nye forårslyng fra Gl. Sunds

På Danske Havecentres fagmesse 2023 viste Gl. Sunds Planteskole to nye forårslyng der begge produceres og sælges fra planteskolen der er specialiseret i lyng og surbundsplanter.

Den ene er Erica x darleyensis 'Eva Gold'. En forårsblomstrende lyng med et lysende, gyldent løv året rundt. Den får rosa blomster som lyser op fra januar til april i bunden af anlægget, bedet eller kummerne hvor den plantes. Planten får en kompakt vækst og bliver cirka 30 cm høj.

Den anden forårslyng er Erica carnea 'Steffi' der blomstrer rigt fra marts til april med hvide blomster. Den er yderst attraktiv som fødekilde for forårets første bier når de går på vingerne. Løvet er lavt, bliver cirka 15-25 cm og mørkegrønt året rundt. Sorten er velegnet som bunddække i surbundsbedet, på kirkegården og forrest i enkle anlæg, f.eks. mellem højere græsser, bregner og træer. *J. Thysen.*

Slagge bærer nye ladeparker

Vejdirektoratet laver forsøg for at spare stabilgrus

Det grus der bruges i vejbygning er snart en mangelvare på Sjælland, vurderer Vejdirektoratet som derfor undersøger om slaggegrus kan bruges som bærelag og dermed lette presset på grusgravene. Slaggegrus er et restprodukt fra affaldsforbrændingen.

Det har længe været muligt at bruge slagge som bundsikring eller fyld i f.eks. dæmnin- ger. Vejdirektoratet er nu i gang med en ny vejregel som gør det muligt også at bruge slagge i bærelaget. Foreløbige resultater viser at slagge som bærelag har samme kvalitet som stabilgrus. Vejdirektoratet har også fået miljøgodkendt brugen af slaggegrus der under de rette vilkår ikke vil genere den omliggende natur.

Slaggegruset leveres af den kommunalt ejede virksomhed Afatek der får slaggegrus fra seks forbrændingsanlæg på Sjælland og udvinder metaller fra slaggen. Den rensede grus har derefter de tekniske egen-

skaber der matcher de traditionelle materialer.

Når man anvender slagge til veje eller cykelstier, bliver slaggen desuden indkapslet for at sikre imod nedsivning af regnvand til grundvandet. Det gør man bl.a. ved at lægge en tæt asfalt over slaggen eller lægge en membran over råjorden.

Slaggegruset skal lægges ud på to nye ladeparker og lastbilmøder på rastepladserne ved Tappernøje på Sydsjælland. Vejdirektoratet forventer det vil spare cirka 1 mio. kr. og 100 tons CO₂ når de to rastepladser ombygges.

Foto: Afatek.dk

Hedvand og skum i giftfri ukrudtskamp

BPK Maskiner er eneforhandler i Danmark af Elmos giftfri koncept mod ukrudt, tilbyder nu nye og endnu mere energi- og CO₂-venlige løsninger. Anlæggene fra den tyske producent fås i fire ydelsesklasser og kan opbygges modulært alt efter anvendelse og krav.

Klemens Hölken udviklede i 2000 Elmo-systemet der virker ned i jorden og bekæmper både rødder og frø. Med sin blanding af 96 grader varmt vand og skum af majsolie, kokosolie og kartoffelstivelse behandles ukrudt på overfladen og 1,5 cm nede i jorden. Behandlingen skal gentages 4 gange det første år og derefter 2 gange om året, ifølge BPK Maskiner.

Først lægges vandet ud og derefter skummet. Med en 26 cm bred udlægger og et enkelt oliefyrt rør 90 meters rækkevidde. Det er typisk nok til opgaver i eksempelvis baggårde, mindre pladser og tage. Med to eller flere oliefyrt rør og en større udlægger kan man få

meget større rækkevidde. Med en ny Stop & Go-funktion i håndtaget kan brugeren lettere stoppe udlægning af vand og skum så man lettere kan pletbekæmpe ukrudt. Det sparer skum og vand og dæmper dermed forbruget af energi og CO₂-udslip.

Det kompakte design gør det muligt at placere anlægget på næsten alle køretøjer lige fra trailer til Unimogs. Anlægget fås med benzengenerator eller batteridrift, lyder det fra importøren, og der følger en indgående oplæring sted med hvert leveret anlæg. *sh*

Schäffer

2445 S

- HELT NY MODEL

- Håndterer 2000 kg på palle
- Vægt 2550 kg / 2750 med kabine
- 50 HK - Masser af kraftoverskud
- Nyudviklet højtrykshydraulik

WWW.SCHAEFFER.DK
+45 99 28 29 30

HELMIS ANVENDTE MASKINER

Schäffer
INNOVATION

MASKINE TIL
LEVERING I 2022

LAGERFØRENDE FORHANDLERE

Anker Bjerre, Holstebro	97421010
Almas Park & Fritid, Aalborg	96330300
A.P. Jørgensen, Ribe	75420977
Farsø Maskinhandel	98633222
Glamsbjerg Maskin Center	64721460
Hedsten Maskiner	26296588
Henrik A. Fog A/S	43966611
Helms TMT-Centret, Herning	99282930
Helms TMT-Centret, Aarhus	86109108
Helms TMT-Centret, Ringsted	57811100
Midtdjurs Traktorlager A/S, Nimtoe	86398488
O. Søndergaard & Sønner, Otterup	64851102
Svendsen A/S, Roskilde	46755522
Svendsen A/S, Bornholm	56947450
Vejerslev Landbrug & Maskinservice ApS	24600050

Er uanset 7 år - 20 % ud - 20 % rest. EKOudstyr / Kvalitetskomme på tillæge. Der tages forbehold for prisændringer.

Schäffer

CONSTRUCTION

DIN KOMPROMISLØSE HJÆLPER
NÅR ARBEJDET BLIVER RIGTIG TUNGT!

Nye midler til at beskytte drikkevandet

På seneste finanslovsaftale blev der afsat 170 mio. kr. til en drikkevandsfond for at beskytte drikkevandet bedre. Den nye fond har nu givet midler til de første projekter. Der er nu uddelt 31,7 mio. kr. til at sløjfe 'spøgelsesbrønde' og til at holde marker tæt på drikkevandsboringer fri for sprøjtemidler.

Spøgelsesbrønde er brønde der tidligere er brugt til bl.a. at skaffe drikkevand til dyr og

mennesker. Men nu står de ubrugte hen, og mange er ikke lukket forsvarligt. De giver direkte adgang til grundvandet - også for forurening.

Til de støttede projekter hører bl.a. et projekt i Svendborg hvor man rejser skov. Et andet projekt på Ærø går ud på at landmændene stopper med at sprøjte deres marker tæt ved drikkevandsboringer. Især små og mindre øer er prioriteret, for her kan der opstå proble-

mer med at skaffe rent vand hvis grundvandet forurenes fordi der ikke er et alternativt indvindingsområde tæt på.

80% af pengene er gået til projekter i de såkaldte bo-

ringsnære beskyttelsesområder der er områder tæt på drikkevandsboringer. Ansøgningerne kommer fra bl.a. vandselskaber, kommuner og private borgere. sh

De originale bjerggeder med kontrol og sikkerhed

3 DIESEL-MODELLER: EVO, MIDI OG MAX

Motor: Yanmar 40, 60 eller 75 hk diesel

Miljø: Oplyder Stage 5 emissionskrav / godkendt til HVO brændstof

Køler: Selvrensende

Bredt udstyrsprogram f.eks.: slagleklipper, knuser, rotorklipper, stubfræser, flishugger, rotorharve, fræser, skovl, armklipper mm.

Op til
25
Udstyr

40
60
75
Motor power

55°
Maksimum
hældning

Kontakt MI have- & parkteam på tlf. 76 40 86 85 eller se www.mi.dk

STAGE 5
CERTIFIED

HVO
FUEL

Tolv skridt frem mod byggeriets bæredygtighed

Potentialet i at sænke bygge- og anlægsbranchens klimaaftryk er stort for branchen står for hele 30% af Danmarks samlede CO₂-udledning. Men skal man skabe et bæredygtigt byggeri er det afgørende at bygherrer, ingeniører, arkitekter, entreprenører, materialeleverandører og driftsherrer samarbejder på tværs. Det understreges i 12 nye anbefalinger fra 17 topledere i bygge- og anlægsbranchen.

Molio Byggeriets Videnscenter og ConTech Lab har taget initiativ til at samle virksomhedsledere på tværs af branchen. Det er foregået i en 'handletank' hvis opgave var at formulere løsninger som branchen skal arbejde sammen

om for at accelerere bæredygtighed i byggeriet.

"Omstillingen af byggebranchen kommer ikke af sig selv, men skal skubbes i gang i fællesskab," siger Christina Hvid, CEO i Molio. Så fra september 2022 til januar 2023 har Molio og de 17 topledere mødtes til fire arbejds møder hvor byggebranchens bidrag til den grønne omstilling er blevet diskuteret og inddampet til 12 anbefalinger. De peger bl.a. på at byggeriets samarbejdsformer skal styrkes, at branchens kompetence skal løftes og at der skal arbejdes med datadeling og teknologi. Hertil anbefales to nye initiativer: en risikofond for byggeriet og en fortsættende handledtank. *sh*

TOPLADERHANDLETANKEN

Mia Helvig Manghezi, projektudviklingsdirektør, PensionDanmark
Claus Skytte, Head of Development, DEAS Asset Management
Heine Knudsen, Head of Division, Energy & Sustainability, Region Hovedstaden
Hans-Bo Hyldig, direktør, FB Gruppen
Thomas Holluf Nielsen, adm. direktør, Domea
Jens Højgaard Christoffersen, President Group CEO, COWI
Søren Brøndum, adm. direktør, Byggeri Globalt; Rambøll
Katja Vilttoft, arkitekt og partner, JJW Arkitekter
Gyrithe Saltorp, CEO, Vilhelm Lauritzen Architects
Henrik Mielke, adm. koncerndirektør, MT Højgaard Holding
Michael S. Larsen, adm. direktør, CG Jensen
Dan Vorsholt, adm. direktør, GSV Materieludlejning
Peter Kaas Hammer, adm. direktør, Kemp og Lauritzen
Tina Mayn, SVP Products, Innovation & R&D, Velux
Mette Bredkjær, Director, Group Sustainability, SOLAR
Thomas Vilsbøll, kommerciel direktør/CCO, ISS Facility Services
Christian Poulsen, SVP, COO & CIO, Copenhagen Airports

Rigtbærende efterårshindbær

Rubus Schlaraffia 'Plentiful' er en ny, rigtbærende efterårshindbær der bliver 120 til 150 cm høj. Den kræver ingen opbinding, stænglerne er tornfrie og kan klippes helt ned om foråret. Den nye sort giver

allerede de første modne bær sidst i juli. De næste måneder modner flere bær, og som navnet antyder, er det en rigtbærende sort. Den kan både plantes i almindelig havejord som hæk i bærhaven og i store krukke. 'Plentiful' er lanceret af planteskolen GC plant'. *J. Thyssen.*

• Rubus Schlaraffia 'Plentiful' Foto: GC Plant.

DE 12 ANBEFALINGER

til handlinger for at accelerere en bæredygtig udvikling

1. Handletank for bæredygtighed

En handledtank af byggetopledere skal tale med én uafhængig, stærk stemme om byggeriets bæredygtige udvikling.

2. Ny branchefortælling

Byggeriets virksomheder skal sammen formidle en kernefortælling om byggeriets rolle i den bæredygtige udvikling.

3. Samarbejdsformer skal styrkes

Det igangværende arbejde med at kortlægge og analysere byggeriets samarbejdsformer skal intensiveres.

4. Løft af branchens kompetenceniveau

Et kompetenceløft af hele byggebranchens viden om bæredygtighed skal sikre et højt ambitionsniveau.

5. Byggeriets risikofond

Risikoafdækning og forsikring er afgørende for at nye materialer og ny teknologi får gang i bæredygtige udvikling.

6. Cirkulær værdikæde

Overgang fra lineær til cirkulær tænkning af værdikæden sikrer at der tages stilling til hele byggeriets livscyklus.

7. Data-sky for bæredygtighed

Der skal etableres en åben transparent datasky til deling af data om bæredygtighedsfremmende initiativer.

8. Bundlinjen skal også være grøn

Finansielt årsregnskab og grønt årsregnskab skal sidestilles så bæredygtighed påvirker lån, ejendomsvurdering m.m.

9. Offentlige midler skal accelerere bæredygtighed

Derfor er der behov for skærpede bæredygtighedsfremmende krav alle de steder hvor der bruges offentlige midler.

10. Byggeriets regler skal fremme grøn omstilling

Byggeriets regelsæt, herunder særligt bygningsreglementet, skal fremme den grønne omstilling af branchen.

11. Letforståelig bæredygtighedsmærkning

En standardiseret og fælles accepteret klassifikation skal enkelt og entydigt kommunikerer byggeriets bæredygtighed.

12. Fremme adfærdssændringer via data og teknologi

Virksomheder og forbrugerne skal støttes i at bruge teknologi og data til at gentænke deres brug af bygninger.

Luftfoto giver præcise kulstofopgørelser

Nu kan man måle træbevoksningens indhold af kulstof mere nøjagtigt end hidtil, helt ned til det enkelte træ. Det giver et bedre billede af hvordan træerne hjælper til at modvirke klimaforandringerne, skriver Trae.dk 31.01.2023.

Den nye metode har gjort det muligt for det afrikanske land Rwanda at lave en landsdækkende opgørelse over hvor meget kulstof der er bundet i træerne - og hvert eneste træ er talt med.

Metoden er udviklet af forskere fra Københavns Universitet i samarbejde med rwandiske forskere og myndigheder. Ved hjælp af 'machine learning' kan træernes kulstofindhold udregnes mere præcist end hidtil. Computeren har lært at identificere enkelte træer - hvilket ellers kan være vanskeligt især i de tætte

regnskove - ved at kigge på næsten 100.000 billeder af træer som i forvejen var kortlagt ved håndkraft.

Studiet kom frem til at træer i naturskov samlet rummer 51% af den samlede mængde kulstof bundet i landets træer, også selv om 72% af de kortlagte træer blev fundet uden for skoven på landbrugsarealer og savanner, og 17% blev fundet i plantager.

Rwanda var forsøgsland på grund af landets variation i landskab og natur. Her er metoden testet på mange forskellige natur- og landskabssementer og -kombinationer, og den kan derfor bedre bruges i andre lande med lignende natur. Samtidig er Rwanda et land med fokus på naturbeskyttelse. Metoden er beskrevet i en videnskabelig artikel i Nature Climate Change. *sh*

Hårdføre, kompakte 'Dane'-rododendron

Rhododendron har flere kvaliteter når først de får fodfæste, og rødderne er ordentligt etableret efter plantning. Med deres stedsegrønne løv, deres evne til at skyde igen efter klip og deres farverige blomstring kan rododendron skabe struktur og farve i anlæg, bede og haver året rundt.

To nye sorter af de såkaldte Dane-sorter ser i år dagens lys i handlen. Dane er en serie af danske rododendron som Jens Christian Birk og Svend Hansen har været ihærdige med at

krødse og selekttere. Fokus har været at skabe rododendron med dekorativt løv året rundt, en kompakt vækst og sorter med en hårdførhed der egner sig til det danske klima.

Den danske planteskole Alperosen ved Randers, som sælger engros til havecentre, har to nye Dane-sorter i deres sortiment i år.

'Debbie Dane' er en ny yakushimanumkrydsning med røde blomster og et særligt løv. Den får klokkeformede, karminrøde blomster fra begyndelsen af maj. Løvet er tæt og mørkegrønt med mat glans. Nye blade får et fint, sølvfarvet skær på oversiden af bladet mens undersiden bliver orangebrun.

Planten egner sig godt som lav hæk, solitær eller i grupper forrest i et bed. Gerne sammen med lyng, græsser og lave, bunddække stauder som lave typer af storkenæb. Den bliver cirka 70 cm høj efter 10 år og egner sig bl.a. godt i forhaven, på kirkegården og som vintergrønt i velkomstbede.

Debbie Dane

Rusty Dane

'Rusty Dane' er en flot og særdeles hårdfør løvplante. Den får et enklere, lettere og mere dæmpet farvespænd. Den sætter først i maj rosa knopper som senere springer ud med hvide blomster. Løvet er mørkegrønt og væksten tæt, kuplet og kompakt. De nye blade er rustfarvede og får senere en hvidlig overside mens undersiden er og bliver rustfarvet som sammen giver en spændende spil i løvet året rundt. Den bliver cirka 70 cm høj efter 10 år og egner sig bl.a. godt som vintergrønt i bede og anlæg. J. Thyssen.

Pulje til fællesskab i bymidterne

I mange mindre og mellemstore byer er bylivet i den gamle bymidte under pres. Realdania støtter derfor nu lokale, fællesskabsbaserede, fysiske projekter der kan modvirke tendensen.

De lokale forhold har stor betydning for hvad der kan vende udviklingen. Undersøgelser og erfaringer peger dog på at bymidten ikke kun skal have butiksliv, men et miks af andre funktioner og tilbud, f.eks. være foreningsliv, uddannelsesstilbud, kulturinstitutioner, rekreative områder, byrum med flere funktioner, arbejdspladser og en levende bygningskultur.

Flere byer har allerede arbejdet med det. F.eks. i Thisted hvor en gammel smedje er omdannet til nyt mødested. Eller i Årsløv på Fyn hvor en polymerfabrik er blevet til et kultur- og idrætshus. Man skal eje bygningen eller have ejerens tilladelse for at søge puljen. Realdania dækker typisk højst 50% af projektsummen. sh

LYNGESHOP

Vi sælger kvalitet med prisgaranti

- På Lyngeshop.dk kan du købe direkte med eget login og få tilsendt faktura som erhverv eller med EAN nr.
- Du kan også få login, hvis du som B2B køber og videresælger vores produkter.
- Vi har Danmarks nok største sortiment af græskanter på lager til omgående levering eller afhentning på lager.
- **Græskanter, Plantekasser, Højbede og Spejl bassiner** står også klar på lager til forsendelse. Alle vores produkter kan også fremstilles på specialmål.
- Vi har selv udviklet alle produkter og vi udvikler gerne i samarbejde med dig til dit næste anlægsprojekt.

LYNGESHOP
Vi sælger kvalitet med prisgaranti

Med skjulte hjul

LYNGESHOP

Kærgårdsvej 42, 8355 Solbjerg

Tlf.: 4076 5344, info@lyngeshop.dk

www.lyngeshop.dk

Sommerhusejeres ulovlige kystsikring

Fire sommerhusejere der udførte deres egen ulovlige kystsikring for at redde deres sommerhuse, har tabt sagen i Vestre Landsret. Det er tre år siden at byretten i Hjørring idømte sommerhusejerne bøder på 50.000 og 100.000 kr. Den dom står nu ved magt.

Ejerne havde i juni 2016 spredt 650 ton sten på stranden ved Lønstrup Klit hvor deres huse står i første række mod havet. Et halvt år senere spredte de flere sten ud samtidig med at sand og beplantning blev skubbet ud over kanten. Uden at have fået lov.

Ejerne har påberådt sig straffelovens nødretsbestemmelse. Den siger at man skal frifindes hvis man afværger truende skade på person eller gods, og når overtrædelsen har mindre betydning. Det var dommerne dog ikke enig i.

Ny skimmiasort der lyser langt væk

Nygaards Planteskole har lanceret en ny sort 'Perosa' af den stedsegrønne havebusk Skimmia (vinterbær). Blomsterknopperne lyser langt væk og er rødere end andre af nutidens skimmia når de får farve om efteråret. Løvet er også en hidtil uset specialitet med grågrønne blade med et marmorering, middelhavsagtigt skær.

Sorten er som andre skimmer stedsegrøn og trives godt i halvskygge i en god muldet, gerne surbundsjord. Den nye sort bliver cirka 1 m høj og er både flot i grupper og i større velkomstkummer. Sorten lanceres i år af Nygaards Planteskole og blev vist på Danske Havecentres fagmesse 2023. *J. Thysen.*

VERDENS LANDSKABER

Cortenstålparasolier som trækplaster

Arkitektur (og landskabsarkitektur) er på mange måder som musik. Det meste er lige ud af landevejen som de fleste andre værker, men der er brug for en detalje, en frasering, et enkelt greb der adskiller værket fra de andre.

Her har landskabsarkitekter fra den amerikanske tegnstue Surfacedesign Inc. valgt at tilføje deres renovering af

University of New Mexicos nye, centrale plads - Smith Plaza - en række parasoller af cortenstål der er laserskåret med mønstre fra indfødte stammer fra egnen. Derudover er den 1,3 hektar store plads præget af gangarealer af betonelementer der slynger sig om havede opholdsarealer med græs, siddepladser og stålparasoller.

Overgangen mellem vigør og stilstand markeres af en

stribe af skæver og en trappe-lignende støttemur i klinker, lavet af materialer fra det nærliggende Albuquerque Basin. Visse dele af bro-lægningen er sten der allerede lå på pladsen før renoveringen.

Beplantningen er overvejende hjemmehørende for at sikre overlevelse under den barske New Mexicanske sol uden for megen vanding. Læs mere på sdisf.com/university-of-new-mexico-smith-plaza. *It*

Finsk skatelandskab med ... masser af træer

Måske har landskabsarkitekterne fra LOCI ikke lyttet til erfaringerne fra Fælledparken i København da de designede den næsten fem hektar store Myyrmäki Sports Park i Helsinki. I hvert fald har de indbygget en række bede til træer i et omfattende, in situ-støbt betonskatelandskab.

I Fælledparken blev en eller flere skatere eller løbehjulere trætte af frugt og blade på betonen fra et stort, gammelt kastanjetræ. Det endte med et så omfattende hærværk på træet at det ikke stod til at redde. Det måtte fældes, og de skuldige er aldrig siden fundet.

I sportsparken i Helsinki er træerne endnu ikke så store, og spørgsmålet er om de bli-

ver det i de små bede med skatere til højre og venstre. Parken indeholder dog også nye kunstgræsbaner, flader af farvet gummifaldunderlag med trampoliner, cykelstier, klatretårne, fitness-redskaber og meget andet aktivitetsinventar som skaterne kan rase af på. Læs mere på loci.fi, højreklik på tekst, og vælg 'Oversæt til dansk'. *It*

• Børn hjælper med at fylde et kvashegn. Foto: Per Bille/Renosyd.

Kan smide haveaffaldet i store kvashegn

Det lokale affaldsselskab Renosyd tilbyder borgerne i Odsher og Skanderborg Kommune at levere deres haveaffald i store kvashegn anlagt ved 21 skoler og fritidsarealer. Man kan droppe genbrugspladsen.

Idéen er bl.a. at skabe mere biodiversitet og spare en videre CO₂-belastende proces med kørsel, kompostering og afbrænding. Desuden binder kvaset CO₂. 1 m³ kvas binder 400 kg CO₂, fremgår det af renosyd.dk. Senere bliver der også hegn ved boligforeninger og andre kommunale arealer.

Ifølge Renosyd tager man gerne mod grene, kviste og hækafklip, men ikke så gerne grene med torne fordi børn leger i hegnene ved skolerne.

Det første kvashegn blev anlagt for 1½ år siden. Nu er det 200 meter lange hegn fyldt med grene og kviste, oplyser Kliomamonitor 3.2.2023. Renosyd bad i efteråret biolog Beate Strandberg fra Aarhus Universitet om at gå hegnet igennem. Og det var fyldt med humlebier, bænkebidere, tusindben, solsortere og musere, konstaterer hun. *sh*

Blomsterfrøbomber fra Your Garden

Fra Your Garden i Sunds kan man få 'blomsterfrøbomber' som man kan sprede ud hvor der er brug for at få mere gang i floraen og biodiversiteten. De står af 52 forskellige slags frø, både et-årige og stauder og med masser af farver og nektar til sommerfugle. Frøerne er indkapslet i ler og kompost så mus og fugle ikke tager dem, og samtidig er det let at sprede frøene uden såmaskine. De nye danskproducerede blomsterfrø-bomber sælges i poser a 1 og 10 kg eller hele bigbags med et ton. De strøs ud på ukrudtsfri jord, der tromles og vandes. Se artsliste mv. på frøbomber.dk.

Kompakte Bobcats til den grønne drift

Bobcat har lanceret en serie af kompakttraktorer rettet mod bl.a. drift, vedligehold og vintertjeneste i grønne områder. Serien omfatter tre platforme - 1000, 2000 og 4000-serien - med 9 modeller fra 25 til 58 hk. Udover størrelse og ydelse byder serien på variationer, bl.a.: manuel eller hydrostatisk transmission, 3-punktsophæng med teleskopiske eller liftarme, førerhus eller ej. Alle har affjedret sæde, justerbart rat og ergonomiske kontroller. Alle leveres som standard med 4-hjulstræk, og der er fuld kompatibilitet med masser af af Bobcat-tilbehør. *sh*

Ukrudt uden gift i grebet

Med Elmo skum er du i front i kampen mod ukrudtet. Se videoer på bpkmaskiner.dk

● ● **MOBILE THERM**

● ● **VARIO THERM**

● ● **COMPACT THERM**

Kontakt os for et uforpligtende rådgivnings- og demonstrationsmøde:

B P K Maskiner
 WWW.BPKMASKINER.DK TEL: +45(0)20 77 40 00

ELMOTherm
 AREALPLEJE MED SYSTEM
 WWW.ELMOTHERM.EU

Udtryk, præg og form

PLANTEANVENDELSE I PRAKSIS 22. Enkle og letforståelige fagudtryk hjælper med at forstå og fastholde plantningens idé og formål, og fagfolk skal være fortrolige med dem

Af Henning Looft

Det som der inden for plan-
teanvendelsen hedder ele-
menter kaldes af andre fag-
grupper for naturtyper, land-
skabelementer, vegetations-
typer eller lignende. Det er
sjældent afgørende, og alle
mennesker har sikkert hver de-
res idé om hvad et krat eller et
busket er.

Men det samme element el-
ler naturtype kan være meget
forskelligt. Det kan f.eks. af-
hænge af elementets størrelse
eller alder, men kan også være
kultur- eller egnsbestemt og
dermed fremtræde forskelligt
rundt om i landet. Der er der-
for behov for begreber og ter-
minologier der hjælper med
kommunikationen.

Plantningselementer er det
faglige begreb der anvendes i
projekterings- og anlægsfasen
mens driftsfolk ofte bare kal-
der det elementer. Dem vi
kommunikere med, f.eks.
dem der bestemmer eller beta-
ler, er ofte ligeglade bare de
får hvad der er aftalt, og det
fungerer. Fagord er nødvendi-
ge, men mest for fagfolk og
faggrupper imellem.

Da vi som faggruppe også
taler med andre faggrupper
som biologer, botanikere,
forstfolk, landmænd, muse-
umsfolk, ingeniører eller folk
der bare har en stor passion
for natur og landskab, så er
det godt med et entydigt fag-

• Nyetableret kulturplantning ved et stort fritidsanlæg ved Vestkysten. Vækstmediet er sand, dækket med kokosflet, og planterne er fordelt så rette linjer undgås. Nogle tørv med engskgræs og høstborst er gravet op i nærheden og skal give indtryk af naturpræg. Men et eller to år endnu er det en kultur der skal passes, bl.a. med vanding i tørre perio-
der. Når det er slut, skal indtrykket af naturpræg være fuldendt.

I planteskolerne dyrkes planterne som kulturer, uanset om de står i containere eller i jorden. Dyrkningen skal være effektiv med færrest mulige omkostninger. Planterne står i rækker og forbandt for at kunne producere mest muligt pr. arealenhed.

Under etableringen af planterne på deres endelige voksested er der også tale om kulturer, men kun for at få planterne etableret og i hurtig vækst. Rækker og forbandt kan være nødvendige, men efter kort tid er det ofte et stort ønske at fjerne indtrykket af lige rækker. De hører kun hjemme i systemplantninger som hække og alléer. Foto: Henning Looft.

sprog alle forstår. Nogle gange må vi også sætte os ind i an-
dres fagsprog for at kommuni-
kationen bliver god. Skov, eng
eller sø forstår de fleste, men
for fagpersoner er det upræ-
cist og slet ikke tilstrækkeligt.

Derfor må vi være præcise
med definitionerne. En lund,
et krat eller en skov er ikke det
samme, og selv om nogen br-
ger i flæng, går det ikke for de
fagprofessionelle der gerne
skulle kunne klarlægge hvad
man kan forvente sig af en gi-
ven plantning, og hvad der er
en hensigtsmæssig drift.

Veldefinerede fagudtryk

De begreber der kan hjælpe os
med at beskrive og præcisere
plantninger og plantningsele-
menter omfatter vegetations-
udtryk, vegetationstype, form-
typer, fremtoningspræg m.fl.
Umiddelbart er begreberne
ikke så entydige, og de bruges
da også lidt forskelligt, men
når det kommer til selve fag-
udtrykkene og de konkrete
anvendelser, er udtryk, typer,
præg og formtyper veldefine-
rede og bør kendes af alle der
beskæftiger sig med plante-
anvendelse.

Det er afgørende at fagud-
trykkene og det de beskriver,
bliver anvendt både i planlæg-
ningsopgaverne og i drift- og
plejeopgaverne så der bliver
sammenhæng. Det er hensig-
ten med begreberne, og der-
for skal man være fortrolig

Udtryk	Oplevelse	Formål	Drift og pleje	Eksempler
Kultur- plantninger*	Dyrkning	• dyrkningsglæde • etablering og produktion	• standardiseret • bar jord • optimale betingelser	• nyplantning • køkkenhave • frugtlund
System- plantninger	Arkitektoniske elementer	• formglæde • arkitektonisk virkning	• standardiseret • ofte bar jord • reguleringer af formen	• allé • hæk • levende hegn
Individ- plantninger	Plante- samlinger	• planteglæde • frodighed • variation	• tilpasset arter • lukket grøn bund • selektive indsatser	• bytræ • busket • staudebed
Bevoksninger	Natur	• naturglæde • selvgroet virkning	• selektive indsatser • indirekte styring • vilde urter	• krat • lund • stævningskov

SKEMATISK OVERSICHT OVER VEGETATIONS- UDTRYK

*) Kulturplantninger kan have de-
res eget udtryk, men er også for-
stadiet for de andre udtryk.
Etableringsfasen af en plantning,
de første 2-5 år, tilrettelægges
som en kultur hvis udtryk man så
søger at sløre derefter.

med dem uanset om man designer, forvalter eller plejer.

En nyplantet lund, et træ eller et busket har nemt hundrede års levetid, så der er mange involveret, og alle skal passe godt på det de har overtaget fra andre. For at idé og formål fortsat skal blive indfriet, er sammenhængen derfor afgørende, og derfor er det nyttigt med et fælles sprog for de generelle tankesæt.

Vegetationsudtryk

Når man komponerer et anlæg med plantninger, er der en designfase som ofte er ret individuel, men hvor man altid skal forholde sig til flere ting og i den rigtige rækkefølge. Man skaber ikke sit værk færdigt med tegninger og beskrivelser. Det skabes i samarbejdet mellem personer over en lang årrække. Det er dem man skal kommunikere med!

Vegetationsudtrykkene er anvendelige til at fastlægge nogle generelle forhold som skal følge plantningen fremover og dermed også vejlede i driften fordi der skal være

overensstemmelse mellem vegetationsudtryk og den valgte pleje. Samtidig med at man beslutter idé og formål med plantningerne, beslutter man også det vegetationsudtryk der skal kunne opleves.

En plantnings vegetationsudtryk fortæller med et enkelt eller få ord om plantningens generelle udtryk eller karakter. Et anlæg kan sagtens bestå af plantninger eller områder med forskellige udtryk, så ved at fastlægge vegetationsudtrykket kan man vejlede andre i hvad der er målene. Siden 1990'erne har de fleste opereret med fire vegetationsudtryk, kulturplantninger, systemplantninger, individplantninger og bevoksninger.

Kulturplantninger

Kulturplantninger, eller blot kulturer, er velkendte fra produktionserhverv, men har også en plads i planteanvendelsen når formålet er dyrkningsglæde eller oplevelse af produktion. En kultur har til opgave at producere mest muligt og bedst muligt, men at opleve

• I Inseipark i Hamburg blev der i 2016 anlagt et større grønt område. I et stille hjørne blev der anlagt nogle damme med beplantning. Nogle ser det som et lille naturområde, andre som en park med søer og andre igen som en lille vandhave. Men hvordan skal driftspersonalet forholde sig? Det kan jo udvikle sig i flere retninger.

Nogle af planterne er sikkert kommet spontant mens andre tydeligvis er plantet. Om plejen sigter mod naturpræg, parkpræg eller havepræg afgør den fremtidige tilstand, og hvad man kan opleve. Og så vil området gennemleve nogle successioner hvor plejen bestemmer hvordan. Den største faldgrube er hvis skiftende driftsfolk har skiftende idéer. Men når idé, formål, vegetationsudtryk og fremtoningspræg er fastlagt, ved fagfolk hvad der skal til, og hvordan det skal gøres. Anlægget kan få en lang og indholdsrig fremtid. Foto: Henning Looft.

en køkkenhave i form af en potager med vægt på det sanselige, kan være meget oplevelsesrigt, ligesom en æbleplantage i blomst kan være det. I realiteten er enhver nyetablering af plantninger en kultur indtil den er vejetableret efter få år.

Systemplantninger

Systemplantninger har til formål at være et selvstændigt arkitektonisk element som en hæk eller en allé eller at være plantningen der kan fremhæve landskaber, understrege terrænformer eller tilføre særlige lys- og skyggevirkninger.

Systemplantninger kan op-

fattes ligesom bygninger eller bygningsdele, skabt med planter, men med samme virkninger og anvendes derfor ofte til at skabe sammenhæng mellem bygninger og landskabet udenom, lige fra den lille have til store herregårdslandskaber.

I systemplantninger kan der opstå behov for at regulere formen, lige fra hyppige hækklipninger til udbedringer i et levende hegn. Hvis for mange planter mangler i en systemplantning, er elementet ved at gå i forfald, og på et tidspunkt bliver det tid til fornyelse. En systemplantning skal være forholdsvis intakt så formålet forbliver virkeliggjort. Hvis en

- **Systemplantning.** På Sorø Akademi er der mange interessante plantninger og plantningselementer, bl.a. en ældre lindeallé, nok kejserlind. Alléer etableres som systemplantninger hvor både afstanden mellem de to rækker og planteafstanden i rækken har stor betydning for den samlede fremtræden. Set udefra er sådanne systemplantninger et mægtigt arkitektonisk element der i skala passer til store bygninger eller i et herregårdslandskab.

Valg af planteart er også afgørende, og der er grund til al mulig omhu da sådanne elementer skal eksistere i 200-300 år. De er ved at være nået her, og det er besluttet at udsætte henfaldet ved at reducere i kronen. Det kan nok livsforlænge en årrække, men kræver tilbagevendende beskæringer da træerne ikke kan bære en stor krone længere. Systemet er intakt, og selv om der i løbet af en årrække må fjernes enkelte træer, er det stadig en systemplantning. På et tidspunkt er forfaldet dog så fremskredet at det bliver tid til total fornyelse. Foto: Henning Looft.

hæk eller en allé mangler for mange planter, må man tænke i fornyelse.

Individplantninger

I individplantninger er den enkelte plante i fokus, også når den er en del af en større plantning. Busketter og blomsterplantninger er kompositioner med mange plantearter, men tit med blik for de enkelte arters fremtoning med løv, blomster, farver osv. Også bytræer er individplantninger, også selv om de er en del af et samlet element. Vækstvilkårene er så komplicerede i byens rum at plejeindsatser er rettet mod hvert enkelt træ.

Før var der i mange byer samlinger af træer eller buske hvor man kunne gå på opdagelse og søge inspiration eller fordybe sig i naturens mangfoldighed. Sådanne arboreter, med eller uden navne på planterne, er blevet sjældne.

I takt med at mange haver har fået et begrænset indhold af planter, kan der være behov for i planteanvendelsen at genskabe mere variation og frodighed. Drift og pleje af individplantninger er næppe dyrere end så meget andet, men det forudsætter erfaring og kendskab til planternes egenart, dyrkning og pleje.

Bevoksninger

I bevoksninger er det altid helheden der er i fokus, og de enkelte planter er de byggesten

- **Individplantning.** I rododendronhaven i Mindeparken i Herning kan man bl.a. opleve magnolie, troldnød og konvalbusk sammen med forskellige rododendron og stauder anvendt som skovbundsplanter. I det tidlige forår før stauderne er kommet i vækst, sørger forårsløg som pinseliljer og snepryd for at der er noget at opleve.

Hele den lille have er etableret som en individplantning med havepræg hvor det er oplevelsen af de enkelte planter og deres indbyrdes samspil der er i fokus. Besøgende i februar vil blive overrasket over den overdådige blomstring hos troldnøden.

I driften er det de enkelte arter der skal have individuel pleje, men det er næppe et problem for en dygtig gartner. At havepræget bibeholdes, er afgørende, og det er derfor kun redskaber som beskærersaks og lugeklo der har adgang. Det ved den kyndige gartner. Foto: Henning Looft.

der skaber helheden. Tilvækst, stort naturindhold og en selektiv, nærmest usynlig, pleje er virkemidlerne og planterne vælges ud fra hvad der trives på lokaliteten.

Lunde, krat, småbiotoper eller stævningskove er elementer hvor udtrykket naturligt bliver en bevoksning. En nyplantning hvor idéen er et udtryk som en bevoksning, starter dog som en kultur for at komme godt i gang, men når udtrykket er fastlagt som bevoksning, så er der en særlig opgave i at få visket indtrykket af kultur hurtigst muligt ud. Det kan bl.a. ske ved at rækker ikke følger en lige linje, at udyndinger slører rækkepræget eller at plantebestanden suppleres ved at så frø af udvalgte vedplanter.

I bevoksninger gør man ikke noget ved planter der mistriives eller står for tæt. Man rydder så balancer genskabes, og helheden ser sund og vækstkraftig ud.

Fremtoningspræg

Plantninger bør beskrives ved deres fremtoningspræg eller blot præg der på en standardiseret og helhedsorienteret måde både beskriver hvordan fremtoningen er tænkt at skulle opfattes og samtidig vejleder om drifts- og plejeindsatser. Præg medvirker til at skabe identitet og anvendes derfor ofte som rettesnor for plejen. Ofte ser man også beteg-

• **Naturpræg.** I Gullestrup nord for Herning blev der i 1960'erne etableret skovbælter i cirka 40 meters bredde. Oprindeligt var det som kulturer for at få gang i væksten på den forblæste magre jord, men set udefra fik plantningen ret hurtigt et landskabspræg. De seneste årtier har plantningen fået karakter af en bevoksning uden synlig drift, nærmest med naturpræg.

Da mange mennesker bor tæt ved og bruger bevoksningen, bliver driften stedvist udført som ved parkpræg med ryddede bryn og rydning af opvækst hvor plantearterne og det indre skovlandskab ellers indikerer naturpræg. Når der åbnes op for lys og vind, ændres de naturlige successioner. I stedet for skovbundsarter kommer der urter knyttet til lysåbne arealer.

Da karaktertræarten er eg, har plantningerne nogle hundrede år foran sig, og det er vigtigt at driftsfolkene kender udtryk og præg. Foto: Henning Looft.

nelserne plejopræg eller plejestandard.

Fremtoningspræg er et redskab til kommunikation og er et udgangspunkt for tilrettelæggelse af en hensigtsmæssig drift. Præg og indsats hænger uløseligt sammen. Forvalter man et anlæg hvor der ønskes anden pleje end den ellers udførte, bør man overveje om plantningerne skal ændres inden. At lade et blomstrende busket skifte fra havepræg til naturpræg er vist indlysende meningsløst, og man bør derfor overveje omlægninger og nyplantninger før det giver mening at ændre.

Det værdifulde ved at fastlægge et præg er at man fra den oprindelige idé med

plantningen og gennem hele plantningens levetid kan fastholde en idé og at skiftende forvaltere og driftsfolk ved hvilke typer plejeindsatser der er relevante, og hvilke redskaber der skal vælges.

Der er defineret fem fremtoningspræg med navne der klart vejleder om deres formål, men ikke nødvendigvis i hvilke situationer de kan bruges. I byernes grønne strukturer kan man sagtens have naturpræg eller landskabspræg, og da fremtoningspræg både kan omfatte hele anlæg eller enkelte elementer, kan man have flere præg i samme anlæg. En villahave kan være defineret af skarpt klippede hække med havepræg og derudover

være anlagt med ønsket om naturpræg. Ofte bliver anlæg mere interessante og oplevelsesrige når flere fremtoningspræg forekommer.

I nogle fagbøger anvendes betegnelsen standarder med de tilsvarende begreber naturstandard, havestandard osv. Her anbefales dog betegnelsen fremtoningspræg da begrebet standard bruges i flere andre sammenhænge som kvalitetsstandard for plante-skoleplanter eller standard for plejeindsatser.

Kan ikke ændre præg

Når et fremtoningspræg er fastlagt, foretages plantevalg og plantningsmetoder herudfra, og præget fortsætter i

drift og pleje. Man kan sjældent uden videre ændre præg, f.eks. hvis man ønsker en billigere drift, eller man ønsker at det skal se mere havepræget ud end oprindeligt tænkt.

Plantningselementer bliver altid komponeret og plantet med de planter og i de former der fremmer den oprindelige idé og formål og kan kun vanskeligt ændres til et andet præg. Kulturtrykket, altså den menneskelige indsats der præsteres, er helt afgørende for fremtoningen, og ændres det markant, bliver anlægget uforståeligt i sin fremtoning.

Et busket med mulighed for at opleve buskes blomstring og forskellighed i vækst, vil typisk enten være tænkt som parkpræg med et robust og enkelt udtryk eller som havepræg med et forfinet udtryk og sans for detaljen.

Nogen kunne måske få den idé at et sådant busket kunne overgå til naturpræg for at gøre driften billigere. Det vil vise sig at en sådan transformation falder meget uheldigt ud. Et krat, eller hvad man nu vil kalde det, bestående af arter som dronningebusk, trolde-nød eller syren med bunddække af stauder og bunddækkende buske vil gå til grunde, og det naturindhold man kunne ønske i en plantning med naturpræg, vil aldrig lykkes. I en sådan situation var det bedre at rydde buskettet og plante nyt med planter der

SKEMATISK OVERSIGT OVER FREMTONINGSPRÆG

Fremtoningspræg	Idé og formål	Drift og pleje	Eksempler på elementer
Naturpræg	• mangfoldighed og oplevelse af naturens processer	• begrænset pleje • selektive indsatser	• krat • løveng • stævningsskove
Landskabspræg	• definering af kulturlandskabet med indramning og skalatilpasning	• behovstyret pleje • selektive indsatser	• læhegn • allé • skov
Havepræg	• oplevelsesrige rum med kultiverede elementer og vægt også på detaljen	• intensiv pleje • optimale forhold for vækst	• busketter • hække • stauderede
Parkpræg	• robuste brugsrum til daglig aktivitet	• tilstrækkelig for sundhed og vækst • stedvist intensiv	• busketter • lunde • parktræer
Bypræg	• grønne elementer der gør byrummene attraktive og skaber sammenhæng i byen	• tilstrækkelig for sundhed og vækst • synlig pleje	• bytræer • stammehække • klatreplanter

kan fremstå og fungere med naturpræg.

Fra plæne til eng

De senere år er der opstået en trend med at skifte fremtoningspræg fra græsplæner med havepræg til natureng eller lignende med naturpræg. Årsagen er mest idéer om at øge biodiversiteten, men der tænkes også i en mindre plejeindsats. Resultatet kan opleves mange steder, men sjældent succesfuldt.

Græsplæner anlagt til at fremstå med havepræg indeholder bl.a. store bestande af rajgræs, og jorden er næringsrig, bl.a. på grund af gødskning. Der bliver derfor ikke udviklet en blomstereng med varieret flora, men snarere en kultureng med høje græsser uden mulighed for at spinkle urter kan etableres og trives.

Man kan dog godt ændre udtryk og plejepreg for en græsplæne, men det kræver omfattende kulturarbejder afhængigt af jordtypen så betingelserne ændres til gunst for

spinkle urter i stedet for grove og grådige græsser.

Naturpræg

Naturpræg er idealet når plantninger og grønne områder skal opleves og fungere så naturligt som muligt. Det er værdifuldt med en mangfoldighed af organismer og naturens processer med indvandring, successioner og henfald af plantedele.

Det betyder også at plejeindsatsen altid skal foregå med blik for hvad der gavner idé og præg og være så usynlig som mulig. Plejeindsatser er menneskelig aktivitet, men det skal ikke kunne ses.

Plantninger med naturpræg er elementer som stævningskove, krat, løveng, småbiotoper eller natureng, alle etableret som kulturer, men efter etableringsplejen er der kun en begrænset pleje som udtyndinger eller rydninger og efter en kortere årrække skal udtrykket af en plantning skifte så man snarere oplever en bevoksning der kan opleves

som noget naturgivent og af ubestemmelig alder.

Planterne er helt overvejende de såkaldt hjemmehørende, men udvalgt så de er egnet på stedet. Aparte vækster eller monokulturer er undtagelser og en gartnerisk pleje med beskæringer, klipninger, gødskning m.m. er helt uønsket fordi det er meningsløst, virker fremmedartet og bringer naturpræget i ubalance.

Er der behov for en indsats, så går man selektivt til værks og udbedrer, typisk ved at fjerne eller rydde og derudover ikke mere. Naturpræget lykkes bedst når man kan opleve plantningens eller bevoksningens egne dynamik.

Naturpræg kan sagtens og

med stor værdi anvendes i byområder, dels som kontrast til noget ellers velordnet og kultiveret, dels for at tilføre byen et naturindhold med dyr og planter. Om det kan gavne biodiversiteten, er usikkert. Store naturprægede områder, også i byen, har effekt, men små, fragmenterede, naturprægede arealer i haver og andre bygningsnære områder har nok størst værdi for brugere der kan opleve dyr, fugle og insekter på nært hold.

Landskabspræg

Landskabspræg anvendes ved etablering og pleje af særlige arkitektoniske elementer i landskabet. Det er bl.a. de linjeformede landskabselementer

- Havepræg. I Frederiks er der ved et kirkecenter anlagt en have til undervisning, ophold og uformelt mødested. Rammerne er systemplantninger med hække og hegn. Det indre er individplantninger, men i et så robust design at fremtoning bliver parkpræget. Det giver et klart signal til driftspersonalet om at de enkelte planter nok er vigtige for oplevelsen, men anlægget skal fremstå så robust at det er helheden der tæller, og at plejen alene er, hvad der er godt for sundhed og trivsel. Nemme og sikre arter som storkenæb, hosta, rododendron og klatrehortensier er forudsætninger for at det kan lykkes. Foto: Henning Looft.

som levende hegn og alléer eller kulturelementer som skove, lunde eller fritstående træer der i kraft af deres dimensioner og forløb definerer kulturlandskabet med indramninger og skalatilpasning, så store, åbne, landskaber får udtryk der passer bedre til en menneskelig skala.

Plejen af elementer med landskabspræg er den nødvendige til at fastholde karakteren og udtrykket, men så heller ikke mere. Pleje sker selektivt når der opstår behov, f.eks. for at sikre at elementer fremstår karakterfulde. En væsentlig forskel på naturpræg og landskabspræg er at naturpræg er mest relevant i ikke nærmere definerede bevoksninger, småbiotoper eller åbne naturenge mens landskabspræg er mest relevant i systemplantninger som kulturskove, levende hegn og alléer, hvor det arkitektoniske udtryk har betydelig indflydelse på landskabsoplevelsen.

Elementer med naturpræg og landskabspræg opleves helt overvejende på afstand, så detaljer og næroplevelser er ikke i fokus. Til gengæld er det elementer hvor naturen kan ud-

folde sig ret frit inden for den idé og det formål der var tænkt.

Havepræg

Når idéen er oplevelsesrige rum og elementer der dyrkes så både helheden og detaljen bliver oplevelsesrige og anvendelige, så bør fremtoningspræget være havepræg hvor traditionerne for anlæg og pleje er gamle og erfaringerne rige. Det er i anlæg med havepræg at der er brug for den kyndige gartner der med rettidig omhu evner at få plantningerne til at fremstå både sunde og arts-karakteristiske.

Udover erfaring er det indsatsen med beskærersaks, hakejern, vanding og eventuelt efterplantninger der er de hyppigste opgaver for at sikre planterne optimale forhold, og plejen er den mest intensive i forhold til andre fremtoningspræg.

I veletablerede og velplejede plantninger betyder det dog langt fra at plejen er urimelig dyr. Opgaverne og omkostningerne bliver overkommelige når jorden er dækket effektivt af buske eller stauder. Her har ukrudtet vanske-

• **Parkpræg.** I Mindeparken i Herning kan man opleve en park hvor rammerne har parkpræg, men med seks små haverum med havepræg bag sirligt klippede hække. Kontrasten mellem de to forskellige fremtoninger er stor og tilfører interessante virkninger.

Parken er meget populær i byen, og alle ved at inde bag hækkene finder man oplevelser der er helt anderledes intense end i andre dele af parken som ellers også indeholder oplevelser.

En del af Mindelunden har endda stedvist et vist naturpræg selv om driften er tydeligt parkpræg. Det er næppe undersøgt, men man kan gætte på at netop variationen i fremtoningspræg medvirker til populariteten. Foto: Henning Looft.

ligt ved at etablere sig, og så må det der skal trives ikke mangler vand.

Det væsentligste tankesæt for anlæg med havepræg er at plantningerne skal fremstå vel-dyrkede, i god vækst og karakterfulde i så stor en del af året som muligt. Det er på den måde man får værdi af en større indsats.

I plantekompositionerne er det derfor afgørende at de anvendte planter kan bidrage til oplevelsen af et havepræg i en stor del af året. Buske, stauder og græsser vælges ikke bare til en særlig komposition, men også ud fra deres årsvariation så havepræget kan være intakt i lange perioder.

Anlæg med havepræg er ikke forbeholdt privathaven og har måske sin største udbredelse i byernes offentlige

rum som byhaver, ved institutioner, lommeparker eller særlige områder i parkerne hvor alle vil kunne opleve hvordan planteverdenen og naturen kan stimulere sanserne eller være steder til ro og fordøjelse. Det er her fagfolk kan skabe anlæg af stor værdi og megen omtale, og hvor dygtige driftsfolk med sans for dyrkning kan fastholde og udvikle værdierne.

Parkpræg

I grønne områder og mange plantninger i byerne og i den umiddelbare nærhed er det vigtigste at træer og buske er ramme for robuste rum der bruges til daglig rekreation, oplevelse af dyr og planter, årstidernes skiften osv. Her er detaljen sjældent afgørende, men plejen skal være så plan-

terne trives og præges af sundhed. Stedvist kan der være elementer der kræver mere intensiv drift, men der sigtes mod en fremtoning med parkpræg med robuste plantninger i god vækst.

Elementerne er især busketter, lunde, trægrupper og fritstående træer, men blomsterplantninger, hække, hegn m.m. kan sagtens forekomme. Kravene til udseende, andel af vilde urter, tolerancer for klippinger m.m. er ikke så intensive som i anlæg med havepræg, men altid i en mere urban fremtoning end i anlæg med naturpræg.

Træer og træplantninger fremelskes og formes fra unge så de både får en god tilvækst og tilpasser sig vækstvilkårene. Med udtyndinger i opbygningsfasen frem til 20 års-alderen kan man opbygge den robusthed og det udtryk man har fastsat, og en fremtoning med parkpræg bliver enkel at opnå.

Da plejen langt fra er så intensiv som ved havepræg opstår der ofte noget utilsigtet eller noget uønsket. Træer kan have en uønsket opbygning med for spidse vinkler mellem stamme og grene, eller kronen kan få en uønsket form. Det

fører sjældent noget godt med sig at save i ældre træer, hverken æstetisk eller biologisk, så om nødvendigt rydder man i stedet. At plantninger skal være robuste, betyder også at det skal være muligt at fælde individer uden at helheden ændrer karakter.

Bypræg

Ude i byens rum hvor mennesker færdes og oplever byens struktur med bygninger, træer, trafik og inventar, er der ofte ønsker om en særlig fremtoning med bypræg. I stort omfang er det bytræer, både som enkelttræer og som sammenhængende elementer, men det kan også være klatreplanter, blomsterplantninger og andet.

I sammenhæng med byens andre elementer er det typisk at træer plejes så de præges af ensartethed i gaden eller på torvet, og klippinger kan komme på tale, enten for at skabe en stammehæk eller for at fastholde træer med små kroner der passer til en mulig rod-størrelse nede i plantegruben. Plantninger med bypræg gives et urbant udtryk, og det er almindeligt at træer klippes eller formes så de arkitektonisk passer ind i deres omgivelser.

- Bypræg. I Østergade i Herning findes en systemplantning af kejserlind hvor fremtoningen skal være med bypræg. Træerne er mere end 30 år og har engang været i midlertidigt depot under en renovering af gaden. For at bypræget med ens træer og ens dyrkningsmåde kan fastholdes, klippes træerne i facon, formentlig hver vinter. Vækstforholdene er givet meget forskellige for hvert træ, men netop klippingerne gør at træerne kan fremtræde ens og kan gøre det i en årrække endnu.

Træer skaber visuelt ro i en gågade der ellers er præget af reklamer, handel og udeservering, og det er vigtigt at træernes eventuelle udstyr som opbinding eller træbeskyttere også medvirker til at bringe ro. Det betyder i praksis enten at udstyret er ens for alle træer eller, som her, at der intet udstyr er. Foto: Henning Looft.

Plejen skal være så tilstrækkelig at sundhed og vækst er optimal, og det bliver tit synligt som ved havepræg at træerne plejes. Tilførsel af vand er vigtig i træernes første 4-6 år og sammen med beskyttelsesforanstaltninger er sådanne elementer meget synlige, og der er god grund til at udforme alt så det kan medvirke til attraktive byrum.

Fremtoning og pleje

I byen og i byrummene er der mange mennesker der har glæde af plantningerne, og som følger med i plejen, og hvordan det virker. De kan dermed også opleve store forskelle affødt af hvilket præg der er styrende for plejen.

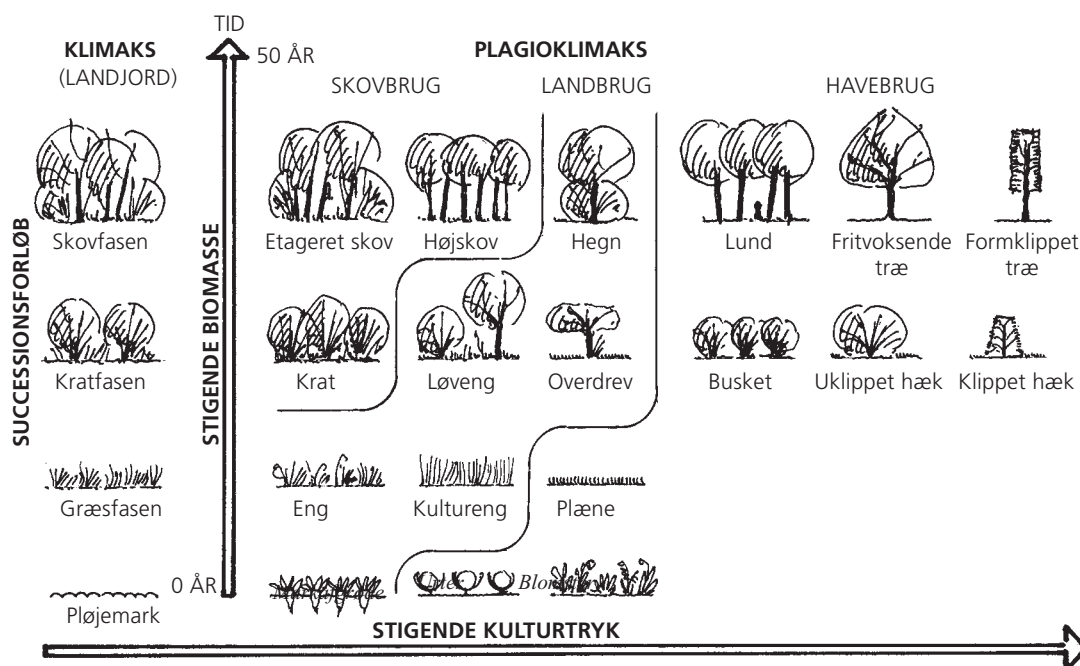
Mange har sikkert fået spørgsmål om hvorfor man gør som man gør, og det er altid klogt at have forberedt sit

svar med en klar faglig begrundelse. 'Jeg gør sådan her fordi ...' og så kommer et indsigtsfuldt svar der bl.a. kan udtrykkes med valg af præg.

En del offentlige forvaltere har gjort det til en vane at oplyse forud hvad man har af større plejeaktiviteter og fortælle om hvorfor. Der er mange mennesker der har stor interesse i træer og plantninger, og det er tillidsvækkende at fortælle om kommende rydninger, fældninger m.m. eventuelt på et borgermøde hvis det er et større projekt.

Kommer før designet

At vælge hvilken fremtoning et anlæg skal have, er ikke noget man gør på etablerede plantninger. Det er en del af processen forud for design og andet fordi fremtoningen og det tilhørende plejopræg er et

væsentligt forhold i valg af plantearter, etableringsmetode, etableringspleje og ikke mindst i mange års plejeindsats.

Fastlæggelse af fremtoningspræg kan til gengæld med et enkelt ord som havepræg eller naturpræg fastlægge for generationer af driftsfolk med hvilke tankesæt og metoder man iværksætter sin pleje. Det er holdbart, og det er nyttigt.

I større virksomheder eller kommuner er der måske lige-

frem forskelligt personale der har erfaring og ekspertise indenfor et eller få præg og har maskiner og redskaber der er afpasset opgaverne.

Det er indlysende at opgaverne for at pleje med forskellige fremtoningspræg koster forskelligt, både årligt og over en lang periode. Det kunne friste ukyndige til at bruge fremtoningspræg som regulator for omkostningerne, men så enkelt er det ikke.

Anlæg er fra starten skabt til bestemte fremtoninger, og

det kan ikke umiddelbart ændres. Er det alligevel et krav, bør man vurdere om idé og formål er muligt at tilgodese på andre måder og så eventuelt omlægge eller på anden måde investere så der kan komme en ny overensstemmelse mellem anlæg, fremtoningspræg og plejeindsats. Det vil de fleste beslutningstagere kunne forstå.

Plant efter formtyper

I planteanvendelsen gør man ofte brug af plantningsele-

• I sin bog 'Planter i Miljøet' har Ib Asger Olsen udarbejdet en oversigt over plantningselementer, opstillet efter successionsforløb og kulturpåvirkning. Oversigten er nyttig både for fagfolk der planlægger og projekterer og for fagfolk der siden forvalter og plejer.

For at forvalte og pleje plantningselementer skal man forstå hvor i oversigten man er. Man kan se at et krat og et busket nok har cirka samme biomasse og er omtrent samme sted i et successionsforløb. Men her stopper ligheden.

Man må forvente at buskettet kræver et langt større kulturtryk end krattet, og anvendelse, plantearter og fremtoningspræg er vidt forskellige. Det er kompliceret at ændre kulturtryk for noget der er skabt til en bestemt idé, formål og vegetationsudtryk. Med tilladelse fra Forlaget Grønt Miljø.

menter der har deres oprindelse i kulturlandskabet. Det betyder at idéer, etablering og drift har rod i kultur og traditioner og derfor er velkendte.

Ved udformning af en plantning kan det være en hjælp at benytte kulturlandskabets velkendte formtyper. Ved hjælp af dem kan man beskrive den situation der skal træffes valg om. Man kan bruge de samme formtyper når man skal analysere et landskab og forstå det.

Kulturlandskabet har traditionelt fire formtyper: skoven,

• I Griftpark i Utrecht har beboere fra de nærmeste kvarterer fået lov til at bygge et haveanlæg med kasserede materialer fra huse og haver og selv tilplante med de planter de har lyst til. Planterne består dels af overskud fra haver i nærheden, dels af egen produktion i væksthuse og mistbænke. En forening er ansvarlig for stedet, og har kontakten til kommunen.

Vegetationsudtrykket er individuelle plantninger, og fremtoningen er havepræg. Det er ikke aktuelt at kommentere det æstetiske. Brugere og deres børn er meget tilfredse, også med at affald kan bruges lokalt. Der er et rigt dyreliv og insektliv, og man ikke vekselsvarme dyr som markfirben finder området attraktivt.

Nogen foreslog på et tidspunkt at området skulle være natur hvor havepræg skulle transformeres til et naturpræg. En interessant tanke, men så skulle formål og idé ændres og andre overtage ansvar og drift. Bedre er det nok, både for naturen og beboerne, at etablere en naturpræget bevoksning et andet sted. Foto: Henning Looft.

hegnet, engen og træet. Alle øvrige plantningselementer har deres oprindelse herfra, og formmæssigt kan de beskrives som volumener, linjer, flader eller punkter.

Umiddelbart er det indlysende hvordan formtyperne ser ud i landskabet, men volumener og linjer har også indrum af stor værdi. Et skovlandskab med læ, stilhed og lysets flimren er specielt, og at bevæge sig inde i et levende hegn, i en allé eller i en nøddegang og opleve omgivelserne herfra er noget særligt.

Plantninger er tredimensionale, og regner man tiden med endda firdimensionale. Når en vis størrelse er opnået, danner de derfor rum, skærme og vægge ligesom i huse, men

med den forskel at væggene kan være mere eller mindre transparente så man kan kigge igennem, og de fremstår med stor variation gennem året.

Når grundformen er et volumen, er grundelementet den etagerede skov, og alle andre elementer kan anses som stiliserede former heraf, afhængigt af menneskers kulturpåvirkning og forholdene på stedet. Løvsalen, lunden, krattet og buskettet er eksempler og i rækkefølge med stigende kulturttryk.

Når grundformen er en linje, er grundelementet det levende hegn. De stiliserede former er skelhegnet, alléen, stammehækken og hækken.

Når grundformen er en flade, er grundelementet engen,

og de afledte former er løven, gen, overdrevet, blomsterplantningen og græsplænen.

Træet, punktet, kan være stiliseret til former som bytræer, gårdtræer, gadetræer eller faconklippede træer.

Successioner

På alle arealer vil der i løbet af et vist antal år ske en naturlig udvikling af plantesamfund, dyreliv, insekter, mikrober og alle andre former for liv. Velkendt for de fleste er at bar jord i løbet af bare en sæson vil blive tilgroet med etårige pionerplanter, dernæst græsser og derefter vedplanter hvor pionertræer som pil og birk hurtigt indfinder sig på de fleste jordtyper i Danmark.

Efter en årrække når et klimaks for stedet der ofte er højskov præget af højskovens træer som eg, ask, spidsløn eller bøg, men hvis jordtypen er våd eller næringsfattig, kan det være buske eller endda kun urter og græsser.

Sådanne rækkefølger hedder successioner og er altid en del af planteanvendelsen.

I byen eller tidligere byområder finder der også successio-

ner sted som starter så snart mennesker ikke forhindrer vækst. Velkendt er ruderaer, forladte jernbanestationer og havnearealer, og siden 1989 har der i Ukraine været studier bl.a. af successioner i området omkring Tjernobyl hvor byområder efter godt 30 år uden mennesker er ved at blive omdannet til noget skovlignende.

Successioner vil altid være undervejs på et areal, men når man kultiverer jorden, planter og plejer, er det handlinger der forskyder de naturlige successioner i andre retninger, og en plantning vil i sig selv have indflydelse på successionen, f.eks. afledt af skyggeforhold, temperaturudsving eller konkurrence planter og dyr imellem. Når man plejer plantninger, påvirker man dermed vilkårene, og andre successioner vil blive igangsat.

Når man bevidst ændrer successioner, opnår man ikke det naturlige klimaks, og man får i stedet skabt et plagioklimaks der kun kan fastholdes ved en særlig drift. En stævningskov er et plagioklimaks hvor tilbagevendende stævninger er nødvendige for at plantesam-

• I Birk Centerpark finder man en cirka 30 år gammel allé af seljerøn. Alléen er linjeformede elementer ligesom det levende hegn. Når mennesker dyrker kunst og kultur, også inden for have- og landskabskunst, så opstår nye elementer. Af det levende hegn er elementer som træerækken, alléen, skelhegnet og hækken udledt og forfinet, og afhængigt af udformning og plantevalg kan der skabes mange udtryk.

Linjer har altid en retning, og det er både af betydning hvad de forbinder, og hvordan de opleves set udefra. Alléen her var tænkt at skulle have himlen for enden fordi terrænet falder hvor den slutter. Udviklingen ville det anderledes, og der kom i stedet en bygning for enden, men linjen er intakt. På samme måde har volumener, flader og punkter stor betydning for hvordan landskaber opleves. Foto: Henning Looft.

fundet kan bestå. Klimaks ville være tæt højskov, men stævninger betyder at helt andre dyr og planter kan finde levesteder end dem der er tilpasset højskoven.

Justere til andet udtryk

Nyplantninger sker typisk i kultiveret jord, så vidt muligt fri for rodurdukt, men altid med en enorm mængde spiredygtige frø, jordens frøbank. Når jorden bliver bearbejdet, og der kommer lys til jorden, vil successioner blive igangsat fra frøbanken, og en udvikling er igangsat. Både med flora og fauna. Pionerurter som valmue, brandbæger eller margueritter er blandt de første, men for naturens processer er det lige så vigtigt med udviklingen af jordens mikroliv, helt op til organismer i størrelse som regnorme.

Det er meget nyttig viden fordi man selv med små justeringer i plejen kan ændre dyre- og plantesuccessionerne og dermed få andre udtryk, præg eller indhold. Hvis man ønsker naturprægede bevoksninger med stor biodiversitet, er et af de bedste midler at arbejde

med successioner og forskyde fra et naturligt klimaks der kan blive ret ensformigt, til noget mere varieret og oplevelsersrigt.

Voldsomme forskydninger i successionerne som skovbrande eller afbrænding af hede eller græsland har stor effekt. Organismer dør i stort omfang, men andre finder nicher og naturindholdet bliver anderledes end et tilsvarende område uden brande. Mindre dramatisk er udtyndinger, rydninger, tilførsel af næringsstoffer og pesticider eller enkeltplanter der dør eller bliver

- På Have og Landskab 2021 viste demonstrationsanlæg hvordan successioner starter på bar mark hvor man enten ikke gør andet end at kultivere jorden, eller når man også forbedrer jorden og sår urter.

På fotoet er et udsnit af forsøgsparcellen hvor der intet var gjort udover at kultivere den eksisterende jord i august året før. Planterne har dermed haft cirka 12 måneder til at etablere sig og består bl.a. af hvidkløver, rødkløver, lugtløs kamille, lancetbladet vejbred, agertidsel og flere arter af græs, alt sammen hvad der var i jordens frøbank. På andre jordtyper ville billedet være anderledes. På mere næringsfattig jord kunne man forvente flere arter, især af blomstrende urter.

Parcellen bærer præg af en næringsrig landbrugsjord der har været dyrket i årevis. Men sådan starter en succession. Gør man intet, vil tjørn og birk indfinde sig, og om en årrække er her et krat, og om mange år en skov. Hvis man plantede eg, ville successionen ændre sig i én retning, hvis man plantede hvidtjørn ville successionen ændre sig i en anden retning. Kendskab til og forståelse for successioner er et vigtigt redskab i planteanvendelsen. Foto: Henning Looft.

spist. Altid starter der en succession og i driften tager man stilling til om det er noget ønsket der skal accepteres og måske fremmes, eller noget uønsket hvor man skal forsøge at ændre gennem plejeindgreb.

De uønskede processer

Nogle kunne mene at naturens processer altid er de rigtige, men på stedet kan de være u hensigtsmæssige eller ligefrem uønskede. Successioner vi helst er foruden, er opvækst af ukrudt eller af invasive planter som kæmpebjørneklo eller japansk pileurt eller for tætte

bestande af ahorn med stor skygge til følge.

Nogle steder kan man opleve nyplantninger med store træer og buske, etableret som 'færdige' bevoksninger med naturpræg og tilsyneladende med den hensigt at springe 15-20 års tilvækst over. Det kan være meget attraktivt ved overdragelse til en bygherre, men en følge bliver en stor ubalance i successionsudviklingen hvor træerne har en vis modenhed, men jorden og dens udvikling ikke er tilpasset. Det mikro- og regnormeliv i jorden der skulle sikre et kredsløb af organisk materiale, er jo slet ikke udviklet og har måske svære kår i en jord der allerede er godt beskygget. □

KILDER

Ib Asger Olsen (1998): Planter i Miljøet. Grønt Miljø.

Poul Erik Brander (2021): Træer og buske i by og land, bind 2.

Kvalitetsbeskrivelser for drift af grønne områder 2015.

SKRIBENT

Henning Looft er landskabsarkitekt, førhen ansat i flere kommuner og stadsgartner i Aarhus Kommune. Fra 2008 til 2018 var han medindehaver af Moos+Looft Landskabsarkitekter.

Artiklen er den 22. i serien 'Planteanvendelse i praksis' der præsenteres i perioden 2021-2023.

Det grønne BNP og Grøn Reform

Nu kan politikerne se hvad skader på miljø- og klima løber op i, og hvad der skal til for at nå de politisk fastlagte natur- og klimamål

Vi taber værdi når grundvandet forurenes, og når skadelige partikler slippes ud i luften. Og når hasselmusen mister endnu et levested. Eller når viben forsvinder fra den danske natur. Det er bare ikke noget der hidtil er gjort op eller taget højde for når man beregner bruttonationalproduktet (BNP) eller konsekvensvurderer politiske udspil.

Men det er der mulighed for nu takket være de to modeller Det Grønne BNP og Grøn reform der kan beregne miljø- og klimaeffekter af samfundets økonomiske aktiviteter. Nu kan man lettere tage hensyn til natur og klima og undgå det paradoks at det kan betale sig at slide naturen ned. De to modeller blev præsenteret 27. januar af finansminister Nicolai Wammen (S) og klimaminister Lars Aagaard (M).

Skaderne trækkes fra
Bruttonationalprodukt (BNP) er et mål for et lands økonomiske aktiviteter. Man lægger værdien af alle varer og tjene-

ster sammen over et år og fratrække værdien af de anvendte råstoffer fra. Hidtil har man ikke fratrasket de skader som påføres natur og klima, men det sker i den grønne miljøkorrigerede BNP.

I projektet anslås at vi i 2019 skadede den danske natur og klimaet for 251 milliarder kroner om året. Det er godt 10% af Danmarks samlede BNP på 1.198 milliarder kroner. Det betyder dog ikke nødvendigvis at den grønne BNP falder. Den kan godt stige i en periode, hvor der f.eks. på grund af stor vækst i økonomien har været stor udledning af drivhusgas.

I spidsen for projektet, der blev indledt i 2018, står Peter Birch, professor i økonomi på Københavns Universitet. Med sig har han forskere fra Københavns Universitet, Aarhus Universitet, Danmarks Statistik og Danish Research Institute for Economic Analysis and Modeling.

„Mange synes nok at det er mærkeligt f.eks. at sætte en pris på lærkesang. Men hvis vi

ikke gør det, så risikerer vi at vigtige miljøværdier bliver underprioriteret i den politiske proces,” siger Peter Birch.

Den Grønne BNP

Den grønne BNP ser på den økonomiske aktivitet i samfundet, men inddrager en række miljø- og naturtjenester som tab af biodiversitet, udledning af drivhusgasser og forurening af luft- og vandmiljø, nedslidning af naturkapital samt gevinsten ved at investere i forøgelse af naturkapitalen. Påfaldende er det at 107 af de 251 milliarder kroner skyldes tabet i biodiversitet. herefter følger luftforurening (95 mia.), drivhusgasser (64 mia.), tømnings af olie- og gasreserver samt fiskebestande (12 mia.) og vandmiljø (10 mia.).

Ifølge modellen har værdien af ødelæggelserne af natur og miljø været ret stabil de sidste 30 år hvor vi ellers har gjort meget for miljø, men også har haft økonomisk vækst. Det skal her med at Det Grønne BNP ikke opgør vores egne skader, men hvor meget forurening og klimaskader vi rammes af uanset hvor den kommer fra. Vi både importerer og eksporterer forurening.

Grøn Reform

Den anden model 'Grøn Reform' er en miljø- og klimaeconomisk simulationsmodel. Med den kan man udregne

hvad der skal til for at nå de politisk fastlagte miljø- og klimamål. Modellen fokuserer især på sektorer der har særlig betydning for miljø og klima: energi, landbrug, transport og affald, men den beskriver også udledning af forureninger fra resten af økonomien og de teknologiske muligheder for at sænke udledningerne.

Grøn Reform kan også bruges til at vurdere hvordan et politisk udspil eller en reform f.eks. vil øge udledning af luftforurening eller drivhusgasser. Modellen kan i det hele taget illustrere de miljø- og klimamæssige følger af forskellige politiske udspil og dermed hjælpe politikerne med at prioritere dem.

Grøn Reform er ifølge Københavns Universitet den største af sin art i verden og har vakt opsigt. Finansministeriet har fremlagt modellen for den amerikanske centraladministration, og OECD har fremhævet modellen som forbillede for andre lande hvoraf flere har vist interesse for den.

Har spurgt folk ad

Forskergruppen har fastlagt værdien af naturgoder med forskellige miljøøkonomiske metoder. En af dem er at observere hvad folk faktisk ofrer af tid og penge for at få adgang til miljøgoderne, f.eks. naturområder. En anden metode er at spørge repræsenta-

tivt udsnit om hvor meget de gerne vil betale for at opnå en given forbedring, f.eks. at sikre rent grundvand, redde truede plante- og dyrearter og give os en renere luft - og dermed giver os flere leveår. Her prøver man at spørge så smart at man undgår folk overdriver deres betalingsvilje.

I andre tilfælde har forskerne værdisat miljøet ved at opføre hvor meget det vil koste at opnå et politisk fastsat miljø- eller klimamål. Man har desuden trukket på data fra Danmarks Statistiks grønne nationalregnskab.

Integrere miljø og klima

Peter Birch Sørensen forventer at Finansministeriet og andre ministerier og institutioner vil tage de to modeller i brug i løbet af 2023. Han håber at det bliver fast praksis at vurdere hvad miljø- og klimakonsekvenserne er ved Finansministeriets planer for udviklingen i dansk økonomi og ved politiske reformer - og at man justerer planerne hvis det ser ud til man ikke når de vigtigste miljø- og klimamål.

„Nu får vi forhåbentlig integreret miljø- og klimahensynet mere systematisk i tilrettelæggelsen af den økonomiske politik. Der har været en tendens til at det har foregået i forskellige kasser og systemer der har haft svært ved at tale med hinanden,” forklarer han. „Nu får

vi et fælles analysegrundlag og en fælles forståelsesramme så man bedre kan kommunikere på tværs af ministerier. Nu får vi et fælles sprog når vi taler om at samtænke økonomi, miljø og klima.”

Store usikkerheder

„Indtil nu har det kunnet betale sig at slide på naturen hvis man kun kiggede på BNP alene hvilket ikke er holdbart. Så selv om regnestykket indeholder nogle store usikkerheder, så er det bedre end ingenting,” siger økonom og lektor ved Aarhus Universitet Jan Bentzen i en kommentar til Vindeskab.dk. Han har vel at mærke ikke været med til at lave af den nye model.

Som eksempel på usikkerheden peger han på en af de anvendte metoder hvor man spørge et repræsentativt udsnit om hvad de vil betale for at bevare et givet naturgod. „Ofte siger folk at de gerne vil betale mere end de faktisk vil det når penge skal på bordet,” siger Jan Bentzen. *sh*

KILDER

Københavns Universitet (2023): Grønt gennembrud: Nye regnemaskiner sætter tal på vores natur- og klimaaftryk. Ku.dk 27.1.2023.

Johan Gudmandsen (2023) Nyt, grønt BNP giver naturen en stemme i Danmarks økonomi. Videnskab.dk 27.1.2023.

Magnus Bredsdorff (2023): Danmarks natur og miljø bliver ødelagt for 250 millioner kroner årligt. Politiken 27.1.2023.

- Ørkenen på Anholt har en ørkenagtig karakter med hede, klitter og strandvolde. Mister vi den, falder den grønne BNP.

SØNDERUP MASKINHANDEL A/S

**Vi hjælper dig med at blive
grønnere.**

**Ring for demo eller en
uforpligtende snak.**

Tlf: 98653255

www.sønderupmaskinhandel.dk

Forvildningspotentialet i Danmark. Af Oskar Liset Pryds Hansen. Tænk tanken Vild, 2023. 74 s. Vildetanker.dk.

• En del af projektet 'Rewilding Danmark' med det mål at give indsigt i rewilding og kvalificere den offentlige debat om emnet. Rapporten tager udgangspunkt i den videnskabelige litteratur og fremlægger eksisterende viden i dansk kontekst. Rapporten præsenterer terminologi og begreber og konkretiserer hvilke arter af store pattedyr der videnskabeligt meningsfuldt kan indgå i danske rewildingprojekter. Rapporten belyser også hvor langt projektet 'Rewilding Mols' er fra det maksimale danske rewildingpotentiale.

Omdannelse af erhvervsområder - fra vision til virkelighed. Et casestudie i transformation af erhvervsområder omkring Storkøbenhavn. Digital, 74 s. Pixiudgave, 10 s. Dansk Byplanlaboratorium. Byplanlab.dk.

• Mange kommuner er ved at omdanne ældre erhvervsområder, men det går trægt. I et projekt med tre cases i København peger Dansk Byplanlaboratorium på en række potentialer og barrierer og foreslår otte opmærksomhedspunkter. **Træ.** Eksempler på bæredygtig arkitektur i træ der skaber social, økonomisk og miljømæssig merværdi. Af Rikke Friis, Kirstine B. Jensen m.fl. Danske Arkitektvirksomheder 2022. 39 s. Danskeark.dk.

• Inspirationshæfte med 15 byggerier der anvender træ som primære materialer, bl.a. for at lagre CO₂. Det handler om bygninger, men også om udemiljøets trækonstruktioner. Desuden påvirker materialevalget i alle tilfælde udemiljøets karakter.

Udemiljøets forvaltning og governance. Af Thomas M. Randrup, Märit Jansson, Anna Sunding m.fl. Grønt Miljø 2023. 22 s. Grøntmiljø.dk >særligt tryk.

• Sammenfatning på dansk af bogen 'Urban open space governance and management' anmeldt i Grønt Miljø 5/2020 s. 40. Bogen samler aktuel forskningsbaseret viden om forvaltning og governance af udemiljøer og er et svar på behovet for at løfte forvaltningens uddannelse og praksis. Bogen blev i 2020 udgivet af Routledge. Bag bogen ligger flere års indsats i arbejdsgruppen 'Landskapets governance og forvaltning' på Sveriges Lantbruksuniversitet. Bogen er sammenfattet på dansk i syv artikler i Grønt Miljø 2022. Og her samlet i én pdf.

Satellitfoto Grønland.

Åbent Land Grønland. Forvaltning Grønland. Klima-, Energi- og Forsyningsministeriet, Dataforsyningen 2023. Dataforsyningen.dk.

• Efter fire års arbejde er den første samlede kortlægning af Grønland slut, og kort og data er frit tilgængelige. Den grønlandske natur og geografi er kun et klik væk - for borgere, myndigheder og virksomheder. Kortlægningen skal skabe bedre rammer for bl.a. beredskabsarbejdet og erhvervsudviklingen. Projektet, der er baseret på moderne satellitfotos, er et samarbejde mellem Grønlands Selvstyre, Styrelsen for Dataforsyning og Infrastruktur, Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelse. Der er tre tjenester: Satellitfoto Grønland med fotos fra rummet. Åbent Land Grønland med topografiske kort. Og baggrundskortet Forvaltning Grønland.

Hovedstadsmetropolen - den danske byregion. Forlaget Frydenlund 2023. 1750 sider fordelt på tre bind. 1000 kr. Frydenlund.dk.

• Byhistoriker og ex-stadsarkivar Henning Bro ser på hovedstadsregionens udvikling og vilkår i næsten 150 år. Trods politisk 'storbybashing' er hovedstaden et stærkt bysamfund af internationalt format og vækstgenerator. I dette lys analyseres udviklingen fra midt i 1800-tallet til sidst i 1900-tallet foruden konklusioner og appendikser der underbygger og perspektiverer. Der er ikke særskilt fokus på landskab, parker og natur. Klima, regn mv. er med, men ses mest som infrastruktur.

Vilde buketter. Af Dorte Nissen. Politikens Forlag 2023. 248 s. 300 kr. Politikensforlag.dk.

• I stedet for at bruge snitblomster fra oversøiske destinationer og med højt CO₂-aftryk kan man ifølge forlaget sammensætte bæredygtige smukke buketter plukket af den vilde danske naturs overflod uanset sæson. 100 konkrete ideer viser hvordan.

Ny råstofbrunde i midtjylland

Stigende forbrug får regionen til at planlægge i utide

Det er ikke mere end godt to år siden at regionerne fik deres nye råstofplaner, men allerede nu er Region Midtjylland ved at revidere sin 2020-plan fordi forbruget af råstoffer ikke som ventet falder.

I dag svarer forbruget af råstoffer som sand, grus og sten til at hver indbygger i regionen bruger 24 kg i døgnet. Og det vil stige frem mod 2040 ifølge regionens råstofredogørelse der var i høring i sommer. På baggrund af redogørelsen og høringssvarene har regionsrådet allerede nu besluttet at forny råstofplanen. Det er ellers kun hvert fjerde år at regionsrådet skal vurdere om der er behov for en revision.

„Vi skal sikre råstoffer til samfundet og erhvervslivet og samtidig prioritere hensynet til borgere, naturen og miljøet. Det er en vanskelig og vigtig balance vi skal håndtere som region. Derfor er det også en større proces vi sætter i gang med flere høringsfaser undervejs,” siger regionsrådsformand Anders Kühnau (S).

Regionen har en ambition om at regionen på råstofområdet skal bidrage til FN's 12. verdensmål om bæredygtige forbrugsmønstre. Derfor handler råstofplanen ikke kun om graveområder, men også om deres placering så man undgår lange og tunge transporter.

Aktuelt er regionen med i partnerskabet 'Råstofinitiativet'. Her undersøger folk fra anlægsbranchen bl.a. muligheden for at nedbringe råstofforbruget i anlægsarbejder som p-pladser, cykelstier, gågader, indkørsler og haver.

Råstofplanen fastlægger for 12 år hvor der i regionen kan søges om at indvinde råstoffer, bl.a. sand, grus, sten, kvartsand, ler, moler, plastisk ler, torv og kalk. Der opgraves omkring 10 mio. m³ i regionen om året. Der er i dag cirka 100 aktive råstofgrave i regionen hvor knap 1% af arealet er udlagt som råstofgraveområder.

SAND

Det faglige sproghjørne

Af basale jordtyper har vi ler, grus og sten. Og sand ikke at forglemme. Ordet kommer af det oldnordiske 'sandr', og vi har det samme ord på alle de germanske sprog. Ordet udspringer ifølge Ordnet.dk af betydningen 'søndergnide' eller 'strø'.

Sammenhængen med 'søndergnide' er ikke forklaret nærmere i ordbøgerne, men et gæt kan være at sand er brugt som slibemateriale, helt tilbage fra stenalderens flintøkser. Og fra 'sønder' er der ikke langt til 'sander'.

Sammenhængen med strø er ej heller forklaret nærmere. Et gæt kan her være at fortidens lerstampede gulve ikke kunne vaskes da de ellers gik i opløsning. Gulvene blev fejjet, og når fejemoget var væk blev gulvet bestrøet med sand. Så var skidt mindre synligt og lettere at feje sammen næste gang. Desuden var det fint med et sandstrøet gulv, også når det var af sten eller træ.

Sand har også det afledte tillægsord 'sandet' og verbum 'sande' (til). Det kender vi både om et sandflugtslandskab og i overført betydning om noget der holder op med at virke. Vi har også

• Nogle sandprodukter på sandshoppen.dk. Fra venstre bundsikringsand, strøsand og faldsand.

afledningen 'sande', en gammel kasusform, f.eks. i navnet Hvide Sande. Der er ifølge ordbøgerne derimod ingen sammenhæng med tillægsordet 'sand' (som i sandhed) der stammer fra sprogets tidligste form med betydningen 'være'.

I vejteknikken er sand fraktionen fra 0,06 til 2 mm. I betontechnikken og jordbruget er der lidt andre grænser. Især i Jylland bruger man i praksis også 'sand' om grovere fraktioner til og med afreningsgrus. I jordbruget går grænsen mellem silt og sand ved 0,02 mm.

Sandjord er jord med relativt meget - men ikke kun - sand og har næsten den rene fraktions egenskaber. Efter jordbrugets teksturklasser består grovsandet jord af 0,5% ler, 0-20% silt, 0-50% finsand og 75-100% sand i alt. Alt vægtprocent.

Normalt siger man at jorden er en sandjord eller friktionjord hvis den har over 80 vægtprocent sand, grus og sten. Ellers kan sand have et utal af former afhængig af kornform, tekstur, bjergart mv. Rundt sand er fint at strø, men ikke meget værd i beton eller sandkasser. På sandshoppen.dk er der næsten 20 produkter med sand, men ikke over 4 mm.

Sand indgår i mange talemåder som at bygge på sand (basere noget på et usikkert grundlag), løbe ud i sandet (noget der ikke bliver til noget), sælge sand i Sahara (være dygtig til at overtale), trække eller slå en streg i sandet (om at markere en grænse) og strø sand på (sætte kikkerten for det blinde øje). Det er tit et tegn på at ordet er gammelt og kendt. Måske helt fra stenalderen af? sh

MERE BIODIVERSITET

MED NYE STANDARDER FOR DRIFT AF GRØNNE OMRÅDER

PARK- OG NATURFORVALTERNES
VINTERMØDE 2023

Torsdag 16. marts 2023
IDA, Kalvebod Brygge 31-33
1780 København V

TILMELDING

Find tilmelding på www.parkognatur.dk

PARK &
NATUR-
FORVALTERNE

I Schweiz tager to ud af tre en erhvervsuddannelse

I Danmark er det blot hver femte, og det kan gøre det nødvendigt at styre noget mere

Skiftende regeringer har sat det mål at øge andelen af unge der vælger en erhvervsuddannelse. I 2022 var det 20%. Tallet skal hæves til 30% i 2030 ifølge erhvervsuddannelsesreformen fra 2015, men det har hidtil været uden effekt. Det er i alle tilfælde småtal i Schweiz hvor to ud af tre tager en erhvervsuddannelse. Også selv om Danmark og Schweiz er ret ens, bl.a. i virksomhedsstruktur, størrelse og indbyggertal.

Skal vi nærme os alpestatens tal, skal vi dimensionere meget mere end vi gør i dag så færre kommer i gymnasiet, forklarer Stina Vrang Elias til Erhvervplus. „Det snakker regeringen også om nu. Det er et af de

greb man har i Schweiz. I Danmark kunne man også vælge at optage 50%,“ siger hun. Men vi har en anden tradition for at vælge som man har lyst til.

Stina Vrang Elias er direktør i den politisk uafhængige tænketank Dea der bl.a. leverer viden om uddannelser. Hun har også kendskab til uddannelserne i andre lande.

Et ligestillet valg

Noget af det vi kan lære af Schweiz, er ifølge Stina Vrang Elias at erhvervsuddannelserne er et jævnbrydigt alternativ til de teoretiske uddannelser: „De er af høj kvalitet og har høj anerkendelse i samfundet. Det betyder at det bliver et

mere ligestillet valg end i Danmark hvor der er blevet investeret mere i de teoretiske og akademiske uddannelser. Det bliver dermed lettere at spørge sig selv: Hvordan lærer jeg bedst som menneske? Hvis jeg har en præference for at lære med hænder og hoved, så er erhvervsuddannelsen et godt valg. Hvis jeg derimod trives godt med teoretisk og akademisk uddannelse, så er gymnasiet et godt valg. Det er jævnbrydige uddannelsesmiljøer.“

I Schweiz er der også gode muligheder for at bygge på uddannelsen. Starte som smed og ende som bygningsingeniør. Det kan man også i Danmark, men denne vej er ikke så kendt eller så brugt. Her skal drømmeuddannelsen rammes i første hug. „Men som voksne ved vi at der ikke en lineær sammenhæng mellem uddannelse og arbejdsliv,“ siger Stina Vrang Elias.

Hun peger på undersøgelser der viser at de unge føler det som et pres at vælge den helt rigtige uddannelse. Også selv om vi ikke behøver at lægge så stor vægt på uddannelse inden vi bliver 30 år. „Vi bliver jo ældre og skal arbejde i længere og længere tid,“ siger hun.

Den parallelle vej

Erhvervsuddannelserne i Schweiz er en parallel vej til de videregående uddannelser via en Berufsmaturität (BM). Den kombinerer erhvervsuddannelsen med en gymnasial eksamen ligesom den danske EUX.

Der er - i modsætning til den danske EUX - dog to veje til at opnå BM. Enten samtidig med erhvervsuddannelsen eller som et ekstra skoleår efter afsluttet erhvervsuddannelse. De fleste schweiziske unge der tager en erhvervsuddannelse, slutter dog med et uddannelsesbevis som faglært uden BM.

I alle brancher findes desuden toårige erhvervsuddannelser der slutter med det anerkendte uddannelsesbevis, en såkaldt Berufsattest. Uddannelserne er målrettet de praktisk interesserede unge.

I Schweiz gøres der meget

ud af at forberede skoleeleverne på erhvervsvalget. De besøger virksomheder og messer, trænes i at skrive ansøgninger til lærepladser og har praktikophold. Der lægges individuelle planer for undervisningen i 9. klasse hvor hver elev vurderes i fem nøglefag. Bagefter vurderer elev og lærer hvilken erhvervsuddannelse der passer.

Forklarende forskelle

Der er dog forklarende forskelle mellem landene. Schweiz har et andet socialt sikkerhedsnet. Kan man ikke komme på gymnasiet, og vil man ikke tage mod den tilbudte erhvervsuddannelse, er der begrænsede muligheder for offentlig forsørgelse.

En anden forskel er at det er dyrere at studere i Schweiz. Det er som i Danmark gratis at gå på gymnasium, men videregående uddannelser koster et mindre gebyr pr. semester. Den schweiziske SU er desuden meget mindre, forskellig fra kanton til kanton og kun mulig hvis forældrenes indtægt er under en fastsat sats.

Fælles formålsparagraf

I Norge vælger cirka halvdelen af de unge en erhvervsuddannelse efter grundskolen. Mere end dobbelt så mange som i Danmark. Her har man lavet en fælles formålsparagraf på tværs af alle ungdomsuddannelser. „Man har defineret hvad det er et hvilket som helst ungt menneske skal lære - uanset om man vil være tømrer eller kunsthistoriker,“ siger Stina Vrang Elias

En sådan fælles formålsparagraf kunne vi også arbejde med herhjemme. Det kunne f.eks. handle om demokratisk og digital dannelse, siger Stina Vrang Elias. Og større jævnbrydighed. Demokratiundersøgelsen fra november 2022 viser at især unge fra erhvervsuddannelserne har lav politisk selvtilid. De føler sig udfordret i politiske diskussioner. sh

Carsten B. Grubach (2023): Her vælger to ud af tre en erhvervsuddannelse: Danmark kan lære af Schweiz. Erhvervplus.dk 19.1.2023.

• I Danmark tager kun hver femte af de unge en erhvervsuddannelse. To af dem er her i gang hos anlægsgartnerne på Skills 2023. Det er Oliver Lind Skovgaard fra Askov-Kloak-Belægning og Signe Bæk fra Stougaard Anlæg og Pleje ApS, begge Kold College. Foto: Julie T. Vesterlyng.

- Med lastbilens kran blev træet forsigtigt gelejdet på plads i skrå position med roden først, før det forsigtigt blev rejst i sin fulde højde.

Nyplantet træ på 15 meter og 8 tons

Så stor som mulig, lød udfordringen da en gammel ahorn skulle erstattes af en ny, fortæller Lars Knoblauch fra Det Grønne Kompagni

Det er det største træ Lars Knoblauch fra Det Grønne Kompagni nogensinde har plantet, og det er det største, Johansens Planteskole har været med til at levere. Ahorntræet blev plantet 10. februar 2023 på den lille villavej Rosenvængets Allé på Østerbro i København, i en privat forhave tæt ved fortovet.

Træet skulle erstatte en cirka 150 år gammel ahorn som ikke kunne reddes efter en gaslæk. Det nyplantede træ, en *Acer pseudoplatanus*, er cirka 70 år gammelt og 15,2 meter højt fra top til rodklump. Stammeomkredsen er 120-140 cm og vægten tæt på 8 tons, oplyser Lars Knoblauch.

Med Johansens Planteskole som mellemhandler blev træet kørt fra Holland til Det Grønne Kompagnis plads hvor det blev læsset om til lastbil med kran. Derefter fulgte en farefuld færd i de små, smalle gader på Østerbro hvor der var gjort klar til plantning: Der var gravet et 3x3 meter hul i 90 cm dybde, og alletræsmuld fra Solum Gruppen var klar til at pakke omkring rodklumpen.

Parkering så stedet var i dagens anledning forbudt, og lastbilchaufføren fik behændigt lirket bilen med det store træ i stilling, så træet kunne sænkes skråt ned i hullet med roden først, hvorefter det forsigtigt blev rejst i opret position. Det kunne lige netop lade sig gøre uden beskæring, selv om naboens platan var tæt på. Planteområdet blev lukket til med alletræsmuld og toppet med slotsgrus.

Træet er ikke bundet op til pæle, men rodklumpen er sikret med seler, fastgjort med jordankre banket skråt ned i jorden. I forbindelse med plantningen er der lagt drænsrør i to niveauer, og der er over rodklumpen lagt siveslanger der skal sikre træet vand nok. Plejen varetages af Det Grønne Kompagni der nyanlagde haven for to år siden.

Fældning af træer i hovedstaden kan få bølgerne til at gå højt, men med det gamle træ var der ingen vej udenom. Husets ejer valgte at informere nabolaget om at den gamle kæmpe med en stammeomkreds på 360 cm ikke stod til at

redde. En gaslæk fra Hofors gasledning havde bredt sig til rodzonen, og trods en kæmpe indsats over tre år med intensiv pleje, luftning af jord omkring rødderne, gødning, beskæring og vanding samt ekspertbistand fra landskabsarkitekt John Norrie var hele den ene side af træet død. Træet blev derfor fældet i januar.

Da det stod klart at træet måtte lade livet, foretog fagkonsulent Kim Tang fra Danske Anlægsgartnere sidste år en værdisætning af træet efter Vat 19, baseret på dets tilstand før gaslækken. Han værdisatte træet til 138.000 kroner inklusive fældning,

plantning mv. Hertil kom omkostninger til at redde træet, så gaslækken endte med at stå Hofor i en erstatning på 225.000 kroner. Det var med til at finansiere det nye træ.

Undervejs i træets sygdomsperiode var jagten på et nyt træ gået ind. Det lykkedes til sidst at finde ét i passende størrelse til 150.000 kroner plus moms, transport, plantning, reetablering og pleje. Men det er pengene værd: „De store træer er med til at definere kvarteret,” har ejeren, Alexander Aghassipour, oplyst til Osterbroliv.dk.

Københavns Kommune har i en bevarende lokalplan for området indskærpet gamle bestemmelser om at tage hensyn til bevaringsværdige træer. Det aktuelle træ kunne ikke reddes, men har fået den størst mulige afløser. sh

- Planteområdet i forhaven var på 3 x 3 meter og 90 cm dybt.

BRANCHE

Saaby er ny chef på byplanlaboratoriet

1. april 2023 tiltræder Tina Saaby som ny direktør for Dansk Byplanlaboratorium. Tina Saaby (f. 1969) er arkitekt og har tidligere været stadsarkitekt i Københavns Kommune (2010-2019) og siden stadsarkitekt i Gladsaxe Kommune. Tina Saaby afløser Ellen Højgaard Jensen der har valgt at stoppe efter 17 år på posten.

„Hendes meritter, faglighed og netværk matcher på bedste vis vores ambitioner for den fortsatte udvikling af Dansk Byplanlaboratorium,“ siger Lisbet Wolters, formand for bestyrelsen i Dansk Byplanlaboratorium, om Tina Saaby. „Vi vil være en fri og endnu stærkere stemme der kan styrke planlægningen i Danmark.“

Tina Saaby replicerer: „De nationale dagsordner med vinkler på planlægning er store og vigtige for klimaet, balancen mellem land og by og for sammenhængskraften i Danmark. Udviklingen af de demokratiske processer er én af nøglerne. Vi skal sikre at de demokratiske processer og planlægningen beriger de beslutninger der træffes.“

Nordic Office of Architecture

Rubow Arkitekter og de norske arkitektfirmaer Norconsult Arkitektur og Nordic Office of Architecture smelter nu sammen under sidstnævntes navn. Resultatet er en af Nordens største arkitektfirmaer med omkring 500 ansatte i Norge, Danmark og på Island.

Rubow Arkitekter er en dansk virksomhed med omkring 100 ansatte. Den var dog allerede i 2021 blevet en del af den norske rådgivningsvirksomhed Norconsult hvis afdeling Norconsult Arkitektur - ligesom Rubow - nu er del af Nordic Office of Architecture.

Det skal med at Rubow pr. 1. januar også kom til at omfatte landskabsarkitektfirmaet Lassen Landskab hvis ejer Henriette Fischer og ansatte dermed flyttede arbejdsplads fra Roskilde til København.

• Lørdagen efter generalforsamlingen. Det ene hold (ud af to) er klar til to timers Bridge Walking på den gamle Lillebæltsbro. Foto: photos.bridgewalking.dk.

Anlægsgartnernes generalforsamling

Uddannelse, normer og beretninger på en kold weekend i Fredericia

Uddannelse og nye normer var de to emner der endte med at fylde mest da Danske Anlægsgartnere holdt sin årlige generalforsamling i Fredericia den 20. januar. Og som Jesper Bjerrisgaard bemærkede på vegne af værten, Jysk Kreds, så var det 50 år siden at generalforsamlingen sidst blev holdt i byen. Denne gang på Best Western Plus Hotel.

Cirka 50 af alle cirka 230 medlemsvirksomheder var repræsenteret på generalforsamlingen, cirka 22% af alle. Desuden var der mange ledsa-

gere i det to døgns lange arrangement der er et stærkt socialt kit i branche- og arbejdsgiverforeningen. Ydermere var det nye 'partnernetværk' med 15 leverandører solidt repræsenteret, så hele arrangementet omfattede 180 deltagere.

Før selve mødet bød også Fredericia Kommunes borgmester Steen Wrist (S) velkommen til kommunen hvor den grønne omstilling er godt i gang. Det understregede han med olieraffinaderiet (Dansk Shell, nu Crossbridge). Det står i dag for over halvdelen af

kommunens CO₂-udslip. Fremtiden står lige ved siden af. Her opføres en fabrik der bruger CO₂ som råstof og via Power-to-X skal producere brint til køretøjer og fly. Nok til at dække 5-10% af den danske landtrafik. „CO₂ bliver et råstof vi kommer til at mangle,“ sagde borgmesteren.

Lidt ro kan være sundt

Det forgangne år havde været frygteligt travlt, fortalte landsformand Søren Sømod i sin beretning. „Med inflationen og rentestigningen vil forbruger-

• Der er dømt kaffepause midtvejs i generalforsamlingen. Og tid til at passe netværket. Her taler John Frandsen (tv) og Kim Tang om de faglige udfordringer som syns- og skønsmand kan komme ud for.

ne nok holde mere på penge-
ne, og så vil byggeboomet nok
afløses af mere rolige forhold
selv om vores branche ikke er
så ramt endnu. Lidt ro kan væ-
re sundt nok så vi bedre kan
nå det vi skal og samtidig blive
lidt mere omkostningsbevid-
ste,” understregede Sømød
der håbede på medlemmerne
havde fået konsolideret sig i
de gode år.

Han tilføjede at der stadig er
rift om de kvalificerede folk,
men med den forventede af-
matning skulle det gerne blive
lidt nemmere. Sømød beklag-
ede desuden at søgningen til
erhvervsuddannelserne falder,
ikke mindst til anlægsgartner-
uddannelsen. For at løse det
„skal håndværksfagene helt
ind i folkeskolen, og vi skal
selv gøre alt vi kan for at gøre
anlægsgartnerfaget til et
spændende fag at være i.”

Den grønne omstilling kan
faget ikke mindst mærke med
de stigende krav til CO₂-neu-
trale eller fossilfri metoder.
Kravene kommer fra bygher-
erne, men gribes det ordent-
ligt an kan det også blive til
vores fordel, fastslog Sømød.

Hans beretning blev vedta-
get. Det samme blev hovedbe-
styrelsens foreslag til virksom-
hedsplan der blot omfattede to
punkter: Den ene er de kom-

mende overenskomstforhand-
linger, den anden er rekrutte-
ring og fastholdelse af med-
lemmer.

Normer og uddannelse

Sømøds beretning blev fulgt
at beretninger fra de enkelte
udvalg. Det var her uddannel-
sens opdatering kom i fokus,
især dens specialisering i den
grå og grønne linje. Er den gå-
et for vidt? Nogle henviste til
at mange elever selv ønsker at
specialisere sig. Flere mente
dog 'rigtige' anlægsgartnere
skal kunne begge dele og at
det bl.a. kan sikres i efterud-
dannelsen. Kan man begge
dele er det også nemmere at
veksle opgaver så nedslidnin-
gen falder.

Af udvalgsberetningerne
fremgik også at de nye an-
lægsgartnernormer omsider er
på vej i høring. Det førte til en
debat om fugespørgsmål. Kim
Tang fastslog bl.a. at sten og
fliser ikke må ligge knas, men
hvor belastningen er lille nok,
f.eks. på terrasser, er knaslagte
sten og fliser ikke kassations-
grund hvis belægningen i øv-
rigt er helt i orden, lød det fra
fagkonsulenten. Her bemær-
kede Robert Hegn at normer-
ne bør stå for høj faglighed
som der ikke skal gives køb på.
Udvalget har også fokus på en

bæredygtig anvendelse af rå-
stoffer, bl.a. i samarbejde med
Region Midtjylland.

Miljøudvalget har arbejdet
med klimaregnskab og biofak-
tor og fortsætter i år. Udvalget
har også haft fokus på at fore-
bygge arbejdsulykker i et år
hvor Arbejdstilsynet har givet
26 anlægsgartnerfirmaer gule
smileyer med strakspåbud. Det
kan vi gøre 'væsenligt bedre'
ifølge udvalgets formand Mar-
co Kjærgaard.

Markedsføringsudvalget har
i årets løb ført en kampagne
med testimonials for at få flere
medlemmer. Effekten kendes
dog endnu ikke. I år lanceres
en kampagne baseret på de
nye normer. Budskabet er at
medlemskab er den eneste vej
når brandet er fagligheden
som udvalgsformand Uno
Apold forklarede.

Jesper Bjerrisgaard, formand
for partnerskabsudvalget, så
partneretværket som en muli-
ghed for både medlemmer
og partnere når man i dialog
skal finde de rigtige varer og
de bedste priser. I øjeblikket er
der 15 partnere med, og man
vil gå op til højst 20 med højst
to på samme område.

Regnskab og valg

Regnskabet så fint ud, og bå-
de regnskab, kontingent og
budget blev godkendt.

Og hovedbestyrelsen fort-
sætter uændret med den und-
tagelse at Michael Dall ikke
genopstillede. De to andre der
var på valg, Jesper Bjerrisgaard
og Anette Vistisen, genopstil-
lede, og sammen med Uno
Apold blev de valgt uden
modkandidater. Ud over de
tre består hovedbestyrelsen af
Marco Kjærgaard, Peter Møl-
ler Jensen, Troels Skov Larsen,
Søren Lange Andersen og
landsformand Søren Sømød
der ikke var på valg.

Apold fremlagde til sidst de
fire nominerede til forenin-
gens pr-pris. Det blev OKNy-
gaard der fik prisen. De øvrige
tre kandidater var Have &
Skov, K&S Treecare og Træ-
manden ved Leif Thrysoe. Om
motiveringen sagde Uno
Apold bl.a. at „OKNygaard A/S
viser vilje til at fortælle om
firma, fag og aktuelle udford-
ringer og løsninger og ofte
på en måde der kommer os
alle til gode.” sh

Ny arkitektfilial åbner til sommer

Det første hold med 35 arki-
tektstuderende skal begynde
til sommer på arkitektuddan-
nelsen i Det Kongelige Akade-
mis nye filial i Kalundborg.
Den sidste godkendelse skulle
være faldet på plads, oplyser
Byplanmonitor 17.1.2023.

Det er dog endnu uvist hvor
i Kalundborg den skal ligge,
og i Det Kongelige Akademis
bestyrelse er der i det hele ta-
get uvished om uddannelsen.
Det er dog oplyst at der skal
gå mellem 140 og 150 på filia-
len. Hvis der starter 35 hvert år
i de fem år uddannelsen varer,
giver det 5x35 = 175, men med
et forventeligt frafald kan
man ende med de 140-150.
Læs også Grønt Miljø 9/2022 s.
46 og 4/2022 s. 54. sh

Torben Jensen & Søn går konkurs

Anlægsgartner Torben Jensen
& Søn i Randers blev 20. januar
taget under konkursbehand-
ling. Virksomheden tog selv
konsekvensen da den forfald-
ne gæld ikke kunne betales,
skriver Randers Amtsavis.

Mandagen efter blev virk-
somhedens cirka 70 ansatte
orienteret, men ingen blev fy-
ret eller fritstillet. For intere-
serede købere havde meldt sig
ifølge kurator Søren Volder,
Bech-Bruun Advokatfirma.

„Anlægsgartner Torben Jen-
sen & Søn er en virksomhed
med mange faste kontrakter
hvilket typisk skaber stor efter-
spørgsel blandt potentielle in-
vestorer,” sagde Søren Volder
til amtsavisen. Den 30-årige
virksomhed har bl.a. Randers
Kommune som fast kunde.

7. februar kunne Licitatio-
nen så, med Viborg Stifts Fol-
keblad som kilde, oplyse at BF-
Anlæg ApS i Viborg overtager
store dele af det konkursramte
firma. Aftalen betyder bl.a. at
42 af de 70 medarbejdere fort-
sætter i Viborg-firmaet, også
Christian Jensen der ejede af
det konkursramte firma.

„Det har været nødvendigt
at skære nogle af de grene fra
som vi ikke fandt så fordelag-
tige, og som lå uden for vores
kompetenceområder,” siger
adm. direktør i BF-Anlæg René
Jespersen. sh

- Salgschef Emil Utoft fra OKNygaard takker for prisen.

• 45 fags vindere. Anton Snedker og Casper Dam Mogensen står pænt ude til venstre i bagerste række. Foto: Sophia Hviid.

Casper og Anton vandt DM i Skills

280 erhvervsskolelærlinge dystede i 45 fag, bl.a. anlægsgartneruddannelsen

Fra 2. til 4. februar i Messe C i Fredericia dystede 280 af landets bedste erhvervsskolelærlinge til DM i Skills i 45 fag. Og lørdag kunne hvert fags vinder kalde sig danmarksmester efter tre dages intens konkurrence. Vinderne hos anlægsgartnerne blev Anton Snedker og Casper Dam Mogensen fra Jordbrugets UddannelsesCenter og praktik hos henholdsvis Anlægsgartner Mulvad og SC Anlæg.

Cirka 51.000 - en del færre end sidste år - gæster mødte op til Skills der holdes af Skills-Denmark. Det er et markedsførings- og oplysningsarrangement for erhvervsuddannelserne, og hovedmålgruppen er folkeskolens afgangsklasser.

Det store trækplaster er konkurrencen der viser lærlingene i arbejde så man kan se hvad de enkelte fag går ud på. Samtidig har erhvervsskoler og faglige organisationer informationsstande ligesom der er 'prøv, mærk og føl'-områder hvor man selv kan prøve kræfter med de enkelte fag.

Blandt de 45 konkurrencefag var den grønne branche repræsenteret af anlægsgartnerne - men også af brolæggerne og anlægsstruktørerne der viste belægningsopgaver meget lig anlægsgartnerens.

Derudover er der til DM i Skills også en række demonstrationsfag hvor den grønne branche var repræsenteret af

uddannelserne til skov- og naturtekniker og af greenkeeper og groundsman. Greenkeeperes og groundsmens opgaver kan ikke rigtigt vises på en lille indendørs stand. Af samme grund var anlægsgartnerkonkurrencen alene en anlægssopgave, ikke en plejeopgave.

Bedst i et skarpt felt

Anton Snedker og Casper Dam Mogensen fik en - ifølge dommerne - kneben sejr i konkurrencen hvor alle fem anlægsgartner-skoler med hovedforløb havde et tomandshold med. I modsætning til flere af de store uddannelser var der ikke forinden et langt udskilningsløb af skolemesterskaber og regionale mesterskaber.

Anlægsgartneropgaven var et lille anlæg med belægning, støttemur, trappe, bassin, beplantning og rullegræs, hvor især den skrå støttemur gav faglige udfordringer, fortæller Danske Anlægsgartneres uddannelseskonsulent Julie Thorstrup Vestergaard.

Baggrunden for bedømmelsen var ikke anlægsgartner-normerne, men de normer der anvendes ved EuroSkills, og som vinderne kvalificerer sig til. Det holdes i Polen til næste år. Der findes også et VM i Skills, men det deltager anlægsgartneruddannelsen ikke i efter beslutning i fagets faglige uddannelsesudvalg.

De fem anlægsgartnerhold

var et homogent felt der efter arbejdstid var gode til at bakke hinanden op. Og selv om der var ting undervejs der måtte gøres om, nåede alle i mål med færdige anlæg. Sådan har det ellers ikke altid været, siger uddannelseskonsulenten.

„Og så var der mange gæster forbi. Anlægsgartnerne er altid et tilløbsstykke, især om torsdagen der er den helt store besøgsdag fra folkeskolerne,“ siger Vestergaard. Ud over de konkurrerende hold kunne gæsterne få oplysning fra fagfolk i området og på erhvervsskolernes stande.

Vestergaard roser den gode stemning der hvilede over hele

arrangementet, og hvor også alt det praktiske fungerede.

„Det er i det hele taget et meget vellykket initiativ, og set i lyset af de politiske mål og erhvervenes ønsker om at få flere erhvervsuddannede, er det kun blevet mere aktuelt“ understreger hun.

Hos brolæggerne vandt Simon Aaby Brok og Micke Graversgaard fra Next Uddannelse, København og i lære hos henholdsvis Bjørn Nordstrøm og Benny Jensen samt Dybdal Brolægning ApS. Opgaven bestod i at brolægge en terrasse med et hævet bålsted.

I en positiv ånd

„Jeg har til dette DM set nogle

• Casper Dam Mogensen (tv) og Anton Snedker fik overrakt medaljer af børne- og undervisningsminister Mattias Tesfaye (th). Foto: Sophia Hviid.

• Jakob Peter Bankel og Lærke Rose Kvisgaard fra Roskilde Tekniske Skole er i gang på deres stand. Den skrå støttemur hørte til blandt de vanskeligere dele af anlægget. Foto: Julie Thostrop Vestergaard.

fuldstændigt dedikerede unge mennesker som bringer en glæde over at være her med sig. Det er virkelig de bedste af de bedste, og det giver en positiv ånd blandt alle de mange mennesker der har været forbi gennem de sidste tre dage. En positiv ånd over for det at tage en erhvervsuddannelse,” sagde Søren Heisel, formand for SkillsDenmark efter et veloverstået DM.

Han forklarer hvordan tiden afspejler konkurrencerne: ”Skills er helt klart blevet mere grønt. På erhvervsuddannelserne rundt i landet har man stor fokus på bæredygtighed, og det kunne man også se på mange af konkurrencestandene hvor der blev vejet affald, brugt genbrugsmaterialer, minimeret brugen af plastic og så videre. Det er her den grønne indstilling starter,” forklarer Søren Heisel.

Han peger også på at nye målgrupper var inviteret med til DM i Skills 2023. ”Vi har denne gang både haft en særlig konkurrence for FGU-elever og haft elever fra det almene gymnasium på rundtur. Og de foreløbige evalueringer viser at folk ændrer holdning når

de har været med til Skills. Og det er jo lige præcis det vi er her for,” lød det fra Heisel.

Til Roskilde i 2024

DM i Skills er siden 2011 holdt hvert år. I år var det i Messe C som et vinterarrangement, men det er kun København, Fredericia, Herning og Aalborg med store messefaciliteter der har den mulighed. Derfor kan arrangementet også holdes om foråret i store telte som det i Høng 2022. Det bliver det også i 2024 hvor Roskilde er vært 18.-20. april. Kun et enkelt år (2021) blev arrangementet aflyst af corona.

Tietgenfonden har ydet en støtte på ti millioner kroner til Skills i perioden 2024-26. Beløbet skal gå til at udvikle teltfaciliteter så flere mindre byer kan byde ind som værter. Her til kommer undervisningsmaterialer, særarrangementer, transport og forplejning, konkurrencer, demostande og læringsområder. Desuden skal der mere fokus på unge voksne i gymnasierne, unge på efterskolerne og unge elever som ikke er kommet i gang med en uddannelse endnu, meddeler SkillsDenmark. sh

En chance til giver værdi for begge parter

Grøn Vækst har fastansat en kvinde der var nær førtidspension, men nu trives på deltid

Susan var tæt på at give op da det kommunale system klassificerede hende som noget nær handicappet. Hun havde været gennem en lang og hård udredning som skulle vurdere hendes arbejdsevne, på baggrund af udfordringer med tal- og ordblindhed, dårlig arbejdshukommelse og en nedslidt, gigtplaget skulder.

Susan havde haft et langt arbejdsliv i bl.a. Gerlev idræts-højskoles køkken og på fabrik. Men i hendes seneste job ramte stressen med et brag da arbejdsgiveren begyndte at fyre folk mens de tilbageblevne måtte løbe det hurtigere.

Susan blev sygemeldt, og der var snak om førtidspension, men der var også mulighed for en udredning der fastsatte hendes arbejdsevne. Her fandt man frem til at hun måske kunne varetage et job nogle få timer i ugen.

En sagsbehandler hjalp Susan i gang med at lede efter jobsteder, i første omgang i praktik mens udredningen blev gjort færdig. Hun havde hørt at de manglede en slags ’alt-mulig-mand/kvinde’ i Grøn Væksts Roskildeafdeling. Her startede Susan og blev med egne ord ’varmt modtaget’.

Hos Grøn Vækst varetager Susan opgaver som affaldssortering, vask af arbejdstøj, oprydning, rens af maskiner, fejning og andet forefaldende arbejde, primært i værksted og maskinhal. Hun er fastansat til 5 timer i ugen.

„Jeg kunne slet ikke forestille mig at gå hjemme og være på f.eks. førtidspension. Selv om det var skræmmende at skulle i gang med at arbejde igen, så er jeg rigtig glad for det. Det giver mig noget at stå op til”, siger Susan Olsen.

Socialt ansvar i virksomheder er gået fra at være noget nogle få gør, måske af et godt hjerte, til at være et forretningsparameter. Rapportering i årsregnskabet på samfundsansvar eller CSR (Corporate Social Responsibility) er et lovkrav for mange virksomheder.

I de kommende år vil nye lovkrav fra EU, bl.a. Corporate Sustainability Reporting Directive, pålægge virksomheder at rapportere og handle på bl.a. social ansvarlighed og social bæredygtighed.

Men der er også gevinster ved at tage socialt ansvar, f.eks. større medarbejdertilfredshed, nye forretningsmuligheder og øget branding. Sådan lyder det fra Grøn Vækst der opfordrer til at man finder de steder i virksomheden hvor det giver mening at ansætte personer der ikke kan arbejde fuld tid, men har brug for en ny chance.

„Næsten alle virksomheder har f.eks. brug for den der person - eller flere af dem - som sørger for at en masse småting kører i det daglige, men hvor der måske ikke er opgaver nok til en fuldtidsstilling. Susan sætter en kæmpe ære i at gøre det godt, og hendes glæde ved at arbejde smitter af. Det er en win-win-situation for os at have ansat hende,” siger Thomas Olesen, den ene direktør i Grøn Vækst. Susan er i dag 53 år og håber hun kan bidrage mange år endnu. sh

• Susan har igen fået en arbejdsplads og håber hun kan bidrage mange år endnu. Foto: Grøn Vækst A/S.

Sportsgræs uden pesticider og med mindre gødning

På næste Have & Landskab bliver mulighederne belyst på 4.500 m² demonstrationsarealer

På næste Have & Landskab vil man kunne se 4.500 m² demoarealer med giftfri ukrudtsbekæmpelse. Her vil man kunne se hvordan man kan skabe sunde, tætte græstæpper uden pesticider. Og med mindre gødning.

På forsøgsarealet kan man se resultatet af forskellige driftsmetoder som vertikal-skæring, dybdeluftning og overfladeluftning og sammenholde de forskellige udtryk med et uplejet græsareal. Og hvad græsset på udstillingsdagene ikke viser, kan man se på infotavler og fotos.

Snart er det helt slut

Baggrunden er klar nok. Det er nok snart slut med pesticider på plæner, ikke blot golfbaner, men også fodboldbaner, parker og andre grønne områder. Den udvikling har været i gang længe, og allerede i dag er brugen af pesticider og herbicider begrænset.

Det er opfattelsen hos Danish Greenkeepers Association (DGA) som sammen med Have & Landskab har søsat forsøgsprojektet på udstillingen der holdes 30. og 31. august samt 1. september, igen på ZBC Jernbjerggaard i Slagelse.

"Projektet går ud på at vise de muligheder landets grønne fagfolk har for at sikre et ordentligt græstæppe uden brug af sprøjtemidler," siger bestyrelsesmedlem i DGA og chefgreenkeeper i Roskilde Golfklub, Nick Bosholdt.

"Her er Have & Landskab et

oplagt sted hvor vi kan hjælpe 11.000 fagfolk med at få opfrisket deres hukommelse, for der er visse plejemetoder der er gået lidt i glemmebogen i nogle dele af faget. Samtidig går verden mere og mere i en retning af at vi ikke skal gøde så meget, men må over i alternative metoder. Så vi inviterer greenkeepere og andre fagfolk til at se resultatet af vores undersøgelser af forskellige metoder," siger Bosholdt.

Hvad der kan lade sig gøre

På gartnerskolen ZBC er faglærer og tidligere formand for DGA Jesper Kristensen forsøgets tovholder med ansvar for at sammensætte plejeplanen.

"Vi forsøger at besvare spørgsmålet: hvad kan lade sig gøre uden brug af pesticider og kunstgødning. I min optik er det spørgsmål interessant for nærmest alle der besøger Have & Landskab, for det er jo ikke en green vi skaber, men et græsareal klippet i fairway-højde og dermed også relevant for folk der drifter fodboldbaner, parker og lignende. Målet er et sundt og tæt græstæppe klippet i 15-16 mm der gerne skulle stå helt ukrudtsfri uden brug af pesticider og kunstgødning," fastslår Jesper Kristensen.

Han understreger at der i dagens Danmark ikke er et stort forbrug af pesticider på golfbanerne, men at der stadig bruges meget kunstgødning. Og det er måske ikke nødvendigt, fortæller han.

"Nu er ZBC Jernbjerggaard jo en økologisk skole så det er oplagt at vise hvad man kan nå med organisk gødning der virker mere afbalanceret og i pagt med økosystemet end mineralsk gødning, altså kunstgødning. Her tror jeg at mange bliver overrasket over resultatet," siger Jesper Kristensen.

EU-forordning er på vej

Det er ikke kun fordi tiden går i retning af mere bæredygtig drift at DGA kaster sig over forsøget, understreger sekretær i DGA og æresmedlem i foreningen, Per Lemming.

"Alt tyder på at der i 2024 er en ny EU-forordning på vej med krav om pesticidfri pleje på rekreative arealer - fra golfbaner over fodboldbaner til parker. Ingen ved præcist hvad den vil indeholde, men det handler om ikke at blive overrumplet og undgå at ændre hele sin drift fra den ene dag til den anden."

Lemming håber derfor at mange vil lægge vejen forbi Have & Landskab '23 og se live-demonstrationerne og før-og-efter-billederne og blive klogere. "Det bliver jo interessant at se hvad der virker bedst. På forhånd ved vi at intet virker 100%, men netop derfor er det vigtigt at se hvilket resultat de enkelte plejemetoder giver," siger han.

Overset, men effektiv

Lasse Lindholm fra Lindholm Maskiner A/S er blandt de maskinleverandører der stiller

grej til rådighed for forsøget, og han mener at det vil være en øjenåbner for mange.

"Mange er i tvivl om hvordan man skal håndtere et eventuelt totalforbud mod pesticider og herbicider, og hvilke plejetiltag der muligvis kan bruges. Her overser en del eksempelvis dybdeluftning fordi det er en forholdsvis dyr behandling, men i takt med at sprøjtemidlerne bliver udfaset, mener jeg at der er virkelig god ræson i metoden," siger Lindholm der desuden er formand for Maskinleverandørernes sektion for Park, Vej & Anlæg, en af de fire parter bag Have & Landskab.

Han forklarer at verti-drain er den mest effektive luftning man kan få, og det gør græsset meget mere konkurrencedygtigt og giver et mere tæt græstæppe. Metoden er allerede udbredt på golfområdet, men i mindre grad på fodboldbaner og navnlig breddebanerne, mener Lasse Lindholm.

"Det er et overset, men effektivt plejetiltag som bliver mere og mere relevant i takt med at kravene om fuldstændig giftfri drift breder sig," understreger han. *lt*

HAVE & LANDSKAB
Have & Landskab holdes på ZBC Jernbjerggaards arealer i Slagelse den 30. og 31. august samt 1. september 2023, alle dage kl. 9-16. Udstillingen er gratis for fagfolk.

Have & Landskab er ejet og arrangeret af Danske Planteskoler, Københavns Universitet, Danske Anlægs-gartnere og Maskinleverandørerne - Vej, Park & Anlæg. Følg med på haveoglandskab.dk eller på Facebook, LinkedIn og Instagram

• Verti-drain på fodboldbane. En metode der er effektiv, men ikke så ofte brugt. Foto: Lindholm Maskiner A/S.

Miscanthus sinensis 'Encore'.
Foto fra GC Plant

Elefantgræs med tidlige vinteraks

Planteskolen GC Plant viste på Danske Havecentres fagmesse 2023 den nye elefantgræs *Miscanthus sinensis* 'Encore'. Det er en 120 cm høj, grøn græs med hvide bladribber. Den får smukke, først rødlige, senere cremehvide fjeragtige aks der når op til 180 cm.

'Encore' udmærker sig særligt ved sine aks der viser sig tidligere end andre sorter, og

den når samtidig at sætte flere aks før vinteren stopper væksten. De fine aks gør sorten særlig flot som vinterstandere i anlæg, bede og haver. Den trives bedst i sol til halvskygge og i almindelig, veldrænet havejord. Som andre elefantgræsser skal stråene først klippes ned i det tidlige forår og gerne i starten af marts for at sikre den flotteste grønne genvækst. Så undgår man også at den bukker under i en fugtig vinter. *J. Thysen.*

EU vil gerne redde verdens truede bier

Hver tiende bi- og sommerfugleart er truet af udryddelse, og den udvikling skal vendes. Sådan lyder det 14. januar fra EU-Kommissionen der med en syvårsplan vil løse problemet. Det skriver DR (dr.dk 25.1. 2023) med Reuters som kilde.

Kommissionen vil reducere brugen af nogle pesticider og helt forbyde andre. Insekternes levesteder skal forbedres i landbrugsområder og byer, og overvågningen af insekter skal øges på tværs af EU's lande.

Når insekterne går tilbage, skyldes det især mangel på blomster på grund af intensivering af landbruget, brug af pesticider og flere sygdomme på grund af globaliseringen. Det siger Yoko Luise Dupont, biolog og seniorforsker på Aarhus Universitet, til DR. Og problemet rammer både afgrøder og biodiversitet. Mere end 3/4 af de førende globale fødevarer afgrøder er delvist afhængige af bestøvning fra dyr, konkluderer en rapport fra IPBES fra 2016. *sh*

Grundbog i håndtering af regnafstrømning

Efterlign nedbørens naturlige afstrømning, og find plads til vandet i byens landskab

LAR-elementer, dimensionering, nedsivningsevne, vandkvalitet, biodiversitet, drift, totaløkonomi, mer-værdi og meget mere.

210 s. 387,50 kr.
på Dag.dk > webshop

FORLAGET GRØNT MILJØ

FAGBØGER

Danske Anlægsgartnere
dag.dk > webshop

Gamle net bliver til nye plantekummer

Designer Julie Storm har i samarbejde med Biobag Zenzo udviklet plantekummerne Scoop Ocean og Scoop Flower. De farverige kummer er fremstillet i rotationsstøbt plast hvor 50% er genbrugsplast. Scoop Ocean er fremstillet af udtjent fiskenet, trawl og reb fra fiskeindustrien. Det indsamles og sorteres efter farve og plasttype. Derefter bliver plasten vasket, findelt og omdannet til plastpellets der kan bruges til nye plastprodukter. Halvdelen af plantekummens vægt på 15 kg er af genbrugte fiskenet.

Scoop Flower plantekummen er fremstillet på samme måde, blot af genbrugte blomsternet. Begge er i UV-beskyttet plast som kan genbruges. Scoopfamilien omfatter også stol og bord hvor de klare farver og mange kombinationsmuligheder går igen. *sh*

• Seks enkeltmandsfirmaer sammen om én allé. Foto: Thors Træpleje.

Stege Volds træer er beskåret

Træerne på Stege Vold er blevet beskåret som led i kommunens helhedsplan for det 7 ha store anlæg mellem byen og bugten. På volden dominerer en lindeallé med træer i forskellige aldre, men der gror også eg, bøg, ask og løn.

Planen er delt op i flere områder og har i første omgang ledt til et lysere og tryggere

miljø ved anlæggets legeplads. Kronerne har fået et løft. Flere skadede træer er fældet idet nogle stammer er blevet stående som dødt ved. Og der blev fjernet døde grene i nogle store asketræer.

„Generelt har det i denne omgang gået på frirum, men også på noget strukturbeskæring - og særligt på voldkro-

nen hvor lindealléen er den mest markante,“ fortæller afdelingsleder hos Vordingborg Kommune Anja Riishøj Hemmingsen til Grøn Teknik.

Entreprisen er udført for Vordingborg Kommune af enkeltmandsfirmaet Thors Træpleje der hyrede fem andre firmaer ind med to gartnere og fire arborister han ofte arbejder sammen med.

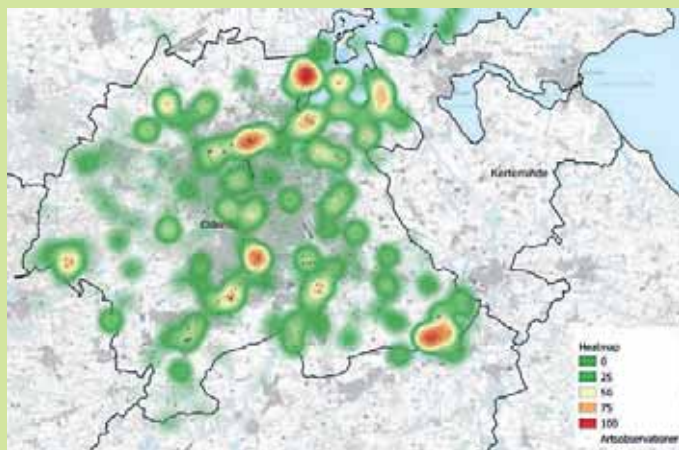
„Strukturbeskæring er supervigtig i forhold til at træerne skal blive sunde på en længere bane,“ forklarer arborist Sven Thor Rasmussen, Thors Træpleje. „Man sørger for at træerne motionerer. Det kalder vi det. Træerne skal kunne bevæge sig for at blive stærke,“ siger han.

Sven Thor Rasmussen er godt tilfreds med at arbejde som enkeltmandsfirma hvor flere går sammen: „For så er der lige en der har været i England for at klatre, og nogle har lige været i Hamborg eller i Sverige på kursus, fortæller arboristen. Og når de arbejder sammen, kan de samtidig udveksle erfaringer. Sven Thor Rasmussen peger desuden på at de fleste arborister han arbejder sammen med, er ETW-certificerede. *sh*

• Den rødlistede engperlemorsommerfugl er en af Odense Kommunes 17 'stjernearter'. Foto: Naturhistorisk Museum i Aarhus.

• Biodiversitetskortet viser kommunens hotspots med høj biodiversitet.

Arter.dk hjælper Odense til at få styr på biodiversiteten

På Arter.dk kan alle bestemme og indrapportere plante- og dyrearter. Det bruger Odense Kommune til at opfylde en handleplan med 22 tiltag der skal sikre bedre levesteder og en øget biodiversitet i kommunen, skriver Arter.dk 19.12.2022.

„Kommuner og myndigheder kan ikke dække alt, og vi bruger ofte Arter til f.eks. at spore os ind på hvilket område vi tager ud til,“ oplyser Camilla Pedersen, biolog i Odense Kommune. De mange indsendte fund hjælper nemlig med at få et detaljeret billede af hvilke arter der findes hvor.

Indberetningerne bruges også i den daglige forvaltning, f.eks. når lokalplaner skal screenes for Bilag 4-arter eller hvis en borger har set en sjælden svamp på et udgået og farligt træ. Her kan kommunen nu tage hensyn til både svamp og borger og topkappe træet i stedet for at fjerne det helt.

Arter.dk samler og udstiller også data fra eksterne kilder. I dag er der næsten 50 mio. fund fra over 30 kilder. De kan downloades som ét samlet datasæt. Det har kommunen brugt til at kortlægge sin aktuelle artsrigdom i et biodiversitetskort. Det viser hotspots med særlig høj biodiversitet. Det hjælper med at udpege steder der skal passes særligt godt på.

Arter.dk anbefaler dog at tjekke placeringen før man indsender fundet. I farten kan man let overse både placering og usikkerhed. Og den korrekte placering af fund er lige så vigtig som korrekt artsbestemmelse. Af og til ses plantefund ude i havet, på en dyrket mark eller midt i en bygning. Her har man måske glemt at zoome ind i kortet før prikken er afsat. *sh*

Det kan ikke betale sig at anlægge nye parker

Det koster, og borgerne i en by som Vejle vil alligevel hellere besøge naturen uden for byen

Når man klimatilpasser byer kan man samtidig skabe nye parker f.eks. for at op-hobe regnvand. Det sker dog ikke så tit, nok fordi det koster at etablere og holde parker. Borgerne er heller ikke nødvendigvis interesseret i bypar-ker fordi de fleste hellere vil se naturen uden for byen.

Det konkluderer tre stude-rende i deres bacheloropgave på Danmarks Tekniske Univer-sitet sammen med deres vejle-dere. Udgangspunktet er Vejle (cirka 60.000 indbyggere) hvor seks tilfældigt udvalgte bolig-og erhvervsarealer i teorien udlægges som parker. Og det koster, viser deres beregning der er baseret på de skatte-indtægter kommunen mister.

Tabet i skat fra boligområ-der er 200-900 kr./m²/år. Det er estimeret ved at se på grund-skyld fra beboelsesområder og skønne sammenhængen mel-lem løn- og boligforhold. Ta-bet fra erhvervsområder er

estimeret til 40 kr./m²/år ud fra vurderinger af grundskyld og gennemsnitlig virksomheds-skat på byens detailhandels-omsætning. Dertil kommer be-skatning af løn af de ansatte.

De tre indtægter mister kommunen hvis et bolig- eller erhvervsområde omlægges til park. Hertil kommer grundkøb (4.400-15.700 kr./m²), anlæg af parken (850 kr./m²) og dens drift (20 kr./m²/år).

Heroverfor står to faktorer: Parkernes rekreative værdi der er sat til 80-130 kr./m²/år. Det er sket efter en metode (Skryd-strup 2022) der kvantificerer borgernes gavn af parker ud fra parkens størrelse og områ-dets befolkningstæthed.

Til fordel for parkerne er endvidere de reducerede om-kostninger til oversvømmelse, der var udgangspunktet for det hele. Her er dog ikke esti-meret nogen pris fordi den 'af-hænger af lokale forhold'. Det påpeges desuden at der er

• Grejsdalen uden for Vejle. De fleste af byens borgere besøger hellere naturen uden for byen end byens parker, men byen er også begunstiget af natur i byens nærhed. Foto: Vejle Kommune.

'andre effekter'. Man kunne gætte på bl.a. biodiversitet og sundhed). De specificeres eller prissættes dog ikke.

Ud fra disse forudsætninger falder regnestykket ikke ud til fordel for nye parker. Men det er også klart at de dyre grund-køb er afgørende. Nye parker har derfor kun en chance hvis der alligevel skal laves større ændringer i området, hedder det i undersøgelsen.

Da Skrydstrupanalysen er baseret på de rekreative gevin-ster i store udenlandske byer, er det undersøgt om Vejles borgere faktisk ønsker nye parker. Cirka 50 borgere blev spurgt 'hvor ofte bruger du parker inde i byen' og cirka 50

andre blev spurgt 'hvor ofte bruger du grønne områder uden for byen'. Det viste sig at borgerne bruger naturen uden for byen - hvor Vejle ganske vist er velforsynet - klart oftere end byens parker. Kun 31% svarede at de savner parker i byen. Dog bruger borgere i bymidten ofte parker end de der bor længere ude. sh

KILDER

Katrine Holt Pedersen, Emma Villum-sen, Oline Mannstedt, Anna Lea Eg-gert, Karsten Arnbjerg-Nielsen (2023): Værdisætning af grønne områder i Vejle by som led i klimatilpasning. Teknik & Miljø 1/2, 2023.

Katrine Holt Pedersen, Emma Villum-sen, Oline Mannstedt (2022): Valua-tion of urban Green Spaces in Vejle. Bacheloropgave, DTU Sustain. Skrydstrup J., et al (2022): Assessing the recreational value og using NBS. Danmarks Tekniske Universitet, DTU.

Holder næppe Parisaftalen

Ifølge Klimarådet afgør flere præmisser om de danske klimamål lever op til temperaturmålet

Kun i få tilfælde er Danmark i overensstemmelse med Paris-aftalen der bl.a. siger at den globale opvarmning skal hol-des under 2 grader med sigte på 1,5 grader. Det konkluderer Klimarådet i en analyse af 7. december. Den udspringer af klimaloven der siger at Klima-rådet skal bistå regeringen og Folketinget med at fastsætte danske klimamål. Og i nær fremtid skal de bl.a. forholde sig til det gældende 2030-mål og et reduktionsmål for 2035.

For at kunne svare på om Danmark lever op til Parisafta-len, skal man fortolke tempe-raturmålet: hvor sikker er man på at nå målet og hvad er et rigt lands rimelige bidrag?

Hvis man mener at den glo-bale temperaturstigning aldrig må være over 1,5 grader, lever Danmarks nuværende klima-mål ikke op til Parisaftalen.

Den siger også at rige lande skal tage størst ansvar i klima-kampen, og det indbygger de danske klimamål heller ikke.

Ifølge Klimarådet er det svært at sætte så ambitiøse mål at man aldrig overskrider 1,5 graders temperaturstig-ning, bl.a. fordi at vi allerede er tæt på denne stigning.

Hvis Danmark vil øge sit bi-drag til Parisaftalen, er der dog flere muligheder, f.eks.:

- Hæve det nuværende 2030-mål til 75 eller 80% reduktion.
- Sætte et ambitiøst 2035-mål.
- Rykke året for klimaneutra-litet frem fra senest 2050 til 2045 eller til 2040.
- Begrænse udledning af me-tan fra animalsk landbrug. sh

KILDER

Klimarådet (2022): Danmarks klimamål. Hovedkonklusioner. Klimaraadet.dk. Klimaraadet (2022): Klimamål lever kun op til Parisaftalen på visse præmisser. Klimaraadet.dk 7.12.2022.

Sten Porse og Jens Thejsen: Bytræer. Økologi, biodiversitet & pleje
310 kr. eksklusiv moms. Dag.dk > butik

1,8 ton CO₂-udslip pr. år pr. kontormedarbejder

Danske Anlægsgartnere har klimaberegnet for sit eget sekretariat med sin egen beregner

Opvarmning af bygninger og kørsel tæller ofte mest når kontorvirksomheder skal gøre deres klimaregnskab op. Og for Danske Anlægsgartneres sekretariat er det de to poster der vejer langt mest. Det viser et regnestykke som foreningen har lavet for 2022.

Klimaregnskabet kan ses som et eksempel på hvordan tallene kan se ud i en mindre rådgivervirksomhed - eller i anlægsgartnervirksomhedens kontorafdeling. Klimaregnskabet er udført efter foreningens egen CO₂-beregner der er fri tilgængelig på dag.dk.

CO₂-beregneren omfatter scope 1 der er afbrænding af fossile brændstoffer i virksom-

heder samt scope 2 der er forbruget af el og fjernvarme i virksomheden. Beregneren omfatter derimod ikke scope 3 som er belastningen fra produktion og transport af anvendte produkter fra underleverandører, f.eks. biler og anlægsmaterialer.

Udgangspunktet er de 6 faste heltidsmedarbejdere. Man har ikke medtaget deltidskonsulenter og -freelancere der samlet omfatter godt 2 årsværk, men som ikke har kontor på sekretariatet. De belaster stort set ikke opvarmningen, og deres kørsel forudsættes at blive registreret i deres eget firma. Det samme gælder den kørsel medlemmerne fore-

• Herinde sidder de og udslipper CO₂. Nu skal de prøve at slippe mindre.

Kinesisk lakrids giver struktur

Strukturstaude, buketvenlig og gurufavorit er tre af de egenskaber som kendetegner kinesisk lakrids, *Glycyrrhiza yunnanensis*. Det er en kraftig-voksende staude eller rettere en halvbusk. Som navnet antyder er den beslægtet med lakridsrod, *Glycyrrhiza glabra*. Men modsat sin slægtning bruges planten primært for sin prydværdis og ikke som slik.

Planten bliver omkring 1,5 meter høj med opret vækst af grene der får fine, finnedede grønne blade. I juli får den lavendel-lilla blomster som i lø-

bet af sensommeren og efteråret udvikler sig til plantens karakteristiske dekorative, runde, piggede frøstande.

Netop frøstandene har gjort planten populær blandt alt fra blomsterbindere til den hollandske landskabsdesigner Piet Oudolf der ynder planter som denne med en særlig skønhed som vinterstander i anlæg og bede. Planten kræver plads, er hårdfør, trives i fuld sol til halvskygge og kræver desuden blot en veldrænet jord for at klare vinteren. Planten produceres og sælges fra GC Plant der også viste den frem på Danske Havecentres fagmesse 2023. *J. Thyssen.*

Klimaregnskab - 2022				
1. Energiforbrug		I alt	Enhed	
Scope 1				
Diesel	1.117	1.117	Liter	
Benzin	591	591	Liter	
Miljebenzin			Liter	
Naturgas			Nm3	
Propangas/butagas			Kg	
Fyringsolie			Liter	
Biomasse			Ton	
Scope 2				
Elektricitet		9,67	MWh	
Fjernvarme		208,98	GJ	
2. Råstoffer og genanvendelige materialer		I alt	Enhed	
Grusgravsmaterialer (grus, sand, piksten, marksten og skærver)			Ton	
Genbrugsbærelag (genbrugsstabil, knust beton, knust tegl m.m.)			Ton	
Spagnum (1 ton = 4,44 m3)			m3	
Kompost (1 ton = 1,43 m3)			m3	
3. Kemikalier og miljøvenlige alternativer		I alt	Enhed	
Tø-midler/vejsalt			Kg	
Miljøvenlige tø-midler			Kg	
Pesticider			Kg/Liter	
Miljøvenlige alternativer (f.eks. biologiske midler)			Kg/Liter	
4. Oplysninger om virksomheden		I alt	Enhed	
Antal årsmedarbejdere		6	Medarb.	
Antal kørte km i alt i dieselbiler		19.528	Km	
Antal kørte km i alt i benzinbiler		9.515	Km	
Virksomheden ligger øst for Storebælt:		ja		

• Beregning af klimabelastningen for Danske Anlægsgartneres sekretariat udført på organisationens egen klimaberegner.

tager i deres foreningsarbejde. Det er eksempler på de bevidste afgrænsninger der er nødvendige når man arbejder med klimaregnskaber.

Der er kørt 29.043 km i forbindelse med aktiviteter i virksomheden. Medarbejderes kørsel til og fra arbejde er ikke en del af regnskabet. Der er brugt 1117 liter benzin og 591 liter diesel. Det medførte et udslip på 4,4 ton CO₂/år jævnfør de omregningstal man også kan se i CO₂-beregneren.

Forbruget af el er opgjort til 9,67 MWh og dermed et udslip på 1,2 ton CO₂/år. Forbruget af fjernvarme er opgjort til 208,98 GJ hvilket gav et udslip på 5,4 ton CO₂/år.

Det bliver tilsammen 11,1 ton CO₂/år eller 1,8 ton CO₂/år pr. medarbejder. Hver dansker

udleder i gennemsnit 17 tons CO₂ årligt når alt inden for scope 1 og 2, privat, arbejdsmæssigt og offentligt, forbrug er regnet sammen. De 5 tons kommer fra offentligt forbrug.

For råstoffer, kemikalier mv er forbruget og CO₂-udslippet 0 for foreningens sekretariat, men i anlægsgartnervirksomheder mv. kan det selvfølgelig let blive store poster.

Danske Anlægsgartneres CO₂-beregner er lavet i samarbejde med Force Technology efter de internationale standarder i Greenhouse Gas Protocol. Hovedsigtet er at hjælpe foreningens medlemmer med at lave dækkende klimaregnskab. Netop nu er en opdatering i gang. Det er dog fortsat uden scope 3 hvor de nødvendige data stadig savnes. *sh*

• Glycyrrhiza yunnanensis, frøstand. Foto: GC Plant.

GAMLE NYHEDER

100 år siden KOLONIHAVEN ER KUN ET SURROGAT

C.Th. Sørensen skriver i Havekunst 1923 om forholdet mellem kolonihaver og haveboliger: „At indrette permanente kolonihaveanlæg vilde sikkert være meget rigtigt, saaledes som byen nu engang har udviklet sig, men det vil være endnu bedre at føre en bevidst bybygningspolitik, der efterhånden kan gøre kolonihaven overflødig, den bliver dog kun et surrogat for et havehjem (...) Alle vægtige grunde taler for at storbyens boligproduktion må ind i et andet spor, bort fra etagehuset til fordel for haveboligen.“

75 år siden AREALET PR. ARBEJDSTIME STEGET TIL 12,4 m²

Erik Anjou samler i Havekunst 1948 'smånyt', bl.a. denne: „I en Artikel i Medlemsbladet for dansk Gartnerforbund belyser Assistent Willy F. Hansen Problemet Vedligeholdelse af Københavns Parker. Før Krigen laa Stadsgartnerens budget paa ca. 1 Million, nu er de steget til 2,3, men i Mellemtiden er Prisniveauet steget til det dobbelte og Parkarealet til det tredobbelte. På Grundlag af Budgetforslagene er det udregnet, at det areal, der skal holdes pr. Arbejdstime, er steget fra 5,2 m² i Perioden 1937-40 til 12,4 m² i 1945-48.“

• Anlægsgartneren februar 1973. Deltagere på delegeretmødet 27. januar samme år. Fra venstre er det Hans Karlsen, J.A. Hansen, Sv.E. Anker, N.A. Rasmussen, Eric Staahl, I. Tengwall og Henry Krogh.

50 år siden DET DE HAR LÆRT FOR ÅR TILBAGE

I Anlægsgartneren februar 1973 skriver Kaj W. om anlægsgartnerens delegeretmøde i Fredericia. Jens Ove Rasmussen siger her at „svendene gennem efteruddannelsen var ved at blive dygtigere end mestre og teknikere, der kører på det, de har lært for år tilbage“. Og videre: „Der er en meget stærk udvikling i vort fag, de metoder og de materialer, der var rigtige og gode i går, vil i morgen vise sig at være håbløst forældet og afløst af en mere avanceret og moderne fremgangsmåde. Det er vor organisations opgave, at holde medlemmerne underrettede om hvad der sker.“

25 år siden

EN SYNDFLOD AF INFORMATION

Niels Elers Koch, direktør på Forskningscentret for Skov & Landskab skriver i Grønt Miljø februar 1998 om at få mere ud af forskningen. Og fortsætter: „Vi er hastigt på vej mod en informationssyndflod. En oversvømmelse med meget informationsforurening. Den globale informationsmængde antages i dag fordoblet hver 5. år. I år 2020 forventes en fordobling hver 2. måned. Og informationens forældelsestid vil vokse tilsvarende. Udfordringen vil skifte fra at kunne fremskaffe information til at kunne levere overskuelig, forståelig og pålidelig viden.“

At være medlem af
Danske Anlægsgartnere er
et kvalitetsstempel.

Tue Højdal

Driftansvarlig i Grønne Leverum

**Danske
Anlægsgartnere**

RING PÅ **33 860 860** OG HØR OM
ALLE FORDELENE VED AT VÆRE MEDLEM

JORDENS BEDSTE HÅNDVÆRKER

Hjælp hinanden til at blive bedre

KONFERENCE. Samarbejd, forebyg og lær at sige stop lød det på Arbejdsmiljøkonferencen

Af Bente Mortensen

Vi skal hjælpe hinanden med at blive bedre og skabe en fælles forståelse for at forbedre arbejdsmiljøet. Forebyg arbejdsulykker som der er alt for mange af. Man skal sige fra når der er problemer. Og vi skal gøre op med brokkekulturen.

Det var nogle af de konklusioner der kom frem på Arbejdsmiljøkonferencen den 14. november 2022 i Fredericia. Den velbesøgte konference med 330 deltagere var målrettet hele den grønne branche lige fra anlægsgartneri, gartneri, skovbrug, landbrug og kirkegårde. Konferencen var arrangeret af 3F, Danske Anlægsgartnere, GLS-A, Seges Innovation, Naturstyrelsen og BAU Jord til Bord.

Sådan er det bare

Med oplægget 'Hvordan får vi det bedste ud af samarbejde i arbejdsmiljøorganisationen' fokuserede forfatter Tommy Krabbe på at vi ikke altid skal dømme vores kolleger for hur-

tigt når de ter sig underligt eller uhensigtsmæssigt. Vi skal hjælpe hinanden med at blive bedre og skabe en fælles forståelse for at forbedre arbejdsmiljøet.

Basalt set skal vi tale ordentligt til hinanden da det påvirker så meget. I stedet for at blive irriteret på andre og automatisk tænke SEDB (Sådan-Er-Det-Bare), er det muligt at ændre grundindstilling til et menneske ved at tænke hvad jeg kan gøre for at gøre forholdet bedre. Vi stopper ofte med at søge svaret fordi vi fejl-

agtigt tror at vi kender det. Og får derfor ikke løst problemet.

En anden vigtig ting er at have fælles ting 'i banken'. At have fælles oplevelser og reference kan være med til at skabe det gode arbejdsmiljø.

Det er ikke bare teori. Camilla Pedersen fra anlægsgartnerfirmaet MøllerLøkkegård oplyste at virksomheden tidligere havde haft Krabbe på besøg under et medarbejderarrangement og har siden brugt hans anbefalinger.

Under den følgende kaffepause var der god mulighed

for at drøfte første oplæg og snakke med kolleger. Derefter fordelte deltagerne sig ud til forskellige mere fagspecifikke workshops og foredrag. Her er udvalgt tre oplæg af særlig interesse for anlægsgartnere.

Forebygge arbejdsulykker

Forebyggelse af ulykker har været og er et tema i 2022-23 da alt for mange anlægsgartnere kommer ud for en ulykke. Opgørelser viser at 135 ud af 1000 anlægsgartnere kommer ud for en ulykke hvert eneste år lige fra hvespestik til dødsfald, fortalte Bente Mortensen, arbejdsmiljøkonsulent i Danske Anlægsgartnere.

„Vi lavede en lille øvelse hvor vi fandt ud af at vi ikke var helt enige om hvornår en ulykke er en arbejdsulykke hvilket jo er lidt foruroligende. De hyppigste ulykker inden for faget er snublen, fald og ulykker med maskiner. Især de unge og de nyansatte er udsatte,” sagde Bente Mortensen.

Løsningerne skal findes i virksomhederne, og derfor var der to oplæg fra en mellem-

• Alle de steder medarbejderne er sat klipsedler på vinkelsliberen, er den farlig. Det var en del af 'Sig Stop-Kampagnen' hos OKNygaard.

• Arbejdsmiljødag hos E. Stein Frandsen hvor der var fokus på instruktion af maskiner og tjek i det personlige instruktionsskema for alle medarbejdere og maskiner. Virksomheden har også udarbejdet informationsmateriale om ansvar og sikkerhed, herunder 1 meter reglen.

1 METER REGLLEN:

Vær opmærksom på alt indenfor 1 meter omkring dig og din maskine er DIT sikkerheds ansvar

ANSVAR & SIKKERHED

anlægsgartnerfirmaet
E. STEIN FRANDSEN

- Sig Stop-Kampagnen hos OKNygaard har medført en mere åben dialog og større åbenhed, forventning om at man passer på hinanden siger fra og at det er ok at sige stop. Ændringen i virksomhedskulturen har reduceret mængden af arbejdsulykker med 25%.

stor og stor virksomhed. Begge viste gode eksempler på hvordan man kan øge opmærksomheden på arbejdsmiljøet i dagligdagen og dermed være med til at forebygge antallet af ulykker og skader.

1. Budskabet ud til alle

Mie Allerman, arbejdsmiljørepræsentant hos Anlægsgartnerfirmaet E. Stein Frandsen fortalte hvordan virksomheden og dens 25 medarbejdere det seneste år har arbejdet meget struktureret med arbejdsmiljøet, og hvordan man får budskabet ud til alle. I årets løb har der især været fokus på ansvar og sikkerhed ved håndtering af maskiner.

Der er nyligt holdt en in-

struktionsdag for alle både nye og mere erfarne medarbejdere der havde rollen som mentorer. Dagen sluttede med førstehjælpskursus for alle. Der er udarbejdet afkrydningskema for samtlige medarbejdere og maskiner, så der bedre er styr på hvem der kan og vil køre med dem. Plancher i hallen der gør det let at se hvordan de enkelte maskiner skal håndteres og hvilke personlige værnemidler der skal til, lød det fra Allerman.

2. Det er ok at sige stop

Søren Andersson er miljø- og arbejdsmiljøchef hos OKNygaard der har 500 medarbejdere på 11 lokationer. Han fortalte om deres 'stopkampag-

ne'. Hvorfor har vi stadig ulykker når vi altid stiller værnemidler og tekniske hjælpemidler til rådighed, og når vi giver grundig instruktion til maskiner og opgaver og risikovurderer inden start, spurgte han.

„Vi tror ikke at medarbejderne bevidst udsætter sig for ulykker, men hvad er der så galt?“

Det var udgangspunktet for kampagnen der fokuserede på virksomhedskulturen. OKNygaards mål vil have en stærk kultur med fokus på psykologisk tryghed og sikkerhed. Det skal være i orden at udstille sin uvidenhed, stille krav, passe på hinanden, lave fejl og fortælle om dem, fortalte Andersson.

Flere grupper har været gennem kampagnen som består af en lille film og et gruppearbejde om hvorfor er det så svært at sige stop, og hvorfor man ikke er en tøsedreng når man siger fra. Resultaterne har været en reduktion af arbejdsulykker på 25%, en stigning i nærved-registreringer

på 30% og en mere åben dialog og forventning om at vi passer på hinanden.

Der er for meget brok

Virksomhedskulturen har stor indflydelse på arbejdsmiljøarbejdet, men er der noget som kan være svært at komme til livs, er det brok. Brok er ben-spænd for arbejdsglæden, så det skal vi gøre op med sagde bachelor i retorik Gitte Koldtoft i sit oplæg. Og brok er åbenbart et generelt problem for der var stor interesse for foredraget.

Problemet er når brok får lov til at blive en grundtone, forklarede Koldtoft. Det er svært at skabe et positivt resultat med en negativ attitude.

Man skal derfor se tingene fra en anden side eller på en ny måde i stedet for automatisk at brokke sig. Så længe vi bliver ved med at forklare og forsvare os, stiger brokken bare. Og når man ikke føler sig set, kan det vise sig som brok. Vi brokker os når vi føler os overbelastet og mangler selvtilid. Når man oplever brok hos andre, er det derfor vigtigt hvordan man reagerer på det.

Gitte Koldtoft havde fire leve-regler til at dæmpe brok:

1. Vær bevidst om hvad du bruger dine ord til.
2. Tag ikke noget personligt.
3. Lad være med at formode, stil spørgsmål i stedet.
4. Gør dit bedste, acceptér at du ikke kan lave om på andre.

Vigtigst er at din kommunikation med andre er ærlig og kærlig, fastslog Koldtoft.

Næsten alle var tilfredse

Der var også en række andre spændende oplæg bl.a. om egeprocessionsspinderen ('larven fra helvede'), om sikkerhedsrunderinger, krænkende handlinger, fysisk pension og podcasts om unges arbejdsmiljø i landbruget.

Evalueringen viste at 98% var tilfredse med Arbejdsmiljøkonferencen. De har taget noget brugbart med sig hjem i virksomheden. Der var også stor ros til alle talerne på konferencen der har været holdt hvert andet år siden 2017. □

SKRIBENT

Bente Mortensen er miljø- og arbejdsmiljøkonsulent hos Danske Anlægsgartnere.

Enten skal vi dræne eller opgive landbrugsjord

Det blev en særdeles regnfuld januar, og det udstiller danske landmænds klimaudfordringer, skriver Rasmus Thirup Beck i Klimamoitor 19.1.2023:

„Det har regnet rigtigt meget denne januar. Vi er faktisk hastigt på vej mod en nedbørsrekord. Tendensen er og vil da også være vådere vintre og tørrere somre, og også førstnævnte har konsekvenser for landbruget. Enten skal der drænes for millioner og rettes vandløb ud, eller også skal landbrugsjord opgives.“

Vi har brug for et grønt BNP-regnskab

Peter Birch Sørensen, professor på Københavns Universitet, skriver i en kronik i Politiken 5. februar at der er behov for at supplere BNP med et 'grønt nbp' der tager hensyn til miljøets betydning for samfundsøkonomien og velfærden:

„For det første leverer naturen en række uundværlige råstoffer som input til produktionen. For det andet er vi så heldige at miljøet op til en vis grænse (som vi desværre ofte overskrider) er i stand til at absorbere og uskadeliggøre en række af de spildprodukter som vores produktion og forbrug uundgåeligt skaber. For det tredje beriger naturen os med nogle herlighedsværdier og rekreative tjenester som er en direkte kilde til velfærd. (...) Hvis vi ikke tør værdisætte miljøgoderne og forureningsomkostningerne, risikerer vi at de bliver underprioriteret i de politiske processer.“

LCA i landskabet er nyt, men ligger os på sinde

Styrk regional planlægning. Gør LCA obligatorisk for landskabsprojekter. Lav en national strategi for solcelleparker. Giv landskabsarkitekterne rigtige rammevilkår. Det er Danske Landskabsarkitekters opfordringer til SMV-regeringen. Om LCA siger formand Martin Hedevang Andersen siger til Byrummonitor 20.1.2023:

„Ved årsskiftet blev livscyklusvurderinger (LCA) obligatorisk for al nybyggeri med en grænseværdi på 12 kg CO₂-ækvivalenter pr. m² pr. år for byggerier over 1.000 kvadratmeter (...) Det er nyt at arbejde med LCA i landskabet. Ikke desto mindre er det et emne, som ligger vores medlemmer på sinde, og en række landskabstegnere er allerede på eget initiativ i gang med at undersøge hvordan LCA kan applikeres på landskabsprojekter. Ved at stille lovkrav om LCA i landskabet kommer der øget forsknings- og virksomhedsmæssig fokus på hvordan landskabsarkitekterne kan dokumentere bæredygtighed og fremme den grønne omstilling.“

Der skal specialister til hvis græsset skal være godt

Der skal være flere groundsman og greenkeepere, lød det fra Keld Kristensen, faglærer og koordinator for greenkeeperuddannelsen på Roskilde Tekniske Skole, på Skills ifølge Grønt Teknik 4.2.2023:

„Der er mangel på elever. Der er flere der efterspørger dem. Især på golfbanerne. På groundsmanområdet er det sværere fordi en del boldbaner ligger under det kommunale, og de kan godt have en tendens til at glemme at græspleje er vigtigt (...) Alle taler

• Skovly i Rudersdal. Deklarationen gælder for i alt 171 parceller og sætter detaljerede bestemmelser for beplantning og bebyggelse og terrænbearbejdning. Bl.a. skal der mod vej være plantet levende hegn af en art der varierer vejene imellem. På hver matrikel skal desuden inden for et fem meter bredt beplantningsbælte i forhaven plantes træer af de for hver vej fastsatte arter. Træernes antal varierer, typisk to eller tre, afhængig af grundens bredde og orientering, og grundejeren kan selv bestemme om de skal fordeles jævnt eller placeres i en gruppe. Der er for hver vej frit valg mellem to arter, en høj og en lav.

Nu ønsker kommunen at droppe deklarationen. Den ny lokalplan som netop har været i høring, stiller hverken krav til om der skal plantes træer, eller til hvilke træer der skal plantes ud til vejskel som det ellers var tilfældet i Skovly-deklarationen. Der stilles kun bevaringsbestemmelser for de store træer - 28 træer på 171 matrikler - som af kommunen anses for at være med til at give området dets grønne karakter.

om hvor dårlige fodboldbaner vi har, og hvor dårligt græstæppet er i Parken. Men derfra og så til at få uddannet nogle folk til at passe det, der er et stykke. Og det glemmer folk. At græs ikke bare er græs. Der er altså mere i det. Man skal bruge specialister hvis man vil have godt græs at spille på.“

Konfrontatorisk stil der skader dialogen

2030-Panelets statusrapport om biodiversitet på Folketingets verdensmålsuge fik hård kritik af Rasmus Ejrnæs og Morten D.D. Hansen. Politiker Christian Friis Bach (R) kommenterer i Altinget 6.2.2023:

„Jeg anerkender fuldt at Rasmus Ejrnæs og Morten D.D. Hansen har gjort et stort stykke arbejde for natur og biodiversitet, men deres hårde og

konfrontatoriske stil har skadet både dialogen og opbakningen til nationalparkerne.“

Rasmus Ejrnæs svarer: „Jeg er uforstående over at en politikers tæer kan være så ømme, at faglig kritik får ham til at udskamme forskere for at være politiske aktivister. Når man er nødt til at støtte sig til påstande om skadelig retorik og hård tone, så er det i reglen fordi man ville tabe en diskussion om indholdet. Min egen hovedregel er at man skal gå efter bolden.“

Skal regnskoven bevares, skal den betale sig

Vi skal bruge tropisk træ hvis vi vil redde regnskoven. Det kan lyde helt sort, men det er det ikke, siger Camilla Hyldgaard Thomsen, kommerciel direktør hos træimportør Keflico A/S, i Altinget 11.1.2023:

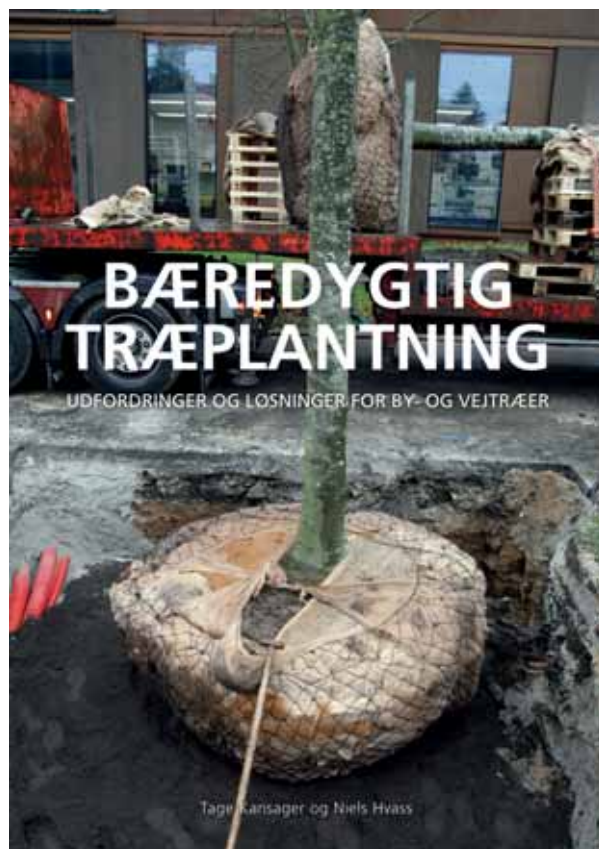
„I de seneste 20 år er den kommercielle træproduktion derfor faldet med 70% i Amazonas. Det kan lyde som en fantastisk nyhed. Men det er det faktisk ikke. For hvis vi vil bevare regnskoven, skal vi skabe økonomisk interesse i at passe på den. Og det gøres bedst gennem bæredygtig skovdrift. Vi er således nødt til at understøtte at ansvarlig træproduktion bliver et sundt valg og en vigtig investering for de lokale. På den måde sikrer vi ikke kun bedre levevilkår for lokalbefolkningen, men også bedre betingelser for den tropiske skov og for os selv (...) Modsat den umiddelbare opfattelse skal vi altså ikke undgå tropisk træ for at bevare regnskoven. Vi skal tværtimod gå aktivt efter tropisk træ mens vi sikrer at træet kommer fra dokumenterede og ordnede forhold.“

Kommunen fjerner bare naturparkens beskyttelse
Boligbebyggelsen Skovly ved Søllerød Naturpark i Rudersdal Kommune er siden 1960 underlagt detaljerede regler for bebyggelse og beplantning. Men den beskyttende deklara-

tion undergraves, skriver Rikke Stenbro, ph.d. og bevaringsfaglig rådgiver, i Byrummonitor 27.1.2023:

„Først fik et lille areal - midt i området hvor deklarationen gjaldt - sin egen lokalplan. Kommunen fik angiveligt et tilbud fra en developer som den ikke kunne afslå. På en del af skolens areal med misligholdte sportsbaner ønskede developeren at bygge et plejehjem. I forbindelse med frasalget af området og vedtagelsen af en ny lokalplan blev Skovly-deklarationen afløst i det specifikke område. Det betød at køber nu kunne bygge højere, terrænregulere, bygge støttemure og fælde en række af de store træer som blev plantet i området fra 1960'erne og ind i 1970'erne. Og nu, tre år senere, ønsker kommunen så at afløse Skovly-deklarationen i hele området som foruden skolen omfatter 170 matrikler. Skovlydeklarationen er ellers et stykke pionerarbejde inden for det landskabsarkitektoniske felt og er i planhistorisk forstand på linje med Fingerplanen hvis idéer den i tillæg var med til at udmønte.“ sh

• Camilla Hyldgaard Thomsen: Overordnet set er Danmark godt med når det kommer til certificeret træ fra f.eks. troperne. Ifølge en rapport af Niras er 83% af alt træ i Danmark der enten anvendes til produktion eller købes til produktion eller byggeri, certificeret. Foto: Keflico.

Ny bog fra forlaget Grønt Miljø

Tage Kansager og Niels Hvass:

BÆREDYGTIG TRÆPLANTNING

Udfordringer og løsninger for by- og vejtræer

Bogen samler al den viden der er relevant når man planter træer ved veje og i byer. Det er en viden der spreder sig over mange discipliner og fagområder og ikke tidligere har været samlet i én bog. Bogen er et opslagsværk for alle der har med plantning af træer at gøre. Den udvider og fornyr den gamle planteguide.

Ud over plantningen kommer bogen grundigt ind på rødder, jord, forundersøgelser, projektering, vejregler der berører emnet, planteskolernes træer, pleje af byplantede træer m.m.

276 sider A4. Hårdt bind. 400 kr. inklusiv moms
Køb den på Dag.dk >wepshop

Privatskoves topnatur på kort

Tusinder af ejere får besøg i 2023 og 2024

Miljøstyrelsen har i 2022 undersøgt digitale data om private skove på jagt efter de naturmæssigt mest værdifulde områder. Nu er tiden kommet til at besøge skovene. Flere tusinde private skovejere får nu brev om at skovene i 2023 og 2024 får besøg af natureksperter så man får kortlagt de rigtige områder og at de afgrænses korrekt.

Kortlægningen medfører ingen bindinger for skovens drift eller restriktioner for skovejeren. Kortlægningen kan ifølge styrelsen dog senere danne grundlag for frivillige aftaler om at beskytte den værdifulde skovnatur, f.eks. områder med store og gamle træer, våd skovbund og dødt ved.

Før besøgene er luft- og satellitfotos screenet digitalt

og kombineret med offentligt tilgængelige data om skovenes jordbund, vand og terræn. Ud fra screeningen forventes det at cirka 30.000 hektar skov vil leve op til kortlægningens kriterier, men ofte som små og spredt liggende områder. Der er i alt knap 500.000 hektar privat skov i Danmark.

Kortlægningen koordineres med skovejernes organisation Dansk Skovforening. "Det er vigtigt at registreringer efterfølgende danner grundlag for at styrke biodiversiteten gennem frivillige aftaler med kompensation til ejerne," siger direktør Anders Frandsen.

I 2016 og 2017 blev naturmæssigt særligt værdifuld skov kortlagt på offentlige arealer gennemført. Det blev samlet til 6.191 hektar. sh

Et smalt trafikværn med net og hegn

Et trafikværn der er smalt og pladsbesparende, og som kan forsynes med et sikkerhedsnet der hindrer passage. Sådan er Ramuddens Urban Barrier. Og nu kan man også påmontere et højt gult hegn der giver trafikanterne, især cyklister og gående, mere sikkerhed. Den samlede højde er 235 cm. Der er ingen vægte eller fødder der stikker ud mod trafikken og øger risikoen for at folk snubler. Den smalle konstruk-

tion giver desuden mere plads til trafikken end de almindelige byggepladshegn. Værnet er ifølge producenten hurtigt sat op takket være en patentret sammenkobling. Den sikrer også man kan vinkle værnets enheder op til 105° i det vandrette plan og 6° i det lodrette. Trafikværnet er udført af stål med betonballast. Det skal ikke forankres så længe man holder minimum installationslængden på 72 cm. Hver enhed vejer 435 kg. sh

KALENDER

KURSER & KONFERENCER

FEBRUAR

Udvidet DAG Lederuddannelse. Jylland 22-23/2 + 22-23/3 + 24-25/5. Danske Anlægsgartnere. Dag.dk
Ledningsgrave i vejarealer. Nyborg 28/2. Vejsektorens Efterudd. Vej-eu.dk.

MARTS

Byfortætning med kvalitet. København 2/3. Dansk Byplanlaboratorium. Byplanlab.dk.
Build for Biodiversity. København 14-15/3. Building Green, Green Cities m.fl. Buildinggreen.eu.
Park- og naturforvalternes vintermøde. København 16/3. Park & Naturvalterne, Danske Anlægsgartnere. Parkognatur.dk.
Trafiksikkerhedsrevision - seminar. Aarhus 21/3. Vejsektorens Efteruddannelse. Vej-eu.dk.
Belægnings med granitsten og fliser. Nyborg 21/3. Vejsektorens Efteruddannelse. Vej-eu.dk.
Jord, bundsikring og stabil grus. Nyborg 23/3. Vejsektorens Efteruddannelse. Vej-eu.dk.
Nordisk Konference om bæredygtighed. Helsinki 24-25/3. Nordisk Præsidium. Nordiskpresidium.org.
Den nationale Bo Trygt konference. København 27/3. Dansk Byplanlaboratorium. Byplanlab.dk.
Kulturmiljøer og bygningsarv i planlægningen. Ribe 29-30/3. Dansk Byplanlaboratorium. Byplanlab.dk.
Uddannelsesdag om rekruttering. Odense 30/3 kl. 10-14.30. SMVDanmark. Smdanmarkdk.

APRIL

Strategisk planlægning af cykelinfrastruktur. Odense 3/4. Vejsektorens Efteruddannelse. Vej-eu.dk.

Planlægning eller kaos i det åbne land. 19-20/4. Dansk Byplanlaboratorium. Byplanlab.dk.
Træer - nøglen til fremtidens byer. Forårstræf i Geografisk Have, Kolding 20/4. Have & Landskab/HL365. Haveoglandskab.dk.

SENERE

Genbrugsmaterialer i bundsikring og ubundne bærelag. Nyborg 3/5. Vejsektorens Efteruddannelse. Vej-eu.dk.
Cykelstier - anlæg og ombygning. Nyborg 9/5. Vejsektorens Efteruddannelse. Vej-eu.dk.
KlimaXtremer - erfaringer og visioner. Skovskolen Nødebo 11/5. Skovskolen.ku.dk.
Forstå kommunen, når du byudvikler. 8-9/6. Dansk Byplanlaboratorium. Byplanlab.dk.
Byplanmødet 2023. Aarhus 5-6/10 2023. Dansk Byplanlaboratorium. Byplanlab.dk.
Superfortove og fodgængermobilitet. Nyborg 10/10. Vejsektorens Efteruddannelse. Vej-eu.dk.
Permeable befæstelser. Nyborg 23/11. Vejsektorens Efteruddannelse. Vej-eu.dk.

UDSTILLINGER

DM i Skills 2023. Fredericia 2-4/2. SkillsDenmark.dk.
Byggeri. Fredericia 21-24/3 2023. Danske Byggecentre og Messe C. Byggerimessen.dk.
Rørcenterdagene. Taastrup 14-15 2023. Pib@teknologisk.dk. Teknologisk.dk/rcdage.
Have & Landskab '23. Slagelse 30/8-1/9 2023. Haveoglandskab.dk
E&H '24. Entreprenør & Håndværk. Herning 13-15/6 2024. Maskinleverandørerne og MCH Messecenter Herning. Eh21.dk.

Dem med **grønt** refereres i Grønt Miljø

Fto: Toendermarsken.dk

Sårbare engfugle får mere marsk

Naturstyrelsen har købt og byttet sig til 107 hektar jord i et af Danmarks vigtigste områder for engfugle, Tøndermarsken. Det giver bedre yngle-vilkår for trængte fugle som viber og stor kobbersneppe der længe har været i tilbagegang i det grænsenære vådområde, oplyser styrelsen.

De seneste år har styrelsen derfor søgt at forbedre engfuglenes vilkår, bl.a. ved at bytte sig til eller opkøbe nært-

liggende jorde hvor fuglene yngler. Og nu får de yderligere 107 hektar der ligger i Gl. Frederikskog. Staten ejer dermed et mere sammenhængende naturareal på cirka 300 hektar i marsken hvor kvæg holder vidderne åbne, og vandet flyder i kilometerlange grøfter.

De første år med denne naturforvaltning viser at bestanden af ynglefugle er på vej op, og nogle forsvundne arter er vendt tilbage. sh

NATUREN I LITTERATUREN

Episoder fra japanske snevejr

„Om aftenen den 4. marts 1988, i havnebyen Aomori i det yderste nord på den japanske hovedø, begyndte det for den rejsende endelig denne vinter at sne. (Han havde ganske vist allerede hist og her set sne ligge - et snedække i et for det altudnyttede Japan ellers sjældent, ubebygget ingenmands område eller terrain vague, på jorden i en blødt sydende bambuslund i det mellemjapanske Morioka, sågar en bro af frossen sne over en sort vinterbæk i en knap nok befolket nordprovins -, men ikke en eneste gang havde han endnu set det sne, for slet ikke at tale om at mærke fnuggene mod sit ansigt, mod kinderne eller der, hvor de var mest virksomme, i furen mellem næse og overlæbe). En hel folkevandring af fnug drev gennem mørket over havet ud

for Hokkaido, sort synende foran den lysende åbne luge til færgen, som denne dag afgik for en af sine sidste gange, for i den følgende uge skulle den undersøiske tunnel mellem hoved- og nabø åbnes. Næste morgen var spalterne mellem husene - jordskælvsbeskyttelse - næsten fyldt op til randen med sne, træerne voksede op af snedriverne, som ellers kun træer med rødder i klipper gør, men en japansk lysskrift, på et glas-tag, lyste endnu gennem det tykkeste af snelagene. Den rejsende forstod nu, med den megen sne, hvorfor telefonboksene i denne by stod hævet, og der førte trapper op til dem.“

Peter Handke: *Epope over vejenes forsvinden*. Forlaget Virkelig 2017. Originaltitel: *Die Lehre der Saint-Victoire* (1984), Tyskland.

NY SERIE I GRØNT MILJØ

Naturen i litteraturen

Du vågner om morgenen. Tydeligvis i live, så du tager på arbejde. Du har valgt en levevej fuld af græsser, stier, pladser, træer, vind og vejr. Men hvorfor? Og hvad betyder det? Hvad betyder det at være i live og være i det grønne?

Svaret behøver vi ikke at finde selv. Folk har bevæget sig rundt i udemiljøet i årtusinder, og mange har skrevet om hvad det betød eller hvordan det var. Derfor lancerer Grønt Miljø en ny serie i bladet: *Naturen i litteraturen*.

Formålet er at indkredse nogle af de grunde til at vi alle er havnet - og blevet - i den grønne branche. Eter sidste nummers debut fotsætter vi med i den tyske, nobelprisivindende forfatter Peter Handkes 'Epope over vejenes forsvinden' udgivet på dansk på Forlaget Virkelig. *lt*

SkovByKon.dk
Tlf: 61 79 62 63

"FARLIGE TRÆER"
RÅDSCANNING
HULE TRÆER
RØDDER / STABILITET
RÅDGIVNING
UNDERVISNING / KURSER
Christian Nørgård Nielsen
dr.agro cnn@skovbykon.dk

Bytræer
ØKOLOGI, BIODIVERSITET & PLEJE
Sten Porse & Jens Thejsen

Sten Porse og Jens Thejsen:
BYTRÆER
Økologi, biodiversitet & pleje
310 kr. eks. moms
Dag.dk > webshop

ANNONCØRER

GRØNT MILJØ 2/2023

MASKINER

Brdr. Holst-Sørensen, 3
EPK Maskiner, 19
Engcon, 2
Helms TMT-centret, 15
MaskinhandlerIndkøbsringen, 15
Stihl, 9
Sønderup Maskinhandel, 31

PLANTER & JORD

Bambusplanteskolen, 52
DSV Frø, 2
P. Kortegaards Planteskole, 2
Solum Gruppen, 7
Vognmand Kold, 3

BELÆGNING OG INVENTAR

Lyngeshoppen, 17 + indstik

ENTREPRENØR & RÅDGIVER

Plantefokus Sv. Andersen, 51
SkovByKon.dk, 51
Zinco, 2

UDDANNELSE & FAG

Danske Anlægsgartnere, 45
Grønt Miljø Forlag, 41, 43, 49, 51
Park- og Naturforvalterne, 33
Skovskolen, Parkdiplom, 13

Træer og buske i by og land Bind II

Af Poul Erik Brander m.fl.

FAGBØGER

Danske Anlægsgartnere
dag.dk > webshop

Svend Andersen
Plantefokus
Professionel træ- og planterådgivning

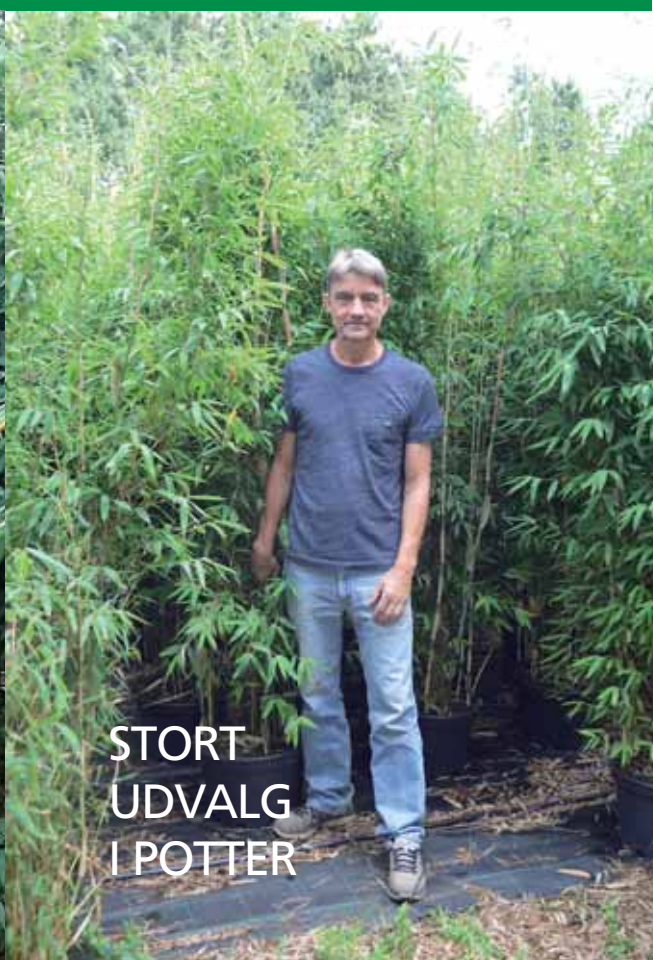
FAGLIG
VIDEN OM:
registreringer,
plantekvalitet
og beskæring i
teori & praksis

Tlf.: 30 32 72 33
www.plantefokus.dk

BAMBUSPLANTESKOLEN

NYPLANTET,
MEN FÆRDIGT
LOOK

STORT
UDVALG
I POTTER

MANGE SORTER

VITALE OG
GROSİKRE

- Altid masser af store bambus op til plus 2 m
- Vi producerer kun de nye vitale og grosikre sorter, fortrinsvis de nye sorter fra serien WELBORN AFRICA BAMBUS

- Vi har masser af bambus i potter til sommerplantning
- Planteskolen har mere end 50 års erfaring med produktion af bambus.

Bambussalg.dk

jumbobamboo@jumbobamboo.com
2481 8202